

**T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ
TÜRK DIŞ POLİTİKASI: ORTADOĞU ÖRNEĞİ**

Nurettin ŞİMŞEK

141302096

İstanbul, Ağustos 2018

**T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ
TÜRK DIŞ POLİTİKASI: ORTADOĞU ÖRNEĞİ**

Nurettin ŞİMŞEK

141302096

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Haşimi GÜNEŞ

İstanbul, Ağustos 2018

ÖZ

Bu tez çalışmasının amacı, 2000’li yıllarda kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ortadoğu üzerindeki dış politikasının nasıl ve hangi doktrinler üzerinde şekillendiğini incelemektir. Bu konuda araştırmalar yapılmıştır. Ancak, ‘Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikası ve Ortadoğu’ konusunda çok fazla inceleme bulunmamaktadır. Bu açıdan bu konu önem arz etmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikasına eğilmeden, Türk dış politikasının tarihte gelişim ve değişim seyri izlenmiştir. Türk dış politikasının hangi dinamikler üzerinde şekillendiği irdelenerek, dış politikada hangi faktörlerin ön plana çıktığı üzerinde durulmuştur.

Türk dış politikasında hangi alan, eğilim ve araçların öne çıktığı hususunda, kültürel mirasın taşıdığı birikimlerle günümüze ulaşan problemlerin tarihteki benzerliği dikkate alınarak Türk dış politikasının yeniden şekillenebileceği üzerinde durulmuştur. Ülkenin ekonomik kapasitesi, askeri ve siyasi gücü üzerinde durularak, özellikle bu alanların Ortadoğu politikasında nasıl rol aldığı vurgulanmıştır. Ayrıca Adalet ve Kalkınma Partisi, dış politikasında Ortadoğu’da arabuluculuk ve hakemlik gibi konularda girişimlerde bulunarak proaktif bir dış politika izlemektedir.

Türkiye, tarihsel mirası ve imparatorluk tecrübesiyle bugünlere gelerek Ortadoğu’daki en önemli ülkelerden biri olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin Ortadoğu ile kurduğu, kuracağı ittifakların yenedünya düzeninde, Türkiye adına ehemmiyeti vurgulanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisinin uzun süre iktidarda kalması, bu siyasi partinin Ortadoğu politikasının derinleşmesi adına emareler göstermektedir. Arap Baharıyla başlayan süreç her ne kadar Türkiye’nin hamlelerini güç durumda bırakmış olsa da, Türkiye, Ortadoğu ile olan ilişkilerini her zaman güçlü tutmaya çalışmış ve bu bağlamda adımlar atmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Orta Doğu, Adalet ve Kalkınma Partisi

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to examine how and on which doctrines the Justice and Development Party's 2000 foreign policy on the Middle East is shaped. Research has been done in this regard. However, there are not many studies on 'Turkish Foreign Policy and Middle East' during the period of Justice and Development Party. In this respect, this issue is important.

Justice and Development Party period The course of development and change of Turkish foreign policy has been observed without deviating from Turkish foreign policy. By examining the dynamics of Turkish foreign policy, it has been emphasized which factors are in the forefront of foreign policy.

It has been emphasized that Turkish foreign policy can be reshaped by taking into consideration the similarities in history, trends and instruments in history, the accumulation of cultural heritage, The economic capacity of the country has been emphasized, focusing on military and political power, especially how these fields play a role in the Middle East politics. In addition, the Justice and Development Party sees a proactive foreign policy in foreign policy initiatives such as mediation and arbitration in the Middle East.

Turkey, with its historical heritage and imperial experience shows that one of the most important countries in the Middle East came today. Turkey established the Middle East, the alliance will establish the new world order, importance has been emphasized on behalf of Turkey. The fact that the Justice and Development Party has been in power for a long time shows signs of deepening the policy of the Middle East of this political party. Whatever process began with the Arab Spring so if Turkey moves forces left the state, Turkey, its relations with the Middle East have always tried to keep strong and has taken steps in this regard.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Middle East, Justice and Development Party

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
1.GİRİŞ.....	8
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ.....	10
2.1. Tarihsel Miras.....	10
2.2. Türk Dış Politikasının Tarihsel Arka Planı ve Temel Nitelikleri.....	11
2.2.1 Statükoculuk.....	4
2.2.2. Dengencilik.....	15
2.2.3. Batıcılık.....	17
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	20
3.1. Ortadoğu’da Mezhep Anlayışı.....	20
3.1.1. Şia.....	20
3.1.2. Sünni (Ehl-i Sünnet).....	22
3.2. Kapitalizmin Türk Dış Politikasına Etkisi.....	23
3.3. Dış İşlerimizde Etkili Olan Kuruluşların Türk Dış Politikasına Katkısı.....	25
3.3.1. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı).....	25
3.3.2. Yunus Emre Enstitüsü.....	26
3.4.Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kürt Meselesinin Türk Dış Politikasına Etkisi.....	29
4. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ ALAN, YENİ EĞİLİM ve ARAÇLAR... 32	
4.1. Yeni Alanlar.....	32
4.1.1. Kültürel Miras.....	32
4.1.2. Ekonomik Kapasite.....	34
4.1.3.Siyasi Güç.....	36
4.1.4. Askeri Kapasite.....	39
4.2. Yeni Eğilimler.....	40
4.2.1. Arabuluculuk (Hakemlik).....	43
4.2.2. Suriye-İsrail Gerilimi ve Türkiye'nin Arabuluculuğu.....	44
4.2.3. Arap Birliği’yle İlişkilerin Gelişmesi.....	47
4.2.4. Proaktif Dış Politika:.....	48
4.3. Yeni Araçlar.....	52

5.ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN YENİ ORTA DOĞU YAKLAŞIMI VE NİTELİĞİ	54
5.1.Yeni Türk Dış Politikasına Genel Bakış	57
5.2.Türkiye’nin Reform Çağrıları	59
5.3.Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç.....	61
5.3.1.Yumuşak Güç ve Yumuşak Güç Stratejileri	62
5.3.2.Türkiye’nin Yumuşak Güç Kaynakları ve Yumuşak Güç Potansiyeli	64
5.3.3.Kültürel Etkileşim Faaliyetleri.....	68
5.4.Türk Dış Politikasında Düzen-Kurucu Rol	68
5.5.Yeni Ortadoğu’da Bölge İçi Dengeler	70
6. SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- a.g.e. : Adı Geçen Eser
- a.g.m : Adı Geçen Makale
- BM : Birleşmiş Milletler (The UN)
- İKÖ : İslam Konferansı Örgütü (The Organisation of Islamic Cooperation, OIC)
- KİK : Körfez İşbirliği Konseyi
- NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
- KSS : Komşularla Sıfır Sorun
- PR : Halkla İlişkiler (Public Relations)
- SETA : Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
- STK : Sivil Toplum Kuruluşu
- TİKA : Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
- TDP : Türk Dış Politikası
- Uİ : Uluslararası İlişkiler
- YEE : Yunus Emre Enstitüsü

1.GİRİŞ

Son dönem yakın tarihte Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, Ortadoğu'yu her zamankinden daha önemli bir konuma getirmiştir. Dünya siyasetinin Ortadoğu coğrafyası üzerinden şekillenmesi Ortadoğu ülkelerinin önemini arttırmıştır. Şuraya dikkat çekmek gerekir ki Ortadoğu'da bayrak sahibi olan devletlerin tamamına yakını egemen devletlerin gölgesi altındadır, bu düzeni Türkiye Cumhuriyeti devleti bozmaktadır. Yaşanan gelişmeler egemen batılı güçleri pozisyon almaya ittiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti devletini de farklı kararlar almaya itmektir.

Silah sanayisinin hızla gelişmesi siyasal değişmelere, bu gelişmeler de ülkeler üzerinden krizlere dönüşmektedir. Kapital faiz düzeninin bir parçası olan silah sanayisi, ülkelerin dış politikalarını yakından ilgilendirmektedir. 2000'li yıllarda kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, kurulduktan hemen sonra iktidara gelir gelmez, güçlü dış politika mottosuyla davranıyor olsa da, egemen güçler kendi kurulu çarklarının bozulmasına müsaade etmeyeceklerini deklare etmektedirler. Ortadoğu coğrafyasında güçlü tarihsel ve kültürel bağları olan Türkiye Cumhuriyeti devleti bu tarihsel derinliğe inerek yeni bir sinerji oluşturarak, itibarsızlaştırılma algılarına karşı yeni bir dış politik hamle üretmenin gayretindedir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti kendine özgü politikalar geliştirmek ve mukabil yeni politikalar geliştirerek gerek kendi güvenliğini savunmak gerekse de Ortadoğu'da bir istikrar oluşturmak istemektedir. Bu niyet sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Türkiye, Ortadoğu'daki Arap ülkeleriyle oluşturmak istediği yeni ve gayri resmi olan bir birliktelik paktını kurmaya muvaffak olmamış olsa da, tarihsel birliktelik, kültürel bağlar ve din birliği temalarıyla davranması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Bu bilgiler ışığında Ortadoğu ile ilgili romantik beklentiler söz konusu olsa da, Türkiye kendi doğal gelişim seyrini ısrarla devam ettirmekte ve savunma sanayisinden, her alana kadar bunu iletmeye çalışmaktadır. Kendi gelişimini sürdüren bir Türkiye Ortadoğu'daki devletler için bir vizyon olamasa da, Ortadoğu halkları için yeni bir ümit olmaktadır.

Arap coğrafyasında yaşanan gelişmelerin de Türkiye'yi etkilediği bilinen bir gerçek olduğu için, Türkiye Ortadoğu dış politikasında yeni başlıklar açma durumunda kalmış ve tarihsel miras ışığında okumalar yaparak değişen ve gelişen dünyanın yeni verilerini de göz önünde bulundurma durumundadır. Bölgedeki son süreç gelecek adına iç açıcı olmasa da, küresel döngüde Türkiye kendi tezlerinden vazgeçmeden, tarihsel mirasını sahiplenmekle birlikte, Ortadoğu halkları ve devletlerinin beklentilerine de kulak vererek yeni bir birliktelik trendi oluşturabilir. Son süreç ve Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikasında Ortadoğu konusu, bölgesel nedenleri ve küresel gelişmeleriyle detaylandırılarak, örneklerle zenginleştirilmiştir.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ

2.1. Tarihsel Miras

Tarihsel mirası tanımlarken, tarihçi İlber ORTAYLI yeryüzünde bir ülkeyi kültür, din ve dil olarak kendilerine mal eden ve çeviren bir değerler bütünü olarak görmektedir. Tarihsel mirasın karşılığı bin yıllık devlet birikiminde şekillen tarihtir. Yüksek ideal değerlerini bugün tanımlayabilmek için üzerinde yoğunlaşarak şekillenen tarihi anlamak gerekmektedir. İlber ORTAYLI tarihsel mirasın ne kadar zengin olduğunu belirtmek için tarihsel mirası, tarihin geçmişiyle bir bütünlük içinde anlam kazandığını belirtmiştir.¹ İnsanoğlu toplumsal bir varlık olarak tarih sahnesinde yer aldığı andan itibaren insanlığın tarihsel mirası söz konusudur. Bu anlamda her toplumun tarihsel mirasının çok eskilere dayandığı söylenebilir. Türklerin, tarihsel mirasının İslam öncesine dayandığı bilinen bir olgudur. Öncelerde Orta Asya'da kendine yer edinen Türk topluluklarının tarihsel ve kültürel mirası İslam öncesine dayanmaktadır. İslam öncesi topluluklardan İslam'ın doğuşuna, dört halifeye, Abbasîlerden, Emevilere, Selçuklulardan Osmanlılara, Osmanlı Devleti'nde Cumhuriyete kadar bir bütünlük içinde değerlendirilebilir. Tarihsel miras; ülkeler, kavimler ve bölgelerle değerlendirilebildiği gibi tarihe yön veren devlet, siyaset adamları, din adamları ve peygamberlerle de değerlendirilebilir. Sultan Selahaddin'den Alparslan'a, cihanşümul İslam peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar, Osmanlı devletinin en etkin ve en bilinen padişahları olan Fatih Sultan Mehmet'ten, Yavuz Sultan Selim'e, Kanuni Sultan Süleyman'dan II. Abdülhamit'e, 1923'e doğan Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e, İsmet İnönü'ye, Adnan Menderes'e, Turgut Özal'a, Necmettin Erbakan'a, Recep Tayyip Erdoğan'a, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ve Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde düşünülen büyük bir birliktelik arzusu içinde sürdürülmeye çalışılan Türk Dış Politikasına kadar devam eder.

Tarihsel miras kısmını iki ana başlık olarak değerlendirebiliriz.

1- Selçuklular Dönemi

¹ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**. 4. Baskı. İstanbul, Timaş Yayınları. 2010, ss.201-227.

2- Osmanlılar Dönemi

2.2. Türk Dış Politikasının Tarihsel Arka Planı ve Temel Nitelikleri

Türk dış politikasının temel niteliklerini, Batıcılık, Statükoculuk ve Dengecilik şeklinde sıralayabiliriz. Bu dört ilkenin, Türkiye'nin sahip olduğu imkânlar ve bulunduğu konumla ilgisi bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin sahip bulunduğu stratejik orta boy devlet statüsünde olması ve bunu bir seviye yükseltmek istemesi bu ilkeleri incelemesinden geçer. Türk Dış Politikasının genel kodlarını Doç. Dr. İdris DEMİR değerlendirirken statükoculuk, batıcılık gibi temel dinamikleri göz önünde bulundurmuştur.²

Batıcılık, tartışılmaz olarak ülkenin davranışlarını etkileyen bir unsurdur. İkinci olarak statükoculuk; Türkiye'nin statüsünün gerilememesi için gerekli olan bir ilkedir, aksi takdirde, kendisine rakip olup, kendisini gölgede bırakacak ülkelerin (Örneğin, İran, geçmişte Irak... gibi) ortaya çıkması söz konusu olabilir ki, bu Türkiye'nin stratejik orta boy devlet olmaktan çıkıp daha da büyümesinin önünde bir engel olarak çıkar.

Türkiye bu bağlamda, sadece hegemon devletin hukuksuz davranışlarını göz yumabilir, o da bir dereceye kadar geçerlidir. Bu çerçevede, mesela Türkiye Cumhuriyet devleti tarihi boyunca bu ilkeleri göz önünde bulundurmuştur. Hatay bunun bir istisnası olsa da, aslında İngiltere'den icazet alınarak bu harekete girişmiştir. Aksi takdirde kesinlikle statüko ve meşruiyet ilkelerinden taviz verilmeyecekti. Özellikle statükonun bozulması bağlamında, üstelik hegemon devlete rağmen Türkiye'nin Kıbrıs politikası şekillenmiştir. Avrupa Birliği eksenli politikalar da yine Türkiye'nin imkân ve konumuna göre yerinde bir tercihtir.

2.2.1. Statükoculuk

Latince 'statusquo' kelimelerinin Türkçeleşmiş hali olduğunu söyleyebiliriz. 'Statüko' Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'Süre gelen bir durumun devam ettirilmesi' açıklaması ile tanımlanır. Metin Çulhaoğlu ise statükoyu, mevcut durumu, onun

² İdris Demir, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 1.Baskı Bursa, Dora Yayıncılık, 2014.

oturmuş taşlarını anlatmakta kullanılan bir sözcük olarak değerlendirmiştir.³ Yazar Tayyar ARI, statüko politikasını, belirli bir gücün dağılımı ve muhafazası olarak görmüştür.⁴

Bu kavram siyasi mecraya genel itibariyle olumsuz bir terim olarak tezahür eder. Ancak önemli olan bu kavram ile ilgili popüler yaklaşım ve yakıştırmalardan ziyade; onun toplum psikolojisine ve bireyin bilinçaltına ne gibi etkiler yaptıdır. İlk olarak şunu belirtmek gerekir ki; statüko kavramının net olarak olumlu veya olumsuz bir niteliği yoktur. Bu nitelik değişkendir ve olaylara göre farklılık arz eder. Örnek olarak Türkiye’de yaşayan insanlar arasında Türkiye Cumhuriyeti dininin değişmeyeceği yönünde bir statüko oluşmuştur ve bu konunun tartışılmasına bile kesinlikle izin verilmez. Bu örnekte oluşan statükoya kimse karşı çıkamaz ve bu örnek bize ‘Statükocu Yaklaşımın’ bütün toplum tarafından olumlu karşılanabileceğini gösterir. Bunun tersi bir örnek vermek gerekirse; bilimsel yeniliklere karşı direnenlerin de geçmişten günümüze var olan sistemleri ve olguları savunur. Bu yöntemle bakıldığında toplum hayatında çeşitli sapmalar ve kutuplaştırmalar meydana gelir. Dolayısıyla uzun soluklu ve bağnaz bir ‘Statükocu Yaklaşım’ uzun vadede salt bir gelenekselliğe dönüşür.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığına göre statüko ve statükoculuk eski, köhne alışkanlıklara boğulmak, yeniliğe, değişime ve gelişme kapalı olup, çağı ve çağın gereklerine adapte olamamayı karşılayan bir kelime olarak da yorumlanabilir. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelere, değişime ve zenginliğe tamamiyle kapanmak ve ilerleyememektir. İlerleyememenin bir diğer adı gerilemektir. Bilgi, kültür, sanat, siyaset, felsefe, uluslararası ilişkiler ve her mesele üstüne bir ilerleme konulduğunda daha gerçekçi ve anlaşılabilir olur.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed’den de nakledildiği üzere: “ İki günü aynı olan ziyandadır” tabiri tarihi bir önermedir. Sosyolojik bir laboratuvar olan ülkeler kendi gelişimlerini ve değişimlerini tamamlayabilmek için toplumlarının gerçeklerini rasyonel olarak değerlendirmelidir. Değişmeyen tek şeyin değişim olmasından

³ Melih Çulhaoğlu, İleri haber, (Çevrimiçi) , <http://www.ilerihaber.org>. 20 Mart 2018.

⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 8. Baskı, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2009, s.14.

hareketle ülkeler kendi gerçeklerini doğru kritize ederek toplumlarının karşısına çıkabilmelidir.

Maksimum güvenlik, optimum özgürlük, ekonomik gelişim, insan hak ve hürriyetlerinin tavan olması, ancak özgürlük başkasının hürriyet alanına temas ettiğinde durması gibi temel içtimai gerekler toplumlar ve bireyler tarafından çok çok iyi belirlenmelidir. Toplumumuz ve coğrafyamızın özünü 1400 yılı aşındır din şekillendirmektedir. Ve bu din olgusu asla değişimi ve gelişimi engellememiştir. Din, bilimsel gelişmelerin temayülüne engel olmamıştır. Sanat ve kültürün önünde din engel teşkil etmemiştir. İslam dini en büyük bilim ve ilim bilginlerini çıkarabilmiş ve onları destekleyebilmiştir. Dış politika alanında gelişim ve değişim, çağın rasyonel verilerine göre olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin dış politik bakış açısı statüko eksenine kapılırsa, mesafe kat edilemez, dolayısıyla ikili ilişkilerde ilerleme alınmaz.

Her asırda onlarca İslam bilgini ve ilim insanı yetişmiştir, ta ki İslam coğrafyalarında tefrika ve statüko taraftarlarının kesik kesik de olsa 'fetret devri'ni yaşattıkları deme kadar. Coğrafyamız kökten şekil değiştirdiği dönemlerde bu ilerlemeler durmuştur. Ne zaman ki dine karşı önyargılı olan ve dine karşı düşmanlık edenler yönetime geldiklerinde gerçek anlamda o toplumu ve o devletin gelişimini durdurmuş ve ilerlemesi sekteye uğratılmıştır. Bu şekilde asırlar ve nesiller boşa geçilmiştir. Kavramların yanlış tanımlanması, kullanılması ve ayrıca yönetimin ehil olmayan kişilerin elinde olması tam manasıyla toplumumuzun ikbalini ve devletimizin bekasını tehlikeyle karşı karşıya bırakmıştır.

Hukuk, özgürlük, insan hak ve hürriyetleri gibi her zaman güncelliğini muhafaza eden güçler devreye alındığında gelişimi engelleyen statükonun omurgası kırılmış olur. Bu şartla değişim ve gelişimin önündeki engelleri kaldırılmış olur. Asırlık sorunlara vesayetin köhne ve onarılamaz bakışıyla değil, yeni bir birliktelik ve hep beraber sahip çıkma anlayışıyla mesafe kat edilebilir.

Vesayetın aşılması adeta anormalden normale dönüşün frekansıdır. 'Yeni'nin ama kendi öz değerlerine yönelmenin, özgün bir 'yeni'nin önü açılarak vesayet

ablukası kaldırılır. Değişim ve dönüşüm doktrinini eğitim sistemimizin düşünsel arka planına yerleştirerek ancak gelecek nesillere kendi kimliğine ait özgünlüğü sağlatabiliriz. Kendi literatürüne sahip çıkan; ama kendisine ait kavram, eylem ve söylemleri tek gerçekmiş gibi kabul etmeyen bir paradigmayla davranmak gerekliliktir. Statükoya saplanmak, çağın gerisinde kalmanın akıbetine katlanmak demektir.

Ülkemizin iç dengelerini bu şekilde onarma telaşındayken beynelmilel siyaset de bu değerler özelinde inşa edilmelidir. Küresel bir köy olan dünya, globalleşen zihinler, teknolojik devrim, yeni formüller, yeni bakış açıları, yeni eylem ve söylemler geliştirmek zorunda bırakıyor devletleri. Bu kadraj, farklı olaylara farklı perspektiften bakmayı gerekli kılıyor.

Bu durum, bir ince siyaset, hassas dengelerin, kırılğan ilişkilerin zeminini sağlam kurma esasına dayanır. 30-40 yıl sonrasının uluslararası ilişki ağının Türkiye lehine dönüşebilmesi için, vizyoner, stratejik kabiliyet esasına dayalı adım atmayı gerekli kılmaktadır.

Güçlü diplomatik hamlelerin yapılabilmesi için, rasyonel veriler ışığında etütler yapılmalı, günün değişen hızlı akışına ayak uydurma telaşındayken orta ve uzun vadedeki siyaset riske edilmemelidir. Ticari hamleler, istihbarı eylemler, kültürel potansiyel ve en önemlisi Ortadoğu üzerindeki din gerçeği iyi okunarak, Türkiye'nin bu gerçeğin merkezinde olması lehte bir argümandır.

'Yerli ve Milli' teşebbüsü kavrayabilecek zihinlerin varlığı, Türkiye'yi hedefe ve başarıya ulaştıracaktır. Kendi olan, kendi olabilen, kendi olmayla kendi kalabilmeyi sağlayan nesillerle hedefe ulaşma kapasitesini fark eden, ilişki ağını bu derece yükselten bir dış politik bakış açısı hedefe ulaştırma noktasında önemlidir. Aksi takdirde sığ siyaset, yapay gündemler, suni hamleler ülkeleri gerçeklikten uzaklaştıracaktır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu Ortadoğu sarmalında yukarıda sayılan ölçütler zarurettir. Statükocu anlayıştan kurtulmak ve

yeni bir vizyon ihtiyacının gerekliliğine dikkat çeken Ramazan GÖZEN, ancak bu şekilde yeni bir misyonun gerçekleştirilebileceğine temas etmiştir.⁵

Özellikle iki binli yıllarda itibaren Türkiye özelinde ve Ortadoğu genelinde tasarlanan siyaset oyunlarının karşısında ancak bu şekilde durulabilir. Ortadoğu'yu kesin kuşatmaya alan egemen ittifakın somut karşılığı kendini göstermektedir.

2.2.2. Dengencilik

Denge, zihinsel ve duygusal duyu ve istikrar anlamlarına gelir. Dengeci, denge ögesinin ön planda tutulmasıdır. Dengencilik, dengeci olma durumudur.

Osmanlı devletinde bunalımlı bir dönemde tahta çıkan II. Abdülhamit, Batı'ya karşı dengeci, Doğu'ya karşı İslamcı politikalar izlemiş, ülke içinde mutlakiyeti (monarşiyi) güçlendirmiştir.

“Stratejik orta boy ülkelerin prensiplerinden biri, iki tarafla birden kavgalı olmamaktır. İkincisi de iki tarafı dengelemektir.” diye değerlendirmiştir Baskın ORAN.⁶

Devlet yönetimini teslim alanların özellikle kendi vatandaşlarına karşı adalet ve istikrar çizgisini yitirmemesi için her kesime adil ve hakkaniyet noktasında olabilmesi kusursuz bir denge politikasına işaret eder. Dâhili siyasette izlenecek bu yol, harici politikalara da yön verecektir. İç dengelerin yanında uluslararası siyaset alanında da ‘dengencilik’ dünya dengeleri için de azami ehemmiyet arz eder. Yazar Erdoğan YEĞEN, beynelmilel politikada dengencilikğin önemini kavrayan Osmanlı padişahlarından II. Abdülhamit’in siyasetine dikkat çekmiştir.⁷

Ülkelerde vuku bulan kitlesel kutuplaşmaların ve artan sosyal gerginliklerin ana nedenlerinden biri, sağlıklı bir denge politikası yürütülmemesinden kaynaklanır. Kutuplaşmalar kemikleşmelere mahal verir bu durum aynı zamanda üreteceği bir

⁵ Ramazan Gözen, **Türk Dış Politikasında Barış Vizyonu**, 1. Baskı, Ankara, Palme Yayınları, 2006, ss. 2-6.

⁶ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2015, s.36.

⁷ Erdoğan Yeğen, **Sultan Abdülhamid**, 1. Baskı, Ankara, Sentez Yayıncılık, 2014, s.22.

gerginlikten sonra kaosa dönüşme riskini barındırır. Bu yüzden ‘denge ve dengecilik’ korelasyonu ehemmiyet arz etmektedir.

II. Abdülhamit’in Batı’ya karşı denge, Doğu’ya karşı İslamcılık politikası iyi hesap edilmiş bir dengecilik politikasına örnektir. Türkiye Cumhuriyeti günümüzde Batı’nın teknolojik ilerlemelerine, kentsel ve mimari kalkınmalarına, çeşitli normlara gösterdiği rağbetle birlikte aynı zamanda aynı denklemin içinde Doğu’ya yönelik yakınlığını da arttırarak devam ettirmektedir.

Bununla birlikte Uzak Doğu’daki gelişmeler ve Uzak Doğu siyasetinin dünya dengelerinde ağırlığını hissettirmesi de bu gelişmelerden azade davranılmaması gerektiğini okutmaktadır. Tek kutuplu bir dünyanın varlığından söz edilemeyeceği gerçeği ortada iken Türkiye geleceğini yeniden şekillendirmek için hangi adımları atarak hedefine ulaşabilir, bu ana tema olmalıdır.

Bu yüzden kendi harekât kabiliyetini sınırlandırmamak için kendi devlet yapısı ve kadim devlet geleneklerine uygun bir dengecilik politikası gütmesi hassasiyet gerektirmektedir. Çeşitli gerekçelerle dünyada vuku bulan çeşitli siyasal ve sosyal kombinasyonların ürettiği konseptlerin algılanması ve buna göre politik okumaların yapılması elzemdir. Rasyonellikten uzak bir denge politikası devletleri hem iç siyasette hem de uluslararası politikada bir başarıya götüremez.

Türkiye’de son bir asırdır vuku bulan Kürt meselesi, Alevi konusu, azınlıkların talepleri, mütedeyyin kesimin mağduriyetleri meseleleri, Türkiye’nin Osmanlı Devleti bakiyesi üzerine kurulmuş olması, İmparatorluk mirasından arta kalan sorunlar ve tarihsel miras ve daha nice sebep mevcuttur ki Türkiye’nin mahir bir ‘denge’ siyasetinin göstermesi gerektiği ortadadır. Aksi takdirde bu sorunlarla boğuşmak içinden çıkılmaz sonuçlar doğuracak ve sonraki nesillere ve asırlara pahası ağır sorunlar bırakacaktır.

Şu örnekle konu daha da anlaşılabilir: Cumhuriyet ve Osmanlı Devleti birbirlerinin alternatifleri mi yoksa birbirlerinin devamı mı veyahut ikisi tamamen birbirlerinden farklı iki oluşum mu? Bu konuda kesin bir yaklaşım sergilemek ne kadar rasyonel ve sağlıklı olur, ayrıca toplumsal taban bu konuda ne demektedir.

Cumhuriyetçi vatandaşların varlığı ve Osmanlı Devletini yeniden yaşatmak en azından Osmanlı ritüellerini canlandırmak ve belki yeniden Osmanlının dirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin isminin bile değişebileceği beklentisinde olan vatandaşların varlığı ve mevcut hükümetlerin gösterdiği refleksler önem arz etmektedir. Bu konuda her iki devleti tek devletmiş gibi algılayıp, bakiyesi üzerinden kurulan Osmanlı Devletine sahip çıkıp cumhuriyetin 'kazanımlarını' sahiplenici bir denge gözetme mahiyeti en gerçekçi yoldur.

Bütün bunlar önemli kıstaslar ve değerlendirilmeye tabi tutulması gereken olgulardır. Bu kırılğan yapının ciddi bir denge mahiyetiyle muhafazasını sağlamak icap eder mi, yoksa bu hassas dengeyi korumamak sansasyonel neticeler doğurur mu?

Parametreler, argümanlar iyi seçilmeli ve buna göre gerek iç siyaset gerekse uluslararası politika üretilmelidir. Bireyselliğin ön planda olmasıyla birlikte cemaatçi yapıların mevcudiyeti ve şahsi hürriyetlerin olması ve cemiyet ahlakına bağlı yığınların varlığı ve bu iki eğilim arasındaki sentaks, devletlerin yaklaşım tarzı, bütün bu kanalize fonksiyonları denge ve dengencilik mühendisliğini gerektirmektedir.

İdeolojik tabanlar, ırki aidiyetler, fon tacirleri, mezhepsel ayrımlar, yöresel ve kültürel kutuplaşmalar tüm bu farklılıkları aynı mozağin içinde değerlendirmek ve aynı ülküye bağlı tutup, kitleleri aynı umde etrafında tutmak gerçek anlamda dengencilik politikasının ağır ehemmiyetine vurgu yapar.

2.2.3. Batıcılık

Tanzimat'tan sonra devleti kurtarmak ve modernleştirmek yolunda ortaya çıkan fikir akımlarından biri de garpçılıktır. Fikrin kökenini ıslahat faaliyetlerinin başlangıcı ile bütünleştirmek mümkündür. Batıcılık, Osmanlı Devleti'nde ilk batılılaşma düşüncesi, savaşlarda alınan yenilgiler sonrasında ortaya çıkmıştı. Avrupa devletlerindeki gelişmeleri anlamak ve Osmanlı ülkesinde uygulamak isteyen Osmanlı devlet adamları, bu düşüncelerini öncelikle askeri alanda, daha sonra kültür, teknik ve eğitim alanlarında uygulamaya başladılar.

Osmanlı Devleti'nde Lale Devri, Batılılaşma çalışmalarının resmi olarak başladığı ilk dönem oldu. 18. Yüzyılda genel olarak askeri alanda sınırlı kalan batılılaşma çabaları Fransız İhtilali'nin etkisiyle 19. Yüzyılda diğer bütün alanlarda da etkili olmaya başladı. Batıcılık düşüncesine sahip olan aydınlar 'batının üstünlüğünü bilime ve akla dayalı olduğu için, ona karşı gelmek de mümkün değildir' düşüncesini savunmuşlardır. Yusuf TEKİN ve Çağatay OKUTAN, "Cumhuriyet Öncesi Türk Devletlerinin Etki ve Önemi" adlı eserinde batının salt tekniğini değil de kültürünün de transfer edilebileceğini bildirirken, her anlamda batıya kapı açma gerekliliğini vurgulamıştır.⁸

Batıcılık düşüncesine sahip olan bazı düşünürlere göre; sadece batının tekniği alınmalıydı. Fakat diğerlerine göre ise yalnızca tekniğin alınması yeterli olamazdı. Çünkü tekniği yaratma düşüncesi kültürün bir parçasıydı ve bunlar birbirinden ayrılamazdı. Yani tekniğin yanında batının kültürü de alınmalıydı. Bu düşüncüyü savunanlar tepkiyle karşılaştılar. Batının sadece bilim ve tekniğinin alınmasını amaçlayan Batıcılık düşüncesi, Yeni Türk Devleti'nin de temel taşlarından birini oluşturdu.

Elbette Tanzimat dönemine gelinceye değin, işlerin istenilen mecrada gitmediği aşikârdı ve bu açık, Batı'dan 'ilerleme' transfer edilerek kapatılmak isteniyordu. Buna yönelik girişimlerde bulunuldu, bunun adına da Garpcılık denildi.

Savaşlarda alınan yenilgiler sonrası Batı'nın tekniğine ve tedrisine ihtiyaç duyulduğu dillendirildi. Önceleri askeri bir ihtiyaç olduğu dillendirilen Batıcılık, sonralarda peyderpey kültür, sanat, edebiyat ve diğer alanlara da yayılarak ilanihaye devam silsilesine dönüştürüldü.

Batıcılık söylem ve eylemleri öyle bir doza ulaştı ki, her cenahtan ülkeler kuşatılıncaya değin devam etti. Elbette "İlim Çin'de bile olsa gidip alınız" medeniyetine duyulan aidiyet, ilerleme ve gelişme konusunda komplekse girmeme adına işaretler sunmaktadır, ancak bu demek olmamalıydı ki bu ilerleme ve tedrisat yerli ve milli ölçülerde olmasın.

⁸ Yusuf Tekin ve Çağatay Okutan, **Türk Siyasal Hayatı**, Ankara, Orion Kitabevi, 2013, ss.11-20.

1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşması ile başlayan Lale Devri, 1730 yılında Patrona Halil İsyanı ile sona erdiği söylene de aslında batıcılık akımı henüz yeni şekillenmişti.

Tam 3 asırdır (1718-2018) kendi medeniyetine yabancı, kendi değerlerini özümseyemeyen, öteden beri akıp gelen ve son 1400 yıldır somut olarak bize gerçek anlamda uygarlık olan nizam ölçüleri yitirildiği için 2018 yılına kadar yetişen nesil hala bu akıbeti yaşamaktadır.

Tüm bunlar aynı denklem içine yerleştirildiğinde adına toptan “Batıcılık” faaliyeti denen ve hiçbir ahlaki ve insani değer tanımayan batının sömürge politikasını anlamak zor olmayacaktır. Ölçü şudur: İlim Çin’de bile olsa gidilip alınmalı; ancak akımlardan ziyade devlet kanalları gerçekçi ölçüler ışığında okunmalı ve bu istikamette adımlar atılmalıdır.

Tarih boyunca ‘kendisi olmadan’ ve ‘kendisi kalmadan’ başarıya muvaffak olanların varlığı mevcut değildir. Dün, “batıcılık” olan bu dil, bugün “popüler kültür olarak” çıktı, yarın başka lisanlarla ortaya çıkacaktır. Bu zemini iyi etüt etmeden körü körüne çağa entegre olmaya kalkışmak egemen güçlerin ağına av olmanın ötesinde başka bir hamle değildir.

3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1. Ortadoğu'da Mezhep Anlayışı

Ortadoğu bölgesinde mezhep anlayışının dış politikayı yönlendirdiği bilinen bir gerçektir. Mezhepleri ve mezhepleşme sürecinin detayla bilinmemesi Ortadoğu coğrafyası dış politikasını objektif değerlendirmeye katkıda bulunmaz. Türkiye Cumhuriyeti devleti son bir asırdır yürüttüğü dış politik hamlelerde, sürekli Ortadoğu'daki mezhep anlayışından ya yakınmış ya da bu mezhep bilincini dış politik manevralarında değerlendirmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi, Türk dış politikasını her ne kadar mezheplerden bağımsız bir teamül üzerine kurduğunu iddia etse de, Ortadoğu'daki mezhep varlığı, Türkiye'yi bu gerçekten bağımsız davranmayı engellemiştir. Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın, tam da bu gerçeğe temas etmiş ve Ortadoğu'da ve özellikle Suriye krizindeki kırılmaların bir mezhep çatışması olarak değerlendirmiştir. Ancak Kalın, her ne kadar Türkiye'nin mezhepçi bir dış politika izlemediğini iddia etse de, yine de mezheplerin dış politik değerlendirmelerden uzak olmadığını vurgulamıştır.⁹

Yeni Şafak Gazetesi'nden Kemal ÖZTÜRK, Ortadoğu'daki mezhep anlayışının ülkeler dış politikasına etkisine temas ederken, Sünni'leri İŞİD'ci, Şii'leri modern ve Kürtleri seküler olarak görmüş ve bu ekseninde siyasetin şekillendiğini söylemiştir.¹⁰

3.1.1. Şia

Şia, Hz. Muhammed'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adıdır. Arapçada ş-y-a kökünden türetilmiş, arkadaş, taraftar anlamında kullanıldığını Cansu KAYMAL ifade etmiştir.¹¹

⁹ İbrahim Kalın, Türkiye Mezhepçi Bir Dış Politika Mı İzliyor, Star, 13 Ağustos 2012, s.11.

¹⁰ Kemal Öztürk, Yeni Strateji: Sünnilerişid'ci, Şiiler Modern, Kürtlerseküler, Yeni Şafak, 25 Şubat 2016.

¹¹Cansu Kaymal, "Şiada İmamet Meselesi ve Egemenlik". **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(1), Haziran, 2017, ss. 172-195.

Sözlükte “tabi olmak, desteklemek, çoğalmak ” anlamlarındaki Şia kökünden türeyen şia kelimesi “ taraftar, yardımcı, destekleyici; bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan grup” manasına gelir. Terim olarak Resul-i Ekrem’in vefatının ardından devlet başkanlığının Hz. Ali’ye ve onun evladından belli kimselere intikal etmesi gerektiğini savunan grupları ifade eder.

Şia’nın (Şiilik) Ortaya Çıkışı: Ali taraftarlığının siyasi bir zümre şeklinde ne zaman ortaya çıktığı hususu tartışılmalıdır. Bazı Şii müellifleri bütün peygamberlerin sahifelerinde Ali’nin velayetine dair kanıtların bulunduğunu ileri sürerken Şia’nın çoğunluğu bu taraftarlığın Resul-i Ekrem devrinden onun vasıtasıyla ortaya çıkıp geliştiğini o dönemde Hz. Peygamberin vefatından sonra Ali’nin imam olacağı düşüncesini benimseyen, başta Selman-ı Farisi, Ebu Zer El Gıfari, Mikdad b. Esved, ve Ammar b. Yasir gibi sahabelerin, “Şiatü Ali” diye anıldığını belirtmektedir.

Hz. Ali’nin 40 (661) yaşında bir harici tarafından öldürülmesinin ardından onun yerine Küfe’ye halife olarak atanan Hasan’ın altı ay sonra Muaviye ile yaptığı anlaşma sonucu Halifelikten çekilmesi bir kısım Ali taraftarlarınca hoş karşılanmamıştır. Muaviye’nin ölümünün ardından oğlu Yezid’in hilafeti döneminde Küfe’deki Ali taraftarları Hz. Hüseyin’e yazdıkları mektuplarda halife olması için kendisine destek vereceklerini vaat etmeleri üzerine Hüseyin Küfe’ye hareket etmiş; fakat Kerbela’da Emevi güçleri ile yaptığı mücadelede şehit edilmiştir. Bu olay Şia’nın teşekkül sürecine girmesine önemli etken olmuştur. Şiiliğin ortaya çıkış serüvenini Prof. Dr. Halil, İbrahim BULUT, bizzat peygamberin tavsiyesi üzerine, Hz. Ali’nin hikmetlerini kabul edip buna göre yol alma olarak değerlendirmiştir.¹²

Mezhepleşme Süreci: Kerbela Vak’ası’nın ardından hızla yayılan Emevi düşmanlığı ile Hz. Ali evlatlarına karşı duyulan siyasi taraftarlık zamanla bir sistem haline gelmiştir. Bu sırada Ali’nin peygamberliği ve ilahlığı iddialarını, beda, rec’at, tenasüh, ve ibaha gibi inançları bünyesinde toplayan Keysaniyye ile onun tali kolları ilk aşırı Şia grupları temsil etmiştir. Daha önce Abdullah b. Sebe’nin Medain’de Hz. Ali’ye dair bir mesihi öğretisinden haberdar olan çağdaşlarınca fırka zaman zaman

¹² Halil İbrahim Bulut, **Şia, Köken ve Ortaya Çıkışı**, (Çevrimiçi) , <http://www.beyzatarih.com/Islam-tarihi/sii-mezhebi-ve-ortaya-cikis-sureci>. 2 Kasım 2017.

Sebeyye diye adlandırılmışsa da bu öğreti bir fırkaya dönüşmemiştir. Yazar Cansu KAYMAL'a göre, Hz. Ali'nin peygamberin soyundan gelmesi onu Müslümanlar nezdinde farklı bir konuma oturtmuş ve Müslümanların bir kısmı Hz. Ali'nin öğretileri üzerinden İslam'ı yorumlamış ve bu şekilde mezhepleşme süreci başlamıştır.¹³

3.1.2. Sünni (Ehl-i Sünnet)

Hz. Muhammed ile ashabın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında kullanılan bir tabirdir. Hilmi DEMİR'den aktarıldığına göre; “ehl-i sünnet ve'l cemaat” olarak Hz. Muhammed'in yaşantısını kendisine örnek alan yola Sünnilik denir.¹⁴

Sözlükte “manevi alanda çizilen yolu benimseyenler” anlamına gelen ehl-i sünnet (ehlü'ssünne) tamlaması ehli'ssünne ve'l-cemaa ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Buradaki sünnetten maksat, dini tebliği ve beyan etmekle görevli bulunan Hz. Peygamberin İslam'ın temel konularını anlama ve benimseme tarzıdır. Ehl-i sünnet'i 'Hz. Peygamber ile ashab cemaatinin dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler' olarak tanımlanır. Bu tarifte yer alan “dinin temel konularından”, İslam'dan olduğu kesinlikle bilinen ve “usülü'd din” diye de adlandırılan hususlar kastedilmektedir.

Sünnet kelimesi daha çok İlahi tebligatı yalanladıkları için geçmiş peygamberlerin ümmetlerine uygulanan adet-i ilahiyye haline gelen dünyevi azap manasında Kur'an'ı Kerim'de geçmekteyse de Ehl'i sünnet tabiri Kur'an'da yer almamaktadır. “O gün nice ağaran yüzler vardır” (Âli İmran 3 / 106) mealindeki âyetle Ehl-i sünnet'in kastedildiği tarzındaki bir yorum İbn Abbas'a nispet edilirse âyetin devamı dikkate alındığı takdirde burada genel anlamda müminlerden bahsedildiği açıkça görülür.¹⁵

¹³Kaymal, **a.g.m.**, ss. 172-195.

¹⁴ Hilmi Demir, Teostrateji araştırmaları merkezi, İstanbul, <http://www.21yyte.org/tr/araştırma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/07/17/7705/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir>, (Çevrimiçi), 20 Temmuz 2017

¹⁵Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 10, İstanbul, 2014, s.525

Ehl-i sünnet'in IX. Yüzyılda itikadi bir mezhep olarak teşekkül ettiğini başka bir deyişle ehl'ibid'atın zuhurundan sonra muhafazakâr çoğunluğun bu isimle anılmaya başlandığını kanıtlar. Yeni araştırmalar göre Ehl-i sünnet ve'lcemaat'in başlangıcı ilk siyasi görüş ayrılıklarına dayanmaktadır. Zira ilk halifenin belirlenmesi sırasında yapılan tartışmalar bir tarafa bırakılırsa üçüncü halifenin şehit edilmesi sırasında geçen sürede Müslümanlar arasında kayda değer bir siyasi ve itikadı ihtilaf çıkmamıştır.

Ebu Hanife, Hz. Ali'nin Hariciler'e karşı takındığı tavırla büyük günah işleyenin mümin olduğuna işaret etmesini dikkate alarak onu Ehl-i sünnet'in öncüsü saymıştır Abdülkadir el-Bağdadi de bu görüşe uyararak Hz. Ali'den Ehl-i sünnet'in ilk kelamcısı diye söz etmiş, ardından da Ma'bed el-Cüheni'den teberri ederek kaderi iman esasları arasında gören Abdullah b. Ömer, tabiinden Kaderiyye'yired hakkında küçük bir risale kaleme Zeyd b. Ali, irca görüşünün ilk temsilcisi sayılan Hasan b. Muhammed Hasnefiyye ve kader konusunda bir risalesi bulunan Hasan Basri'yi Ehl'i sünnet'in ilk temsilcisi olarak zikretmiştir.

3.2. Kapitalizmin Türk Dış Politikasına Etkisi

Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kâr amacıyla işletilmesine dayanan bir ekonomik sistemdir. Kapitalizmin merkezindeki özellikler, özel mülkiyet, sermaye birikimi, ücretli emek, gönüllü takas, bir fiyat sistemi ve rekabetçi pazarları içerir. Kapitalist piyasa ekonomisinde, karar verme ve yatırım finansal ve sermaye piyasalarındaki üretim faktörleri sahipleri tarafından belirlenir. Malların fiyatları ve dağıtımı ağırlıklı olarak piyasadaki rekabet tarafından belirlenir. Kapitalist blokla dış politik uyumunun her zaman gözetildiğini Hazal ARCAN vurgulamıştır.¹⁶

Kelime ve terim anlamlarının yanında o kelimenin ruhunu oluşturan gerçek hayattaki karşılığıdır. Kapitalizm ve kapital sermayenin gerek dünya genelinde, özelde de Ortadoğu'da kendine alan bulan hegemonik sömürü detayı, kapitalizmin

¹⁶ Hazal Arcan, "Yeni Bir Dünya Kurulurken Türk Dış Politikası", **Gelenek Dergisi**, 2014, sayı:81, (Çevrimiçi) , <https://www.gelenek.org/yeni-bir-dunya-kurulurken-turk-dis-politikasi>, 17 Temmuz 2017.

sözlük anlamının tersine karşılık gelmektedir. Daha detaylı argümanlarla bağlamsallaştırılacak olunursa kapitalizm dünyayı üç beş zenginin doyumsuz israfına terk edilmesi demektir. Aydınlanma ve uygarlık düzeyini minimize edip veyahut aydınlanma ve uygarlıksa onu da biz getiririz terminolojisini kullanıp, dünyayı belirsiz kutupların arafına itmek demek olduğu anlaşılmaktadır kapitalizmden.

Kapitalizm ve kapital sermayenin yönlendirdiği sosyal gerçeklik eylemi ve siyasal düzlem denklemi artık kabul edilebilir bir tipolojidir. Şu demektir ki: kapitalizm değerler skalasına hüküm etmektedir. Dünya genelinde kayda değer bir bilimsel ilerleme kapital sermayenin yönlendirmesiyle akış almaktadır. Teknolojik devrimler kapital ‘şövalyelerin’ sermaye arzusu ölçeğinde ilerleyerek teknolojinin bile bir çeşit psikolojik silah olmasının önüne geçilemez olsun dıyerdir.

Bu parametreler ölçeğinde dünya valiliği kavramı henüz net olarak kabul edilmiş olmasa bile durum bundan ibarettir. Üç beş kapital sermaye baronunun atadığı dünya yöneticileri kendilerine biçilen rolün hakkını etraflıca vermektedir.

Kapital kültür birikimi üzerinden şekillenen Ortadoğu siyaseti birden çok faktöre dayanmaktadır. Ayrıca devletler, uluslararası kurum ve kuruluşlar, değişen dünya düzenini anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Ortadoğu kültürel veya coğrafi bir tabirle anılmayalı hayli zaman olmuştur, bir müddet din tasvirleriyle anılan bu bölge artık din coğrafyasının ötesinden daha büyük oranda ‘akçe ve külçe’ savaşlarının merkezi olarak görüle gelmektedir.

Stratejik akımların ve Batılı düşünce enstitülerinin gelecek çizdiği Ortadoğu algısı, Türkiye’nin Dışişleri Bakanlığının tezlerine ters gelmektedir. Türk diplomatlarının aldığı talimatlar yönergesiyle Ortadoğu bölgesine yapılan kültür atakları, belli odakları rahatsız etmektedir. Bu karşılıklı temas bir müddet sonra çıkar çatışmasına dönüşmekte ve batılı güçler bu oyunu çok fonksiyonlu oynamaktadır.

Bu oyunun doğal oyuncusu olan Türkiye artık bilinç bileşkeleriyle davranmaktadır. Türkiye siyasetinin ürettiği bu bilinç, batılıları eşit bir arenaya çekmektedir, tarih boyunca eşitlik ve adalet propagandası yapan Batılılar, konu menfaate dönünce eşitlik minderini terk edip güç gösterisine başlamaktadır. Buna

mukabil Türkiye misliyle mukabelede bulunup rakibini zor durumda bırakıyor. Bu yüzden Ortadoğu coğrafyasını çok daha yüksek gerilimli günler beklemektedir.

Yeni bir dil ve yepyeni bir algı oluşturma gayretinde olan Türkiye Cumhuriyeti misyon itibariyle yürüttüğü markajlar verim vermektedir, ancak buna mukabil misilleme gayretinde olan Batılı güçler Türkiye'nin vizyonuna darbeler indirebilmektedir. Çok keskin bir çizgide ilerleyen dış politika seansları daha hassas, daha ayrıcalıklı, daha mütevazı bir iklim estirmelidir. Kendi savunma sanayisini Batılıların anladığı dilden zenginleştirmek durumunda kalan Türkiye Cumhuriyeti buna paralel aynı ölçüde bir değerler bütünü savunucusu olabilecek teknokrat, bürokrat, diplomat, yazar, entelektüel ve düşünürlerini sahaya sürüp uzun vadede tahayyülünü kurduğu zemini ancak gerçekleştirebilecektir.

3.3. Dış İşlerimizde Etkili Olan Kuruluşların Türk Dış Politikasına Katkısı

3.3.1. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı kurum yurt dışı ofisleri aracılığıyla Türkiye'nin dış yardımlarını organize eder. Restorasyon, sağlık, eğitim, tarım ve hayvancılık, idari ve sivil altyapıların geliştirilmesi gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir.

1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağıldıktan sonra birçok Türk devleti bağımsızlığını kazanmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu devletlere sosyal, ekonomik ve kültürel alanda sağlayacağı destekleri uygulayacak ve koordine edecek bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda, TİKA 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kuruldu. 28 Mayıs 1999'da Başbakanlık'a bağlandı.

TİKA, Orta Asya, Balkanlar, Afrika, Doğu Asya, Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere, yaklaşık 140 ülkede Merkez Teşkilatına ilave olarak, 54 ülkede bulunan 56 Program Koordinasyon Ofisi ile çok geniş bir coğrafyada ve bütün sektörlerde çalışmalarını sürdürmektedir.

TİKA herhangi bir karşılık beklemezsizin proje ve faaliyetlerini yürütürken sağladığı katkı ve destekler neticesinde Türkiye önemli kazanımlar elde etmesine yardımcı olmuş görünmektedir. Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel Sekreterliğini ve BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğini üstlenmesinde birçok uluslararası faaliyette etkili olmasının payı vardır.

Bu vizyonda önemi artan kurumsal olarak uluslararası alanda rekabet edebilir bir pozisyona gelen TİKA'ya Türkiye'nin tanıtımı ve dış politik hedefleri doğrultusunda oldukça fazla görev düşmektedir.¹⁷

TİKA, ortak tarihi mirasın korunması amacıyla başta Balkanlar, Orta Asya olmak üzere birçok Osmanlı eserinin restorasyonunu gerçekleştirmiştir. Son zamanlar en çok dikkat çeken projelerin başında ise Kanuni Sultan Süleyman'ın kayıp mezarının bulunması geliyor. Diğer taraftan sağlık alanında Somali, Filistin, Sudan gibi ülkelerde inşa ettikleri hastaneler en önemli projelerin başında geliyor. Bunun dışında birçok ülkeden okul, sağlık ocağı, idari binaların inşası ve tadilatı gibi fiziksel altyapıların güçlendirmesi için birçok projeyi hayata geçiren TİKA, değişim programları ile birçok alanda uzman eğitimleri gerçekleştirmektedir. Tarım ve hayvancılık alanında ekipman desteği, başta Afrika olmak üzere bir çok bölgede su kuyularının açılması alanlara doğru faaliyetler çeşitlilik göstermektedir. Bu bilgiler ışığında TİKA vb. kurumların faaliyetleri sayesinde, Türkiye'nin Ortadoğu ile yaklaşması sağlanırken, tarihsel mirasımızda olduğu gibi bu yaklaşmanın devletlerarası ilişkilerde de önemli rol alabileceği öngörülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri, TİKA gibi kuruluşlar sayesinde Ortadoğu milletleri ve devletleriyle yakın işbirliği planları yapmakta, özellikle halklar üzerinde bir yakın kaynaşma hedefleri kurmaktadır. Bu birlikteliğin, Türkiye'nin dış politikasına verim katacağı düşünülmektedir.

3.3.2. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Vakfı: Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgelerini dünya istifadesine sunmak. Türk dili, kültürü ve sanatı

¹⁷Tuncay Kardeş, Ramazan Erdağ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2012. 7(1), s.78.

alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfidır.

Enstitü kuruluş amaçları doğrultusunda Türk kültür ve geleneklerini tanıtarak, uluslararası alanda Türk dış politikasına katkı oluşturabilecek bir argüman olarak İdris DEMİR değerlendirmiştir. Bir taraftan ülkenin gelişimine yüksek katkı sağlarken bir diğer yandan Türkiye ile diğer ülkeler arasında bir dostluk gelişimine sebep olmaktadır.¹⁸

Yunus Emre Enstitüsü ise Vakfa bağlı bir kuruluş olarak bu kanunun amaçlarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara da destek vermektedir.

2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsünün yurt dışında 40'dan fazla kültür merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinde verilen Türkçe eğitiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan işbirlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla kültür ve sanatımızı tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal ve uluslararası etkinliklerle ülkemiz temsil edilmektedir.

Misyonu: Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini arttırmak bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitimi almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermektedir.¹⁹

Vizyonu: Vizyonu, kültür sanat ve yabancılara Türkçe öğretimi ana başlıkları altında dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilecek faaliyetler ve oluşturulacak iş

¹⁸ İdris Demir, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Bursa, Dora Yayıncılık, 2014, ss.7-15.

¹⁹(Çevrimiçi), www.yunusemreenstitusu.jo, 15 Aralık 2017.

birlikleri ile dünya toplumlarının Türkiye'yi da yakından ve doğru kaynaklardan tanınmasını sağlamaktadır.²⁰

Gerek TİKA gerekse Yunus Emre Enstitüsü ve benzer vakıflar istenilen gayeye yürümek için sahada yapılan prestir. Savunma ve hücum taktiklerinin meydanadaki karşılığı realist hedeflere yürünen yolda sebepleri gerçekleştirmektir. Rehnüma (pusula), deniz feneri, tahayyül dünyanızın ve kurduğunuz planların, hedef ve programlarımızın yansıması fiziki teşebbüslerle karşılık bulmalıdır.

Yurtdışında oluşturulacak diaspora tüm ülkelerde özellikle Ortadoğu'da oluşturulacak kulis, lobi ve destek oluşumunun Türkiye'ni hedeflerini gerçekleştirecek sinerjisi olacaktır.

Ülkeler gelecek çalışmalarını, milletin ikbalini yeniden zenginleştirmek için şekillendirme gayretinde bulunur. Fiziksel bir ilişki ağı kurmadan bu zenginliğin kazanılması ve kazanılmasından sonra elde tutulması, sürdürülebilir olması ve en nihayetinde millete bu zenginliği akıtılması mümkün değildir. Kültür, sanat, edebiyat, dil ve benzeri faaliyetlerle bu ilişki ağı sabit kılınabilir.

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Yunus Emre Enstitüsü vb. vakıfların varlığı ile sosyoloji algılar ve politik kurgular aynı denklemin içine farklı simetriklerle yerleştirilerek hedefe adım adım gidilir. Oluşturulmak istenen intifada ancak bu şekilde zemine kavuşturulur. Öncesi oluşturulmadan, kültürel taban hazırlanmadan, işbirliği eylemleri geliştirilmeden gerek dünya ve gerek kendi ülkenizin gerçekçi hedefleri oluşturulamaz.

Bu vakıflarla dünyanın çeşitli coğrafyalarında (Orta Asya, Balkanlar, Afrika, Doğu Asya, Latin Amerika...) özellikle tarihi mirasımızın hamiliğini paylaştığımız Ortadoğu bölgesi ve Ortadoğu milletleriyle yeniden aynı gönül dili ve aynı siyasal söylemlerde buluşmak ancak bu şekilde mümkün olunur. Çünkü bu vakıflar somut altyapılardır ve soyut girişimlerin teşebbüsüne yönelik adımlardır.

²⁰(Çevrimiçi), www.yunusemreenstitusu.jo, 15 Aralık 2017.

Yukarıda sayılan gerekçelere dayanarak baskı araçları vasıtasıyla bir dış politika argümanı oluşturularak, gerek bilimsel çalışmalar, gerekse savunma işlem ve ilerlemeleri için dış politikada kurulacak dostlukları belli bir bilinç düzeyinde tutmak gerekmektedir. Sivil toplum örgütlerinin şeffaf yapıları ve verimli çalışmaları vasıtasıyla TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Yunus Emre Enstitüsü vb. vakıfların nicel olarak arttırılması ve nitel kazanımlarının arttırılmasına ağırlık verilmelidir.

Özellikle lobicilik faaliyetleri üzerinden aşama kat edilen dış politika özne sayılacaksa, özenin eylem manevrası nesne olan vakıfların oluşturduğu kültür geleneğidir. Bu bileşkelerle atılacak adımlar Türkiye'nin kimya konseptini sağlamlaştırabilir. Tüm bu sayılanlardan yola çıkarak özetle şu söylenebilir: Türkiye ve bölge ülkeleri ve özellikle Ortadoğu bölgesiyle oluşturulacak eksen ancak kadim tarihi ve dini bağların yeniden sımsıkı sayılıp, tutulacak sıkı saflarla sağlanabilir. Bu tarihi miras sayılan bağların yeniden bölge halkalarına empoze edilmesiyle güçlü bir siyasal birliktelik sağlanabilir ve dış politika gayreti bu şekilde sistemlere entegre edilebilir.

3.4. Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kürt Meselesinin Türk Dış Politikasına Etkisi

Kürtler, (Kürtçe: Kurd, كورد) doğuda Zagros Dağları'ndan, batıda Toros Dağları'na, güneyde Hemrin Dağlarından kuzeyde Kars-Erzurum platolarına kadar uzanan coğrafi bölgede yoğun şekilde yaşayan, yaklaşık 20-25 veya 20-30 milyon nüfusa sahip İran'ı halktır. Kürt yazar Altan TAN Kürtlerin kökeni hakkında bazı mitolojik görüşler öne sürmüştür, Kürtlerin kökeninin Hz. İbrahim'e dayandığına dair rivayetler öne sürmüştür. Tekin ERER, Kürtlerin menşei hakkında çok şeyin yazılıp konuşulduğunu ve Kürtlerin Orta Asya'dan gelip Güneydoğu civarına yerleştiklerini söylemektedir.²¹ Kürtler hakkında araştırmalar yapan Bekir BİÇER, Kürtlerin Orta

²¹ Tekin Erer, **Kürtçülük Meselesi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1990, s.9.

Doğu'nun yerli halklarından olduğunu değerlendirmiş ve Kürt etnisitesinin kadim zamanlarda oluşmaya başladığını ifade etmiştir.²²

Bugün en büyük Kürt nüfusu Türkiye'de bulunurken 20 milyon kişi civarında, İran Irak, ve Suriye'de kayda değer Kürt nüfusları bulunmaktadır.²³ Gerek bölgedeki siyasi ve sosyal karmaşa ve sorunlar gerekse diğer sebepler dolayısıyla, özellikle 20. asrın ikinci yarısında oluşan göçlerle Batı Avrupa başta olmak üzere Kuzey Amerika ve Orta Asya gibi farklı coğrafi bölgelerde yerleşmiş bir Kürt nüfusu da mevcuttur.

Kürt kültürü yüzyıllarca süren etkileşimin de sonucuyla diğer Orta Doğu kültürleriyle çeşitli benzerlikler barındırırken, Kürt dini inancı oldukça senkretik bir biçimde gelişmiştir. Kürtlerin İslamiyet'ten önce Hristiyanlıkla tanıştığını dile getiren yazar Bekir BİÇER, buna rağmen çok az Kürt'ün Hristiyan olduğuna dikkat çekmiştir.²⁴ Bugün Kürtlerin çoğunluğu Şafii mezhebine bağlı Sünni Müslümanken, birçok farklı din ve inancın da mensuplarına rastlanır. Bunlara ek olarak Ezidilik ve Ehl-i Hakk gibi Kürtler arasında ortaya çıkan ve Kürt kültür ve dini anlayışla karakterize çeşitli dini mezhep, akım ve inançlar da mevcuttur.

Kürt Meselesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasına yansımalarını aslında 'Osmanlı döneminde Kürtler' döneminden başlayarak ele almak gerekmektedir. Kürt isyanları Osmanlının da gündemini meşgul eden bir mesele olarak Tekin ERER tarafından da değerlendirilmiştir.²⁵

Bin yıldır Türklerle birlikte bir ve beraber olup bu coğrafyanın tarihsel ve kültürel misyonunun tamamlanmasına her zaman etkin olmuşlardır. Kürtler, Cumhuriyetle birlikte farklı bir dengeye oturtulmuştur. Kürtlerin, yerine göre bu ülkenin yumuşak karnı olması da ayrıca değerlendirilmeye değer bir gerekliliktir. "Kürt meselesi, Kürt konusu, Kürt etnisitesi, Kürt realitesi, Kürt paranoyası," adına her ne denilirse denilsin, nasıl anılırsa anılsın Kürtler bu ülkenin bir parçası, Türkiye Cumhuriyeti devletinin vazgeçilmez bir değeridir.

²² Bekir Biçer, **Kürtler**. Konya, Çizgi Kitabevi, 2014, ss.75-85.

²³ Altan Tan, **Kürt Sorunu**, 2. Baskı. İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, ss. 23-27.

²⁴ Biçer, **a.g.e.**, ss. 75-85.

²⁵ Erer, **a.g.e.**, s. 9.

Yazar Bekir BİÇER, Kürtlerin, İslamiyet'ten önce de sonra da çok kadim bir kültürel geçmiş ve zenginliğe sahip olduğunu belirtmiş, ayrıca tarih sahnesi boyunca Türk devletleriyle beraber davrandığını da vurgulamıştır.²⁶

Kürtler bu coğrafyanın kadim ve kültürel zenginliğidir. Kürtler dini derinliği ve kültürel yapıları, içtimai zenginlikleri ve Osmanlı devletine kazandırdığı devlet adamlarının, paşaların etkinliği ve güven limanı olmaları ve gerekse de Cumhuriyet dönemi boyunca Kürtler bu devletin her zaman ve her koşulda asli unsuru ve asli parçası olması hasebiyle onlarca asırdır Anadolu toprağının medeniyet gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Kürtler “devlet-i ebet müddet” olarak tarif edilen tarihi sentezin bir ana kolu olmuştur. Kürtler bu devletler silsilesi ve devletler geleneği olarak süre gelen ve sonsuza değin sürecek olan ve engellenemeyecek olan bu devletler geleneğinin her zaman için içinde yer almış aynı duygu ve aynı mantık kaideleri içinde kendine yer bulmuştur.

Günümüze değinecek olunursa, Özellikle Cumhuriyetle beraber doğan onlarca ciddi sorunla birlikte Kürt meselesi konusu da hassasiyetini sürdürmektedir.

Kürt yazar Altan TAN, her zaman Osmanlıyı destekleyen Kürtler ile Yavuz Sultan Selim döneminde bir özerklik antlaşması imzalandığını vurgulamıştır ve Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın da bir ferman yayınlarak aynı siyaseti izlediğini belirtmektedir.²⁷ Yalnız; “özerklik talebi, fedaratif bir yapının parçası olmak istemek,” vs. gibi talepler günümüz Kürt sosyolojisinin bir gerçeği değildir. Kürtler ve Kürt meselesi tarihsel mirasın günümüze taşıdığı bir gerçekliktir. Ancak doksanlar ve yeni yüzyılda (2000'lerde) artık Kürt realitesi ve tereddütleri kendisini Türk dış politikasından tüm ağırlığıyla hissettirmiştir.

Gelişen ve değişen dünyada ağırlığını hissettiren global gerçekler siyasal süreçleri farklı kılmıştır. Tarih boyunca kendini gösteren siyasal sonuçlar ve

²⁶ Biçer, a.g.e., ss.75-98.

²⁷ Tan, a.g.e., ss.73-82.

siyasal argümanlar artık yeniden tanımlanmakta, etnisiteler ve ideolojilerin tanımı yerinde kalmakla birlikte dünya siyaset dizaynı çok farklı seyir çizmektedir.

Türkiye'deki Kürtlerin kışkırtılma senaryoları dış mihraklarca bitmemektedir. Bu durum dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu politikasını ilgilendirmektedir. Devletin askeri ve sivil bürokrasisinde, diplomasisinde, teknokrasisinde, siyasetinde her türlü noktaya yükselebilen tüm ırk ve mezhep mensupları gibi Kürtler de her türlü pozisyona yükselebilmekte ve Türkiye Cumhuriyetinin dününde söz sahibi olduğu gibi, bugününde ve yarınında da söz sahibi olabilmektedir.

Bu bilgiler ışığında beynelmilel güç mensupları Türkiye'yi ve Türkiye'nin dış politikasını Kürtler üzerinden zora sokmakta, Kürtlerin gelecek tahayyülünü aydınlatmak istediğini öne süren batılı güç odakları, yaptıkları hamlelerle on yıllardır Kürtleri geriletmekten öte bir mesafe kat edememektedir. Kemal BURKAY, batılı güçlerin Kürtler üzerindeki emellerinin Sykes-Picot Antlaşmasıyla derinlik kazandığını belirtmiştir.²⁸

On yıllardır Kürtlerle ilgilenen dış odaklar, batılı mihraklar, haçlı diasporası, emperyal güçler, silah sanayisi, finansal manipülasyon cenahları, döviz ve petrol tedarikçileri, Kürtlerle ilgili tek bir rasyonel umde hazırlamamış ve Kürt coğrafyasını yaşanılır ve modern kılacak hiçbir projeye imza atmamışlardır. Bu durum Ortadoğu'nun dış politikasında bir kaygan zemin oluşturmaktadır. Metin KÜLÜNK, "Bir işgal politikası olarak: terör" adlı çıkışında, esasında dış mihrakların ülkemiz ve bölgemiz üzerindeki emperyal emellerini dikkatle değerlendirmiştir.²⁹ Yalnız Türkiye'de yaşayan Kürtlerin her tür hakka ve hukuka sahip olması ise, yukarıda sayılan odakların ters algı üretmesiyle Kürtlerin Türkiye'ye karşı kışkırtılmasına sebep olmaktadır. Algı mühendislerinin projelerine kulak veren batılı medya da bu hususta ciddi derecede bir siyaset mühendisliği yaparak Kürtleri etkileyebilmekte ve Kürtlerin bin yıldır kendilerine yurt edindikleri coğrafyadaki zenginliği batılı sanayi tesislerine akıtmaktan da geri durmamaktadır. Bu planı çözen Türkiye, batılı güçlerin

²⁸ Kemal Burkay, **Neolitik Çağdan 1. Dünya Savaşı'na Kürtler ve Kürdistan**, 6. Baskı. İstanbul, Phoenix Yayınevi. 2015, s.536.

²⁹ Metin Külünk, **Büyük Anadolu Aklı**, 3. Baskı. Ankara, Haber Ajanda Yayınları, 2017, ss.89-101.

psikolojik taarruzuna muhatap olmaktadır ve Türkiye'nin Ortadoğu'da ürettiği 'bir olma', 'beraber olma' siyasetine Kürtler üzerinden set çekilebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin dış politikası on yıllardır Kürt kartını öne süren ülkelerin tehditleri yüzünden zikzaklar görmektedir. Bu gelgitler, Türkiye'deki Kürt nüfusu üzerinde bir baskıya dönüşmemiştir; ancak şu bir gerçek ki Kürt vatandaşların bir kısmı, Kürtleri kaos ve ateşe çağıran sesin gölgesini tanıyamamaktadır. Uzun süreli bir kargaşaya mahal veren bu mesele gerek Türkiye'yi gerekse Kürtleri zayıflatmakta ve Türkiye bu yüzden kalıcı ve uzun vadeli dış politikasını Ortadoğu'da sağlam temellere oturtamamaktadır. Aslında din kardeşliği, kültür ortaklığı, coğrafik komşuluk ve diğer ortak değerler üzerine binasının mümkün olduğu Ortadoğu siyaseti ne yazık ki hak ettiği zemini ve şartları olgunlaştıramamaktadır. Bir şekilde tartışmaların merkezinde ve uluslararası kamuoyunun gündeminde kendine yer edinmiş Kürtler, artık Ortadoğu siyasetinin ve coğrafyasının şekil alma boyutunun bir ucundan tutmak istiyor gibi öne sürülen bu tez nerede karşılık bulacak? Kürtler bu uluslararası siyasetin bir detayı mı, amaç - araç boyutunda nasıl rol alır, pozisyonunu neye göre belirliyor.

Hangi el Kürtleri öne sürüyor ve Kürtlere hangi destek teminatı verilmektedir. Tüm bunlar izaha muhtaç konulardır. Bu sorular güncelliğini korurken, Türkiye için bunun soru olmaktan çıkıp sorun olarak algılanması öneme haizdir. Yukarıda da ele alındığı üzere, dünyada en fazla Kürt nüfusunu barındıran ülkelerin başında gelen Türkiye'nin Kürtlere sunduğu tabii hak ve hukuk düzenine rağmen, Kürtlerin Türk Dış Politikasında olumsuz bir iklim olarak tezahür etmesi neyin göstergesidir.

Kürtler Türkiye'deki bu yasal zemine, adil düzene rağmen gerek dâhiliye gerekse de hariciye siyasasında neden bu kadar rol almakta ve neden bu etnisiteyi kim bu kadar organize bir şekilde kaşımaktadır. Yukarıda ele aldığımız Kürt meselesinin genel noktalarını Ahmet Davutoğlu şu şekilde çizmektedir: "Kürt Meselesi"ne bakışın, jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeoteknik / jeokültürel temellerini soğukkanlı bir şekilde belirlemeden geleceğe yönelik sağlıklı projeksiyonlar

yapabilmek çok güçtür. ‘‘Kürt Meselesi’’nin soğuk savaşın son döneminde tırmanış göstermiş göstermesi de bu açıdan son derece ilginç bir boyut ihtiva etmektedir.³⁰

Dünya Ortadoğu siyasetine eğilim gösterirken maalesef ikircikli bir yol izlemekle kalmayıp tamamen menfaat odaklı bir çizgide yürümektedir. Kürtlerin jeopolitiğini şekillendiren jeoekonomi kaynaklarına binaen, batılı odaklar Kürtleri bir vesayetin içine hapsetmeyi gerekli görüyor olmalı ki her tür düşmanlığı ve tefrikayı Kürt kentlerinde yönlendirmektedir. Kürt nüfusunun yayıldığı coğrafyayı göz önüne aldığımızda ‘‘Kürt Meselesi’’nin küresel ve bölgesel dengelerde taşıdığı önemi ve bölge içinde bir belirsizlik haline dönüştürülmesinin arka planındaki temel sebebi anlamak da kolaylaşır. Bu coğrafyanın, kendi içinde jeopolitik bir bütünlük oluşturması güç bir geçiş alanı oluşturmaktadır. Ortadoğu ve Avrasya’nın en önemli geçiş alanlarından birini oluşturan bu coğrafya bu yönüyle küresel ve bölgesel rekabetlerin çekim alanı haline gelirken, jeopolitik bir iç bütünlük oluşturamaması dolayısıyla da istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır.

Kürt Meselesinin arka planının menfaat odaklı şekil aldığı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kürt meselesi konusunda Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın ‘‘bölgesel nitelikli bağlantılar açısından ele alındığında da, bu bölge İç Anadolu havzasını bir taraftan Mezopotamya havzasına, diğer taraftan İran üzerinden Asya derinliklerine bağlamaktadır ki, Türkiye açısından bu bağlantı son derece bir önem arz etmektedir. Karadeniz-Hazar-Basra- Doğu Akdeniz bağlantısının karasal merkezi de ‘‘Kürt Meselesi’’nin jeopolitik arka planının önemli özellikleri arasındadır. Bu jeopolitik arka plandır ki, başta ABD olmak üzere önemli Avrupa güçlerini ve Rusya’yı meselenin içine doğru çekmekte ve Avrasya üzerindeki jeopolitik rekabet kaçınılmaz bir şekilde bölgeye yansımaktadır.³¹

Kürtlerin yaşadığı bölge tam bir geçiş merkezidir. Ortadoğu havzasını temel alan Anadolu ve Mezopotamya üzerinden Balkanlar, oradan Avrupa’ya yakınlık, Kafkaslar üzerinden Rusya’ya, İran üzerinden Asya’ya açılan bir kapı, Suriye üzerinden Arap ülkelerine temas, oradan Afrika’ya ulaşma gibi bir imkân

³⁰ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 25. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları. 2008, s.437.

³¹ Davutoğlu, **a.g.e.**, ss.390-396.

doğurmaktadır. Bütün bu bağlantılar tam anlamıyla bir petrol vahası olan Türkiye, Irak, İran, Suriye dörtgeninin ortasında bulunan Kürtlerin jeopolitik merkezi dikkatleri Kürtler üzerine çekmektedir ki Kürtler, devletleri olmayan bir kavim olarak en elverişleri çekim noktasıdır.

Türkiye'nin kadim hedefleri üzerinden tahayyülü kurulan gelecek beklentilerini rasyonel değerlendirebilmek için, her yıl milyarlarca doları er-ge faaliyetleri adı altında akıtan batılı devletler, bu ar-ge adı altında dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkardığı ve beslemeye devam ettiği örgütlerle hâkimiyet sağlamakta ve karakollarını da yerli insanların arasına tefrika düşürerek sağlamaktadır.

Bu sayede hem ülke içinde tarifsiz kaoslar üretmekte ve o ülkenin içine düşürdüğü iç savaşla ülkenin yeraltı zenginliklerini yerlilere silah satma vasıtasıyla batıya çekmektedir. Bu bağlamda iyi okumalar yaparak, olayların tarihsel seyrindeki akışına dikkat çekecek olursak, Kürt etnisitesi üzerinden derin bir kavga planlanmaktadır. Batılı 'düşünce kuruluşlarında' bu tez yüzlerce farklı programlarla projelendirilmektedir. Küresel güç alanlarını Ortadoğu'ya kaydıran ve Ortadoğu üzerinden güç paylaşımları yapan merkez ülkeler olarak adlandırılan paranın patronları, Ortadoğu dinamiklerini iyi okuyarak Kürtleri ana 'kullanım akımı' olarak görece uzunca bir süre olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyetle birlikte yoğun tartışmalara sahne olan Kürt konusu 20. asrın son dönemine kadar maalesef iyi okunamamış ve sürekli insan ve maddi kayıplarımızın devasa boyutlara ulaşmasına rağmen bu 'kan' kaybı devam edegelmiştir. Ancak bir milat olan, Recep Tayyip Erdoğan'ın önderliğinde 2001'de kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'nin kanayan yaralarını en mühim mesele olarak görüp, bu konulara el atması tarihin seyrini değiştiren bir çığırdı. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin en başından Kürt meselesiyle alakalı cesur adımlar attığını dile getiren Adalet ve Kalkınma Partisi kurmaylarından Aydın ÜNAL, inkâr ve asimilasyon politikalarına Adalet ve Kalkınma Partisinin son verdiğini ve Kürtlere

en olumlu adımların bu devirde gerçekleştiğini belirterek konuya yaklaşımlarını açıkladı.³²

Özellikle Kürt konusunu, yukarıda saydığımız ölçülerde iyi okuyan ve iyi algılayan Erdoğan önderliğindeki hükümetler adımlarını somutlaştırarak Kürtlere tarihi bir el uzatarak ve bu el uzatmanın pragmatik değil tamamen doğal ve insani olduğunu kitlelere benimsetmesi hasebiyle tarihten süregelen Kürt konusuna bambaşka bir boyut kazandırarak, Kürtler üzerinden oyun üzerine oyun kuran batılı emperyalist güçleri adeta ters köşeye yatırmıştır. Tüm bu yaklaşımlardan yola çıkarak, İsmet BERKAN aslında Kürt sorunu gibi bir meselemiz olmadığını ama kaşınarak derinleşen bir problemle karşı karşıya kaldığımız teşhisini yaparak olaya başka bir açıdan yaklaşmaktadır.

Erdoğan önderliğindeki hükümetler, tüm kesimlere ve özellikle Kürtlere yönelik attığı demokratikleşme hamleleri aslında Ortadoğu’da kurulan ‘‘Büyük Oyun’’u sarsmıştır. Bunun farkında olan ‘‘Büyük Oyun’’un kurucu oyuncuları sürpriz bir hamleyle karşılaşmışlardır. Kürt kartını iyi oynayan Erdoğan, batıların Ortadoğu’ya biçtiği vesayet elbisesini deyim yerindeyse paramparça etmiştir. Buna tahammül etme olgunluğunu gösteremeyen batılı odaklar artık tasarısını bazı hedefler üzerinden çizdiği oyundan netice alamamaları üzerine oyunu açık seçik ve hiçbir insani ve ahlaki kriter gözetmeden oynamayı sürdürmekte ve tüm Ortadoğu’yu iki yüzyıl sürebilecek bir ateşe sürüklemektedir.

Yeni siyasi söylemler, içtimai devasa hamleleri, kültürel devrim eylemleri ile birlikte adımlarını atmalı ve uluslararası sistemlere bu ‘birliktelik’ kodunu kabul ettirmelidir. Yenedünya düzeninde geleceği çok baskın olacak olan Hindistan ve Çin coğrafyalarıyla kurulması gereken rabita ancak Ortadoğu’daki Kürt birlikteliğini sağlamakla Türkiye kendine güç oluşturabilecektir. Yenedünya düzeninde vakit kaybetmeye tahammül olmadığını belirten Melih ALTIOK, artık vakit kaybetmeye tahammülümüz olmadığını söyledi.³³

³² Aydın Ünal, Ak Parti ve Gelecek – 5 Kürt meselesi. Yeni Şafak, 31 Ağustos 2017.

³³Melih Altıok, Kürtler, Ak Parti ve Türkiye. *Sabah*, 25 Aralık 2017.

Krizlerin, siyasetin, finansın, petrolün, geleceğin ve tarihi oluşumların merkezi olan Ortadoğu siyaseti üzerinde dünyaya yayılacak bir ilişki ağı Kürtlerin de içinde bulunduğu bölgeler üzerinden boyut almakta. Çok boyutlu olan bu denklemin satır aralarını okumak kadim bir tarihçenin yeniden diriliş parametrelerini bir araya getirmek demektir. Bu diriliş kolay olmayacak aksine, bu beraberlik ruhunu sağlamak zor olacaktır ancak bu masadaki sinerjiyi ateşlemek gerekmektedir. Bir yılda on milyarlarca doları ar-ge adı altında ajanlık faaliyetlerini sürdürme maksadıyla harcayan dünyanın egemen ülkelerinin istihbarat şeflikleri, Kürtler ve Türkler arasındaki suni kavgaları daha da pompalamakta ve ülkemiz aleyhine tarifi imkânsız tarihi acı tecrübeler yaşatmaktadır. Bu yüzden Avrupa ve ABD'nin makul bir noktaya gelmesi ve Türkiye'nin kendi tezlerini yaşama geçirmek için atacağı adımlar ve daha da açıklayıcı olunursa on yıllardır Türkiye'yi uluslararası siyasette zora sokmanın planlarını boşa çıkaracak hamle, Kürtler ve Türklerin tüm tarih boyunca yaptığı gibi yeniden güç birliği kurması hayati hassasiyettir.

Kürt konusu, dünyada süregiden güç savaşlarındaki vekâlet savaşlarında sıradan bir rol olmaktan öte değildir. Suriye Kürtleri tarihleri boyunca Suriye'de, aidiyetlerini temsil edecek en ufak sivil bir temsiliyete sahip olamamışlardır. Her ne olursa Suriye'de iç savaş patlak verdiğinde Kürtlere biçilen rolle, dünyanın 'demokrasi getiren güçleri tarafından', Kürtler birden kıymeti binmiş, bindirilmiş oldu.

Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde hüküm süren hukuk kurallarınca değer görmüş ve bu değer Kürtlerin kahir ekseriyetince kabul görmekte ve Kürtler Türkiye'ye açık çek verircesine bağlılıklarını her fasılda deklare etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her kademesinde çalışabilen, yükselebilen hatta devletin en önemli noktalarına yükselip Türkiye'nin kaderine imza atabilecek konumuna yükselen Kürtlere ne oluyor da ciddi bir şekilde kısıktılmaktadırlar.

Asırlardır Kürtler ve Türkler aynı coğrafyada aynı kader birliğiyle hayatını idame ettirmişlerdir. Tarihsel gerçeklerden yola çıkıldığında bu gerçeğin realize olduğunu görmekteyiz. Aynı umdeyi ana hedef seçip, birlik ve beraberlik çınarı etrafında toplanıp, geleceğe aynı hedefler üzerine yürümekten başka alternatif

yoktur. MİROĞLU, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kütleri rejim için bir tehdit görmediğini aksine kadim kültürel zenginlik anlamında desteklediğini ifade ederek bu birlikteliğin yol açacağı değerler zenginliğine işaret etti.³⁴

Ortadoğu ve Afrika'da asırlardır süren felaket senaryolarının modern sürümlerine Türkiye'nin maruz kalmaması için, Türkiye yeni bir anlayışla davranmak durumundadır. Yeni işbirliği alanlarını aynı paydada toplayarak, kadim tarihi medeniyetlerin ortaklığıyla kurdukları uygarlık imparatorluklarını yeni ve modern bir terminolojiyle geçmişten ilham alarak revize edip, yeni kuşaklara bu konsepti sunmak tarihi bir vecibe ve gelecek vebalidir.

Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, Avrupa coğrafyasının merkezindeki ana merkez ülke olan Türkiye geleceğe dair hedeflerini NATO vb. kuruluşlarla sağlamadan önce Türkiye oluşturacağı 'Kürt Stratejileriyle' geleceğini daha da aydınlatabilir. Türkiye'de dâhiliye ve hariciye zaafı oluşturan Kürt konusu NATO ile aşama kat edilebilecek değildir; Kürtler ve dış politika, özellikler Kürtler ve Ortadoğu siyaseti konusu Türkiye'nin başını ağrıtan bir konu olarak güncelliğini sürekli sürdürmüştür. Bu yüzden bir an evvel yeni adımlar atılarak Kürt halkını aracısız gündemine alan bir değerler stratejisi etrafında yepyeni bakış açılarıyla bu adımlar atılmalıdır.

³⁴ Miroğlu, a.g.e., ss.731-778.

4. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ ALAN, YENİ EĞİLİM ve ARAÇLAR

4.1. Yeni Alanlar

4.1.1. Kültürel Miras

Kültürel faaliyetler bir toplumun ayırt edici özellikleri, özgün ve benzersiz yanlarını dikkate alıp, diğer toplumlarla benzer yanlarını ve evrensel yanlarını yansıtmada etki yöntem olduğu için kültürel diplomasi ve kamu diplomasisinin ayrılmaz parçası olarak değerlendirilmektedir.³⁵

Bir toplumun kültürel birikimi ile desteklenen ön-hatlar ise bir toplumun uluslararası vizyonunun şekillenmesinde önemli rol oynarlar.³⁶

Tarihin köklü derinliklerinden gelerek biriken kültürel oluşum, ikbali şekillendirmeye yeter bir parametredir. Kendi tarihi tefekkürünü bilmeyen veya tarihleri kendilerine unutturulan bir toplumun ne kendine faydası dokunabilir nede insanlığa sunacak bir projesi olabilir. Ali BALCI, tarih tasavvuru, tarih oluşumu, biriken bir âlemdir. Hızla gelişen yer küremizin geçişgenliğinde kendi anlam tasavvurumuzu kaybetmemek için, sağlam ve asil bir meleke olan kendi değerler paradigmamızın toplamı olan kültürümüzü yine fark etmek ve yeniden dizayn ederek yeniçağlara yönelmek gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel derinliğini ve tarihsel arka planını Osmanlı İmparatorluğunun arka plan tecrübeleri olarak değerlendiren Ahmet DAVUTOĞLU, bu çok kültürlülüğü değerli görmüş ve gelecek asırlar için bu kültürün ehemmiyetini vurgulamıştır.

Bu yüzden millet ve memleket kendine has perspektifi yeniden fark etmek ve kavramak durumundadır. Zihinsel kuramlarını, asırlardır kökleşen ve devleti ayakta tutan dinamikler üzerine kurup, bunu idrak ederek yeni nesillere idrak ettirmek ana taşıyıcı kolon üzerinde yol haritasını bina etmek gerekmektedir.

³⁵ Report of the Advisory Committee On Cultural diplomacy, Cultural Diplomacy The Linchpin Of Public Diplomacy, Us Department of State, 2005, s.4.

Yazar Yusuf KAPLAN, kültürle kazanılmayan istiklal mücadelesinin kaybedilmeye mahkûm olduğuna dikkat çekerek, kültürel mirasın devletlerin gelişim seyirinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.³⁷

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yeni kültür stratejileriyle geleceğe bakıp, emperyal tahakkümü yıkmak durumundadır. Bunu gerçekleştirmek için batılı siyaset mühendislerinin dayattığı kapital kodları çözmek Türkiye açısından elzem bir yoldur. Devletin kendine açacağı bu yeni alan: ‘Kültürel’ gücümüzü yani yeni bir alan olarak görmekten ziyade ezeli devletin gücü olan bu kültürel yörüngeye sahip çıkma stratejisiyle bu gerçek görülecektir. Bu uygar medeniyet yolunda kendi ruh kök kodlarıyla hemhal olur, oynanan oyunların sinir bileşkeleri fark edilip yeni nesiller bu şuur derinliğiyle eğitilse, bunu da jeopolitik kozlarla birleştirip fotoğrafın büyüklüğü böyle değerlendirilirse kendi bilim, sanat, edebiyat, ekonomik, teknolojik, felsefik iklimimizi yeniden serpiştirebilir ve üzerimizdeki bu ölü toprağı tasfiye edilebilir. Jeopolitik jeokültürel ve jeoekonomik tanımlamalar, toplumların zaman ve tarih idrakleri ile de bütünlük oluşturmaktadır. Bir toplumun medeniyet aidiyetinin, kültürel kimliğin, kurumların ve dışa yansıyan biçimsel formların oluşturduğu tarihi süreç de sabit bir veridir.

Bahse konu olan “medeniyet aidiyeti” aslında varoluşsal bir gündem ve sürekli sürdürülebilir bir gerekliliktir. Genel bir perspektifle kültürel, ekonomik, coğrafik aidiyetleri aynı koreografi dâhilinde tefekkür edip ve uzun yürüyüşe teşebbüs etmeli. Üretim-tüketim dengesi, finansal gelişmeler, teknolojik ilerlemeler, siyasal dışlılar ve başarı çarkını yeniden tanımlanıp değişen dünyanın gerekliliklerine uyarlayarak tarihsel süreç içindeki yürüyüş sürdürülebilir.

Özellikle Ortadoğu coğrafyasında asırlardır biriken dini, kültürel ortaklığın günümüz gerçeklerine uyarlanıp yeni bir ilişki dili geliştirip, kalkınma hamleleri o minvalde sağlanabilir.

³⁷ Yusuf Kaplan, Kültürle Kazanılmayan İstiklal Mücadelesi Kaybedilmeye Mahkumdur. *Yeni Şafak*, 18 Haziran 2017, s.3.

Belli bir insan unsurunun (nüfus) belli bir mekân içinde (coğrafya) ve belli bir zaman boyutunda (tarih) sahip olduğu kimlik ve aidiyet hissi ile ürettiği değerler dünyasına dayalı psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik yapı taşlarından oluşan kültür, bir ülkenin sabit güç verilerini potansiyel güç verilerine bağlayan en önemli unsurdur. Bu unsur bir taraftan sabit verilerin yaşayan süreç içinde tezahür etmesini sağlarken, diğer yandan potansiyel verileri harekete geçiren temel muharrik rolü oynamaktadır.³⁸

Tarihin akışı içerisinde, Ortadoğu coğrafyasında derin bir demografik sirkülasyonla bugünlere gelinen gerçekleri yeniden görmek, bilmek, değerlendirmek ve ufku kurmanın program ve projelerinin gerekliliğine inancın tespiti ana akım şema olacaktır. Bunu da, insanın ‘maddeden’ ibaret olmadığı, mana tezahürünün derinliğiyle gelişerek, bu bilinci hayatın ‘anlam’ (mana) boyutuna katarak dünya gerçekleriyle ayakta kalmanın ölçüsüyle gerçekleştirilebilir.

Kültür, ülkelerin ve nesillerin ayakta kalma, kendilerini tanımlama, yarınlara hazırlama ve dünyayı okuma metodudur. Türkiye Cumhuriyetinin zengin birikimini bugünlere taşıyan güç, bakiyesi üzerine kurulan Osmanlı devleti, öncesi Selçuklu devletleri, ondan önceleri Abbasi, Emevi ve diğer uygarlık ve en nihayetinde ezeli olan ve ebedi olacağı inanılan İslam birikimidir. Bugün, bunları gelişen ve değişen dünyanın kodlarına uyarlayarak, özü, ruhu kaybetmeden uyarlayıp Ortadoğu’nun dilini böyle okumalı ve bu değerler üzerine kendi gelecek tasavvuru ancak bina edebilmek mümkündür.

4.1.2. Ekonomik Kapasite

Tarih boyunca süren tüm savaşlar madde menfaati mücadelesidir, siyasal çatışma gibi görünen hemen hemen tüm savaşların sonucunda akçe ve külçe kavgası vardır. Ülkeler uluslararası adımlarını finansal hamlelerle atmaktadır. Ekonomi ‘sahip olmanın’ bir diğer adıdır. Güç mücadelelerini belirleyen ekonomik zenginliğin boyutudur. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin tamamı, hangi ülkede olursa olsun tüm

³⁸ Davutoğlu, a.g.e., ss.97-115.

Ülkelerin özellikle de egemen gclerin kuvvetli dikkatini çekmektedir. Bu zenginliği kontrol eden, haritalara nüfuz etmenin demeclerini vermektedir.

Ekonomik kaynaklar, teknolojik altyapı ve askeri birikim ülkenin gücü denkleminde değişken unsurlar olarak yer alır. Bu değişken unsurların dış politika yapımında koordineli ve verimli bir şekilde devreye sokulması, ülkelerin uluslararası gücü dengeleri içindeki ağrılığının artmasını sağlar. Buna karşılık bu unsurların iyi bir planlama ile yeterince etkin bir tarzda yeniden yapılandırılmadığı ülkelerin uluslararası ilişkilere yansıyan gücünde ciddi zaafılar ortaya çıkmaya başlar.³⁹

İthalat ihracatın olabilecek en yüksek yaygınlıkta olduğu, uluslararası ticaretin kaçınılmaz olduğu şu modern çağda ekonomi diplomasisinin yaygınlığı komşularla ve daha doğrusu dünya çapında ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu bağlamda, ticaret yolları üzerinde bulunmanın ve bu yolların yönlendirilebilir kapasitesini yönetmenin önemi ortadadır.⁴⁰ Ekonomi ile açılacak yeni ilişkiler, yeni komşuluk veya dostluk ağıyla yeni alanlar oluşturacak ve devletleri yeni bir arayışı itmektedir. Sermayeyle oluşturulacak yeni uzlaşlar, yeni kimlikler doğurmaktadır. Para ve tali kolları aynı yöne çıkmakta, ülkeleri aynı koşullara itmekte ve geriye kalan olacakları dizayn etmektir. Ekonomik yapılar gölgesinde dünyayı düzenlemek hayatın merkezine oturmuştur. Silahların gölgesinde ülkeler aslında gücü parametreleri eşliğinde ekonomik çekişme alanlarında salvolar atmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bu gcl finansal harpte gardını alması ve ona göre dünya dengelerini izlemesi ve kavgalardan ziyade çıkarlarını koruyarak oyunu oynaması lazım gelmektedir. Özellikle Türkiye ve Ortadoğu coğrafyasının son kaç asırdır bu finansal harpten askeri harbe evrilen saldırıların tam merkezinde yer alması, bu stratejinin ne kadar derin olduğunu ve ehemmiyet arz ettiğini bize fısıldamaktadır.

Ortadoğu'daki petrol kaynakları, Suudi Arabistan'ın sahip olduğu yeraltı sermayenin geleceği, Irak'ın konumu, İran'ın sahip olduğu nüfuz alanları, egemen

³⁹ Davutoğlu, **a.g.e.**, ss. 332-338.

⁴⁰ Deniz Tansı, **Türk Dış Politikasında Güncel Eğilimler**, İstanbul, Kanak Yayınları, 2015, ss.13-24.

güçlerin bu coğrafyada istikrar bozucu elemanları (ABD, AB, Rusya) olarak tavrı takınmaları tüm bu karambolün gölgesinde yer alan Türkiye'yi çeşitli arayışlara yöneltmektedir. Kendi geleceğini kendi tayin etmek isteyen Türkiye, güçlü bir gelecek için komşularıyla iyi ilişkiler kurarak yeni bir dış ticaret hamleleri gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Türkiye, büyüme hedeflerini rasyonel parametrelerle takip etmesi gereken, enflasyon hedefleri tutturması ve piyasayı faiz çarkından kurtarması, serbest piyasa gereklerini yerine getirerek halkın girişkenliği destekleyip, güç savaşlarında Türkiye'nin tahakkümden kurtulması ana akımlar olarak hedefler listesinin üst sıralarında olmalıdır. Bu genel değerlendirmeler ışığında büyüme perspektifi oluşturularak, stratejiler geliştirilmelidir. Ve bu stratejiler nazarıyla, Ortadoğu ve Türkiye, hedefler kulvarında siyasal beraberlik için ekonomik entegrasyon sahasında paslaşarak gelecek tahayyülünü kuracak argümanları oluşturmalılar.

Ortadoğu'yla Türkiye'nin kuracağı yeni ilişkiler, kültürel turizm ve din turizmi sektörü, inşaat müteahhitliği, yatırım ortaklıkları, savunma sanayisi hamleleri, rafineri sektörleri ve tüm bunları kanalize edecek siyasal istikrarın oluşturacağı hamleler, Türkiye'nin yeni dili olabilecektir.

4.1.3. Siyasi Güç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uluslararası konjonktürde özellikle Ortadoğu siyasasında etkin olması ve nitelikli bir dış politika güdebilmesi için bazı hassas dengelerde nüfuz ağırlığını elinde bulundurması gerekmektedir. Bu bağlamda diplomatik ağırlığını hissettirebilmesi ve somut neticeler alabilmesi için siyasal fonksiyonlarla birlikte gerekli tüm alanlarda gelişimini tamamlaması icap buyrulmaktadır. Tüm dimağların aynı popülariteyi koruması icap eder ki 'siyasal' zemin kendine güven refleksi gösterebilsin.

Ülkenin tüm sathında ve tüm alanlarında güçlü bir demokrasi ağırlığı, kurumların şeffaflaşması, teknolojik altyapının sürekli kendini güncellemesi, kurumların uluslararası arenada söz sahibi olabilmesinin mevcudiyeti, özel sektörün güçlü teşebbüsleri, STK'ların söz sahibi olması, medyanın hürriyet kulesini temsil

etmesi gibi güçlü argümanlar Türkiye'yi 'siyasal' denklemde bir kaç adım öne çıkaracaktır. Kemal ÇİFTÇİ, siyasal güç kimliğimizin oluşumunda iç isyanlardan I. Dünya Savaşı'na kadar, Milli mücadele sürecinden Cumhuriyet'e kadar olgunlaşan bir süreç olarak değerlendirmiş ve bu süreci tarih, kültürel, dini, kültürel ve psikolojik süreçlerin bütünü olarak değerlendirmiştir.⁴¹ Yazar Bülent ŞENER, ülkelerin siyasal değerleri evrensel değerlerle bütünlük kazandığında ve hükümetlerin politikaları bu ölçekte olduğunda potansiyel güç olarak karşımıza çıkacağını söylemiştir.⁴²

Türkiye'nin Ortadoğu'da etkinlik kalibresini yükseltebilmesi için acil eylem planlarını hayata geçirmesi ve bazı hassasiyetlere vurgu yapması icap kabul eder. Tarihi ve kültürel kadim bağları olan Ortadoğu haritası ve Türkiye, üzerinde şekillendiği tarihsel mirası iyi analiz edip girişimlerini o anlamda somuta dökmelidir.

Ortadoğu'yu yeniden özgürleştirecek ve yepyeni stratejik ve duygusal ümitler uyandıracak Ortadoğu'yu köleleşmiş bir ruhtan kurtaracak ve Ortadoğu ülkelerini kabile ve emirlik olmaktan çıkarıp, başka güçlerin kuklası ve oyuncağı haline getiren öz eleştiriyi yapıp büyük düşünmenin adımlarını atmak.

Burada başka adımları atıp ve daha gerçekçi, çağın gerçeklerini okuyup "böl, parçala yönet" stratejisinden kurtulmak ve köle devlet olmaktan çıkmanın gerçeklerini sağlamak gerekmektedir. Ortadoğu'nun diktatöryel yönetimlerine karşı, meşru teknik ve taktiklerle Ortadoğu halklarının, yönetimlerin başına geçmesi, kendi kendisini yönetmesi, Ortadoğu'nun kaderine Ortadoğuluların karar verip, batının kuklası olan kralları derdest etmesi gerekmektedir.

Gelecek bin yılın tasarlayıp o minvalde adımlarını atan Türkiye, Ortadoğu'daki bu harekâta legal bir rol üstlenmelidir. Oturmuş kurumları, demokrasi tecrübesi, çağı okuyabilme ve yarınları algılayabilme tecrübesiyle bu tarihi misyonun Ortadoğu'da filiz olabilmesi için Türkiye bu kaderden uzaklaşma veya vazgeçme hakkına sahip

⁴¹ Kemal Çiftçi, **Türk Dış Politikası**, İstanbul, Siyasal Kitabevi, 2010, ss.79-257.

⁴² Bülent Şener, Türk Dış Politikasını Etkileyen Unsur: Askeri Kapasite, (Çevrimiçi)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/11/14/7296/turk-dis-politikasini-etkileyen-bir-unsur-askeri-kapasite>. 14 Kasım 2017.

değildir. Kendi sanayi ve savunma sitemlerini kuran, aynı zamanda çağın zaruret gördüğü sosyal barışı ve refahı sağlamakla, son bir asırda kalıplaşan tabuları yıkarak Ortadoğu'ya siyasal öncülük edebilecek ya da en azından Ortadoğu'ya örnek olabilecek o aydın vizyonu sunmalıdır Türkiye.

Mısır, Libya, Cezayir, Irak, Suriye, Filistin, Lübnan ve diğer mevcut Ortadoğu ülkeleri; hatta Afrika ülkelerini de dahil ederek, İslam alemine ait olmayan ve Ortadoğu'yu sığılğa iten terminolojiyi terk edip, hakikat medeniyeti, adalet uygarlığı 'amacını' hayatın anlamı konumuna yükselterek, yukarda anlatılan tüm tecrübelere somut bir altyapı oluşturabilme teşebbüsüne meyletmek gerek. Bu bağlamda yazar Bülent ŞENER, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ortadoğu'da barış ve refah söylemiyle yola çıktığını ancak muvaffak olamadığını söyleyerek farklı bir görüşe imza atmıştır.⁴³

Bu uğurda Türkiye, bakiyesi üzerine kurulan Osmanlı Devleti'nin tüm tarihsel ve kültürel mirasını kendisine öncü model sayıp, modern devrin argümanlarına entegre ederek, gelecek yürüyüşüne koyulmalıdır.

Türkiye'yi yarınlara ulaştıran vesayet algısını çökertip, kendi medeniyetimiz üzerinden rasyonel okumalar yaparak değişim sönüşüm süreci tamamlamalıdır. Tabi bu teşebbüs kolay olmayacaktır, lakin Türkiye, devlet ve millet olarak, kurum ve kuruluşlar olarak her şeyi göze alıp ilim, bilim, fen, cebir, sanat, spor vb. tüm alanlarda sabırla ve çalışarak kuşaklara imkân sunulabilir.

Türkiye'nin üzerine düşen rol, evrensel büyüklüğü kendinde görüp, evvele kendi sorunlarına eğilip, onları aşarak akabinde yukarda bahse konu olan argümanları bir araya getirmek için, üstlendiği tarihi misyona koyulacaktır. Türkiye, Ortadoğu'ya eğilmeden evvel kendisinin çekilmek istendiği planı deşifre edecek ve bu pusuyu dünyaya ilan etmek için acele etmeyecektir; çünkü küresel sistem adalet üzerine değil, güç üzerine şekillenmektedir. Bu yüzden süreç adım adım ilerletilecek ve kutlu yürüyüş daimi kılınacaktır.

⁴³ Şener, **a.g.m.**

4.1.4. Askeri Kapasite

Devletlerin geleceğini önemseyen, ulusal politikaların fiiliyata dökülmesi için ve devletlerin hedeflerine ulaşılabilmesi için sahip olduğu ve kullanabildiği güçtür askeri güç. Milli politikanın uygulanması, ulusal hedef ve projelerin sürdürülebilmesi, devlet ve milletin savunma refleksini gösterebilme teşebbüsü askeri güçle tabir edilir. Askeri güç, gelişen ve değişen dünyanın koşullarına karşılık caydırıcı bir güç oluşturabilmek için ülkelerin askeri kapasitelerinin dünya ölçeklerinde olması gerekmektedir. Nejat TARAKÇI, son iki asrı askeri gücün yönlendirdiğini vurgulayarak, taşeron askeri örgütlerin meydanlardaki varlığı, savaş stratejilerinde yeni bir yola girildiğine temas etmektedir.⁴⁴

Bu yüzden Türkiye, Ortadoğu bölgesinin ağır siyasi travmalarıyla her an yüzleşebilmelidir. Bu gerçekleri göz önünde bulundurup buna mukabil askeri kapasitesinin boyutlarını dünyayla yarışır ölçeklere çıkarıp caydırıcı bir güç oluşturmanın her an hazırlıklarını maksimize etmelidir.

Ordunun asker sayısı, teknolojik donanımı, hareket kabiliyeti, kara gücü, donanması, uranyum zenginleştirme dönüşümü, nükleer kapasitesi, silah sanayisinin dünya standartlarında olması ve başka genel kabul gören değerleri taşıması ve bu değerler skalasını her an güncellemesi hayati derecede önem arz etmektedir. Ancak bu nitelik ve niceliklerle iç ve güç tehditlerle baş edilebilecektir.

Askeri kapasite ve asker gücünü fonksiyonel kullanabilmek, müttefikler ve bu müttefikler üzerinizdeki nüfuzunuzu da yönlendirebilecektir. Türkiye'nin uluslararası mevcudiyeti silah sanayisinin büyüklüğü, kendi kendini karşılayabilmesi, silah sanayisinin ihracata katkısı ve benzeri argümanlar ülkelerin askeri gücünü ilgilendirmektedir.

'Askeri kapasite' ülkelerin güç fonksiyonudur. 'Askeri nizam' ise bu gücün hareket kabiliyetini yönlendiren terimdir. Bedenen sömürgeleştirilmeyi engelleme faslıdır askeri boyut. Askeri hazırlık, teknolojik ilerleme, savunma sanayii kapasitesi

⁴⁴ Nejat Tarakçı, Askeri Güç ve Dış Siyaset, (Çevrimiçi) , http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5405/askeri_guc_ve_dis_siyaset. 4 Kasım 2017.

gibi gereklilikler ülkelerin aslında can damarıdır. Kendi kendine yeterlilik, kendi kendini muhafaza etmek, dış mihrakların kurgu ve planlarına alet olmamanın sivil olmayan söylemidir ‘askeri’ sözcük.

Ülkeler neden düşüşe geçiyor, ülkeler neden aynı hataları yapar, ülkeler neden kendini savunamıyor, tarihin seyrini okuyamayan ülkelerin hali nedir, dünya haritaları nasıl değişiyor, güç paylaşımında ‘asker’ fonksiyonu nedir, asker ve düzenli ordu ne işe yarar, kısaca olmak ya da olmamanın sağlaması, bu soruları hakkıyla sorup yanıtlamaktan geçer.

Yukarda ülkelerin ‘varlık muhafazasını’ sağlayan sosyal, siyasal ve ekonomik argümanların içini doldurmaya çalışırken, aslında bu kavramları tamamlayan, daha doğrusu somutlaştıran ve ülkeleri hedefe ulaştıran son güç ‘askeri’dir. Bunun altyapısını iyi hazırlayan, dünyanın artık kılıç savaşlarıyla yönetilmediğini ve ülkelerin savunmasının artık G-3 ile piyade tüfeği ile yapılmadığını okuyabilen ve artık ülkelerin sadece F-16’larla da korunmadığını anlayabilmek ve bu safahatı iyi tahlil etmek en elzem meselelerdendir.

“Yerli ve milli” kavramını merkeze alıp, bu coğrafyaya ait olan, kodları, frekansları, tasarımları ülkemiz tarafından hazırlanan yepyeni bir ufuk ile silah sanayisini kurma amacıyla davranılmalı. Bütün bu parçaları birleştirip “devlet-i âliyye Osmaniye’nin ruh şuurunu içselleştiren bir bilinçle yarınlara yürümenin ümidini taşıyarak muazzam derece askeri kapasitesi zenginleştiren bir ülke kurmak gerekmektedir. Tarihi hafızamızı güncelleyerek, ülkelerin yarınlara koşan öncü birlikleri yeniden keşfetmek, her bir ferdin koca bir devlet olduğu temeli üzerinde davranmak Türkiye’nin bir başka parolası olacaktır. Temel prensip, bir obadan bir devlet kuranların kurduğu devlet üzerinde koca bir imparatorluk kurmak. Ana teması ‘adalet ve barış’ olan bu imparatorluğu askeri donanımla muhafaza etmektir.

4.2. Yeni Eğilimler

Cumhuriyetin kurulmasından itibaren bazı dönemlerde Batı dünyasında "Yeni Türkiye" söylemi ortaya çıkmıştır. 1920'lerde, 1950'lerde, 1980'lerde ve nihayet 2000'lerde yeni bir Türkiye'nin doğduğu akademik çevrelerin gündemini meşgul

etmektedir. Helsinki'de AB üyeliği perspektifi alınmasıyla (1999) başlamış ise de, 2002 seçimlerinden sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'nin güçlü bir şekilde iktidara gelmesiyle sağlanan siyasal istikrar, ekonomik kalkınma ve dış politikadaki başarı bu tartışmanın canlanmasında etkili olmuştur. Buna paralel olarak son yıllarda Türk dış politikasında, geçmişinde olmadık bir şekilde, Ortadoğu bölgesi öne çıkmıştır. Yeni eğilim olarak, Erman AKILLI, kültürel diplomasi bileşkesinde Yunus Emre Enstitüsü, Mevlana Değişim Programı gibi oluşumları önemsemiş ve bunu uluslararası ilişkiler bağlamında Türk Dış Politikasında Türkiye'nin bir gücü olarak önemsemiştir.⁴⁵

Adnan Menderes ve Turgut Özal dönemlerinde dış politikada önemli bir yer tutan bu bölge, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminin gündeminde daha da belirleyici olmuştur. Türkiye'nin bölgeden uzak duran geleneksel tutumunu değiştiren Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı, Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerde güçlü ve aktif bir oyuncu olarak rol almıştır. ABD işgali altındaki Irak'ın yeniden yapılanmasında Sünni grupları seçim sürecine girmeye ikna etmekten İsrail-Filistin çatışmasında arabulucu olmaya kadar bir dizi aktivite çerçevesinde Türkiye, bu bölgenin çok etkin bir parçası olduğunu göstermiştir.

İsrail-Suriye ilişkilerinde arabulucu rol üstlenmek; Filistin konusunda sert açıklamalar yapmak; Türk-Arap İşbirliği Forumu kurulmasını öngören bir çerçeve anlaşması imzalamak; Lübnan'daki BM güçlerine katılmak; İKÖ Genel Sekreterliğine iki defa üst üste Ekmeleddin İhsanoğlu'nun seçilmesi; Suriye, İran ve Irak'la yakınlaşan ilişkiler ve artan ticaret hacmi bu etkinliğin diğer örnekleri olarak sıralanabilir.⁴⁶

Dünya yeni doktrinler, yeni düzenlerle yönetilme durumundayken, Türkiye'nin eski vesayet eğilimiyle yönetilmesi beklenemezdi. Türkiye hızla gelişen ve değişen dünyanın gereklerine-gereçlerine kendini entegre edip, modern dünyanın paradigmatlarıyla kendini muhafaza etmek zorundadır. Türkiye değişen koşullar dağılımında türbülansa girmemek için, taşlar yerinden oynamadan önce bunu iyi bir

⁴⁵ Demir, **a.g.e.**, ss.7-15.

⁴⁶ Burhanettin Duran, **Ortadoğu Yılığ**. İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.67.

şekilde analiz etmeli ve ‘kavganın’ en merkezinde yer aldığı coğrafyayı bu ölçekte değerlendirmelidir.

Eski dil, eski söylemler, dünyayı eskinin anlayışıyla değerlendirmeler, mücadeleye mücadeleyle cevap verilmemesi gibi temel dengeyi kaçırmak, yarınların hayalini ve hedefini kurmamak demektir. Tüm dengeleri hesap edecek bir aklın, sürekli harekete geçireceği mekanizmalarla Türkiye Cumhuriyeti Dış Politikası ve Ortadoğu dengelerini değerlendirecek algı ve yöntemler Ankara hariciyesi masasında şekil bulmalıdır.

Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin 2002 yılından itibaren batı dünyasıyla ilerlettiği ilişkiler, dış politikada yeni canlanmalara sebep olmuştur. Genç sayılabilecek bir cumhuriyet olan Türkiye’nin AB’ye girme çabaları ve bunun beraberinde getirdiği demokratikleşme hamleleri, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin reformist çizgisi, dış politikada Türkiye’nin yönünü değişen ve gelişen dünyanın rasyonel parametrelerine çevirmiştir.

Dünyanın algı ve etki taktikleriyle dünyayı anlamak ve çağı bu şekilde değerlendirmek icabında olan Adalet ve Kalkınma Partisi dönemindeki dış politika nüansları ehemmiyet arz etmektedir. “Yeni Türkiye” söylemi bu dengelerin ürünüdür. Batı perspektifiyle yarınlara bakan Türkiye teknik olarak attığı adımların akademik çevrelerce doğru görülmesi süreci yaşanırken, buna mukabil Türkiye’nin Ortadoğu’da akıp giden durumu da yakından takip ediyor oluşu bir başka değerli adımdır. Ve hatta Ortadoğu bölgesinin ikbal planı bir adım daha önce çıkması Türkiye adına gerçekçi bir mahiyet taşımaktadır. Kadim ve derinlikli bir tarihsel ve kültürel miras bağı olan Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri bu yeni eğilimleri iyi okumalı ve atılacak tüm adımları (finansal, kültürel, siyasal...) ona göre atmalıdır. Türkiye’nin Ortadoğu’ya eğilim göstermesi yeni sayılmayacak bir gelişmedir. Adnan Menderes ve Turgut Özal dönemlerinde de bu hassasiyet kendini göstermekteydi; ancak Türkiye’nin içinden geçtiği süreç, Türkiye’nin Ortadoğu’ya tam manasıyla eğilim göstermesini engelliyordu. İşte tüm bu dinamikler beraber değerlendirildiğine Ortadoğu’da ‘yeni bir akım’ gerekiyor. Türkiye’nin, batılılar tarafından tarihsel sömürü vahası olarak değerlendirilen bu bölgeyi yeniden diriltme cüretini göstermesi

icap etmektedir. Ancak Ortadoğu gündemi Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri döneminde daha da öne çıkmış, aslında Ortadoğu siyaseti Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin ajandasının en gizli yerini teşkil etmektedir.

Ortadoğu ile ilgili atılacak adımların yer aldığı grafikler kalın ve kırmızı hatlarla örülmektedir. Çünkü Ortadoğu haritası dünyanın sadece gelecek yüzyılını değil, dünyanın her zaman için kaderini tayin eden bileşeler çıkarmıştır. İşte bu gerçek ortadayken Türkiye bu geniş tefekkür perspektifi değerlendirerek ve gerçekçi planları fiiliyata dökerek edilgen olmaktan çıkabilir.

4.2.1. Arabuluculuk (Hakemlik)

Türkiye Cumhuriyeti, Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemindeki dış politikasını şekillendirirken asıl eksen “0 sorun”du. Buna mukabil özellikle Ortadoğu’da arabulucu bir rol üstlenmeyi kendine şiar edinmektedir. Türkiye şartlarını kendi şekillendirmek istediği dış politikada kurulan oyunların içinde yeni oyunlar üretmek istemesiyle proaktif dengeler ortaya çıkmaktadır. Ancak ana hamleler ‘barış, savaşız bir Ortadoğu ve var olan sorunları bitirmek için arabulucu rol’ üzerinden şekillenmekteydi. Türkiye sıkıntılı süreçleri bitirip, var olan sorunlar üzerinden barış süreçlerini devreye koyarak aslında yeni düzeni faaliyete koyup, Ortadoğu’yu bir stabil sürece götürme hedefiydi.

Özellikle Ortadoğu’da süren gerilimi mercek altına alan Türk Dış Politikası beyin takımları uzun süre boyunca buna fikir üretti. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi dış politikası yeni düzen denkleminde akıl oyunlarına, akıl oyunları ile yumuşak hamle yapıp (softpower) arabuluculuk rolünü kendine seçerek, aslında bu bir ilk adım ve akıllıca bir hamle atarak bir adım önde olmayı hedefleyen Türkiye bunu kısmi olarak başarmış sayıldı. Son dönemlerde artan uyuşmazlıklar konusunda daha dinamik bir süreç izleyen Türkiye, diyalog temelli sağlam ilişkiler götürme çabasıdadır.⁴⁷

⁴⁷Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk. (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumunu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>, 2 Ocak 2018.

Asırlardır Ortadoğu üzerinde dönen kara bulutlar ancak iyi hesaplanan bir planla durdurulabilir, planlanan kaos senaryolarını durdurmak için Türkiye evvela sorunları durdurup, akabinde sorun senaryolarını pasifize edip, uzun vadede Ortadoğu'da siyasi ve sosyal bir rahatlama sağlamak istiyordur. Bunu kısmi olarak başarmış olsa da ne bu uzun vadede öylesine kolay ulaşılabilecek bir hedef değildi. Dünya üzerindeki tüm büyük güçler Ortadoğu üzerinden hem siyasal eksenlerini hem de ekonomik büyüklüklerini bu coğrafyada üzerinden şekillendirmek istiyorlardı.

Ankara bunun farkındaydı. Bu yüzden Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri bu sorunlar üzerinden üst perdeden değil daha sağlıklı, daha yumuşak, daha diplomatik adımlarla Ortadoğu'da politika güderek etkinliğini sürdürmek istiyordu. Özellikle Suriye-İsrail gerilimi bu duruma aleni bir örnektir.

4.2.2. Suriye-İsrail Gerilimi ve Türkiye'nin Arabuluculuğu

2000'li yıllarda Türkiye-Suriye ilişkilerini etkileyen bir diğer bölgesel dinamik, Suriye ile İsrail arasında teknik olarak devam eden savaş durumuydu. Bu durumu sona erdirmek amacıyla arabuluculuk girişimlerinde bulunan Türkiye'nin, bu dönemde Suriye-İsrail ilişkilerine özel önem vermesinin nedeni, iki ülke arasında patlak verecek bir savaşın, Türkiye'nin "arada kalmasına" yol açıp Orta Doğu açılımını tehlikeye atacak olmasıydı. Bu arabuluculuk girişimleri de, Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelmiş olduğu ileri aşamaya işaret ediyordu.

Zira 90'ların sonlarında Suriye'yle savaşın eşiğine gelen Türkiye, 2000'lerde onun İsrail'le arasını yapmaya çalışan bir ülke konumuna gelmişti. İsrail'le Suriye arasındaki son doğrudan görüşmeler ABD'nin gözetiminde Ocak 2000'de gerçekleşmiş fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştı. İsrail jetleri Şam yakınlarında bulunan ve Filistinli İslami Cihat örgütüne ait olduğu söylenen bir eğitim kampını Ekim 2003'te bombalayınca, Türkiye arabuluculuk girişimlerine başladı. Aralık 2003'te İsraili yetkililer, Esad'ın Ocak 2004'teki Türkiye ziyareti öncesinde arabuluculuk konusunu Türk yetkililere açtılar ve olumlu karşılık aldılar ⁴⁸

⁴⁸ Murat Yetkin, İsrail: Suriye İle Arabulucu Olun. *Radikal*.26 Aralık 2003.

Suriye, Türkiye'nin arabuluculuğu fikrini kabul etti. Ama görüşmelerin resmi devlet yetkilileri kanalıyla yapılması yönündeki ısrarı İsrail tarafından kabul edilmeyince bu girişim sonuçsuz kaldı. Bu arada, iki ülkenin kimliği açıklanmayan bir Avrupalı arabulucunun yardımıyla ve gayri resmi hükümet temsilcileri kanalıyla Eylül 2004 - Temmuz 2006 arasında gizli görüşmeler gerçekleştirdiği iddia edildi ⁴⁹

2006 yazındaki Gazze ve Lübnan krizlerinden sonra taraflar 2007'de görüşmelere yeniden başlama iradesini ortaya koyunca, iki ülke arasında Türkiye'nin arabuluculuğu yine gündeme geldi. Böylece Türkiye, Nisan 2007'den itibaren mesaj taşımaya başladı. İsrail jetlerinin Eylül 2007'de Suriye'nin kuzey doğusundaki bir askeri tesisi Türk hava sahasını kullanarak bombalaması üçlü ilişkilerde geçici bir kriz yarattıysa da İsrail'in sessizlik politikası ve Suriye'nin meseleyi büyütmemesi sayesinde arabuluculuk süreci önemli bir zarar görmedi.

24 Mayıs 2011'de yayınlanan Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu raporunda, söz konusu tesisin gizli nükleer faaliyetlerde kullanıldığının kuvvetle muhtemel olduğunun belirtilmesi, Suriye'nin olayı neden fazla büyütmemiş, İsrail'le görüşme sürecine devam ettiğine dair önemli bir fikir veriyordu. Türkiye'nin arabuluculuk çabaları Nisan 2008'de Esad tarafından doğrulandı. Dolaylı görüşmeler Mayıs 2008'de başladı. Durumun ABD tarafından da memnuniyetle karşılanması, bu ülkenin Türkiye-Suriye yakınlaşmasına olumlu yaklaşımının devam ettiğinin göstergesiydi.⁵⁰

Türkiye Ortadoğu üzerinde kurduğu derin politikaların tehlike taşımaması ve uzun vadede kalıcı ve başarılı sonuçlar alabilmek için Suriye-İsrail gerilimini minimize edip Ortadoğu'da daha sakin günler gelsin diye çabalar sarf etmekteydi. Türkiye'nin bu hassasiyeti Suriye ile İsrail arasında artacak bir gerilimin vereceği patlak sebebiyle kendi kurduğu oyuna çamur sıçramamasındandı. Türkiye'nin Ortadoğu açılımı ne kadar az tehlike taşırsa Türkiye'nin saha avantajı o derece artacaktı. Ayrıca Suriye, Ortadoğu istikrarının anahtarıdır.

⁴⁹ Okan Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası**, İstanbul, Seta Yayınları, 2007, s.78.

⁵⁰ Oran, **a.g.e.**, s.46..

Suriye, hem Irak, hem İran, hem Lübnan hem de tüm Ortadoğu'nun kadim değeridir. Suriye üzerinden politika üretmek tüm bölgeye temas etmek demektir. İşte tam da bu esnada Türkiye'nin rolü hayati derece önemlidir. Araplar ve İsrail başta olmak üzere tüm gayri Müslimler üzerinde hakem, gözlemci, arabulucu olabilecek yegâne ülke Türkiye'dir.

İzleyen süreçte, Türkiye'nin İsrail'le ilişkileri gittikçe kötüleşirken, Suriye'yle ilişkiler hiç olmadığı kadar iyileşmeye devam etti. Öyle ki, Suriye 2009 yazında Irak'la ciddi bir sorun yaşadığında iki ülke arasında arabuluculuk yapma görevi yine Türkiye'ye düştü. Üstelik iki ülkenin de Arap olması, Türkiye-Suriye ilişkilerinin Suriye'nin birçok Arap ülkesiyle arasındaki ilişkiden daha iyi bir seviyeye geldiğine işaret ediyordu. Zaten Esad, daha 8 Ekim 2006'da ülkesinin Arap ülkelerinden çok Türkiye ve İran'dan destek gördüğünü belirtmişti.⁵¹

Araplar kendi aralarında husumet yaşarlarken bile Türkiye'nin rolüne ihtiyaç duymakta ve arabuluculuk sıfatıyla Türkiye'yi kendi aralarında hakem olarak görmekten endişe duymamaktadırlar. Tabi Türkiye için asıl dezavantaj, Türkiye'nin bu konumundan rahatsız olan güçlerin sürekli teyakkuzda olmaları. Bu arabuluculuk sıfatı aslında Türkiye'nin kurmaya çalıştığı 'birlik' ruhunun ilk adımlarıdır.

Her ne kadar Türkiye'nin bu düşüncesi masum bir hamle gibi görünse de, aslında olacakları hesap eden başka egemen güçler bu altyapının nelere sebebiyet verebileceğini iyi analiz etmektedirler. Adalet ve Kalkınma Partisi kurulduğu ilk yıldan beri bu idrakte davranmaktaydı ve bu 'arabuluculuk' mevzusunda yol da almış sayılmaktaydı. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının uzun sürmesi, neredeyse çeyrek asra doğru yol alması bazı güçlerin itirazını ortaya sermekteydi. Ankara, on beş yıl boyunca aynı istikrar üzerine dış politikasını mühürleme telaşındayken maalesef Ortadoğu'da barışın uzun süreli olmaması gerektiğini düşünen eller devreye girerek hem Türkiye'nin arabuluculuk sıfatına hanel getirdi hem de Ortadoğu'yu tarifi ve tamiri imkânsız bir hale getirdi. Tunuslu bir gencin kendini yakmasıyla fitili ateşlenen "Arap Baharı" aslında Ortadoğu üzerinde planlanan oyunların zahire kavuşma faslıdır.

⁵¹ Oran, **a.g.e.**, s.49.

Bu koşullar altında ne Ortadoğu istikrar görmekte ne de Türkiye uzun vadede oluşturmak istediği hamlesinin karşılığını alabilmiş sayılır. İşte bu yüzden Türkiye ‘idrakini’ daha da genişletmeli, icabında acı senaryolarına da katlanıp bu uzun vadedeki planların teşebbüsü zeminle kök salabilsin diye. Her ne kadar bu ‘arabulucu’ taktiği ve iyi niyet hamlesinden kısa vadede netice alınmış sayılmasa da, Türkiye bu durumu sürdürülebilir kılmanın özgün diplomasisini üretmelidir.

Ne kadar az kaos, o kadar daha hızlı bir manevra kabiliyeti ve o kadar çok toparlanma imkanı sağlamış olacaktır. Bu yüzden ‘arabuluculuk diplomasisi’ Türkiye’nin üzerinde beyin fırtınaları üretmesi gereken bir önemli meseledir.

Genel olarak; Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları döneminde Türkiye, Arap dünyasındaki siyasi etkinliğini komşu Suriye ve Irak’ın ötesine genişletmeye gayret etti. Bu çerçevede, geniş Arap coğrafyasındaki siyasi sorunlara daha fazla müdahil oldu ve buradaki önemli siyasi aktörlerle ilişkilerini geliştirdi.

4.2.3. Arap Birliği’yle İlişkilerin Gelişmesi

Arap Birliği II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda kurulan uluslararası organizasyonlardan biridir, kökleri savaş esnasında başlayan Arap Birliği ve beraberliğine ilişkin görüşmelere dayanmaktadır.⁵²

Türkiye'nin Arap dünyasında artan siyasi etkinliğinin ilk göstergesi, Arap Birliği’yle ilişkilerin geliştirme abalarıydı. Bu bağlamda Türkiye'nin 2003'ten itibaren bu örgüte gözlemci statüsüyle katılmaya başlaması önemli bir gelişmeydi. Bunun dışında 2006'da oluşturulan Türk-Arap İşbirliği Forumu 2008'de dışişleri bakanları düzeyinde ilk toplantısını yaptı. Türkiye'nin 2009-2010 dönemi için BM Güvenlik Konseyi geçici yeliğine adaylığının Arap Birliği üyelerince desteklenmesi gelişen ilişkilerin önemli somut sonuçlarından biriydi.

Arap Birliği’yle ilişkilerdeki bu ilerlemede, Türkiye'nin örgüt içindeki geleneksel g odakları S. Arabistan ve Mısır’la gelişen ilişkilerinin önemli bir payı vardı. Kral Abdullah’ın Ağustos 2006’daki Ankara ziyareti, kırk yıl aradan sonra bir

⁵²Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, İstanbül, İletişim Yayınları, 2001, s.34.

S. Arabistan kralının gerçekleştirdiği ilk Türkiye ziyaretiydi. S. Arabistan, Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) en büyük ülkesi olduğu için, Temmuz 2009'da oluşturulan Türkiye-KİK Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalogu, taraflar arasındaki ilişkiye stratejik bir boyut da ekledi. Mısır'la da Kasım 2007'de Stratejik Diyalog Çerçeve Anlaşması imzalandı.⁵³

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde süren dış politika gayretleri Arap dünyasıyla iyi ilişkiler kurmak üzerine temellendirilmek istenmektedir. Arap dünyasında etkinliği olan bir Türkiye batıyla kurulacak ilişkilere de mihmandarlık yapacak düzeye gelecektir. Bu yüzden Arap sokaklarına seslenmekle birlikte, Türkiye Arap sokaklarını dizayn eden siyasal aktörlere de el uzatarak bu arabulucu sıfatını kökleştirmelidir. Arap birliğiyle ilişkiler, Arap birliğinde fonksiyonel rol üstlenmek, stratejik davranış dengeleri gözetme gayreti, Türkiye'yi etkin bir pozisyona yükseltecektir.

Bu etkinlik kök saldıığında artık Ortadoğu üzerinde söz söyleme hakkı 'doğal olarak' Türkiye'ye düşecektir. Türkiye'ye 'Osmanlı' üzerinden bakanlar ve algı üzerinden rol biçenlerin algısını boşa çıkarmamak adına gerekli ve ilgili farklılıkları boşa çıkarıp, barışa akacak akışkanlığı sağlama hamleleridir yarınların büyük Türkiye'sine götürecektir yol.

4.2.4. Proaktif Dış Politika

Proaktif demek genel bir tanımıyla ön almak demektir. Gelişmeleri ön görüp istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasını engellemek veya daha avantajlı bir konum elde etmeye çalışmaktır.⁵⁴ Proaktif olmak, bir davranış özelliğidir. Olaylarda edilgen olup sonuçlardan ve başkalarından etkilenmek yerine olaylar olmadan önce olasılıkları düşünüp planlı bir şekilde harekete geçerek sonucu etkilemek, dolayısıyla başka insanların üzerinde etki sahibi olabilmek için benimsenmesi gereken bir alışkanlıktır.

⁵³ Oran, **a.g.e.**, s.53.

⁵⁴ Mehmet Y.Yılmaz, Proaktif Dış Politika Böyle Olmaz. *Hürriyet*. 14 Ocak 2009.

Uluslararası politika literatüründe “dış politika” kavramı, çoğunlukla devletlerin kendi dışındaki birimlere yönelik tutum ve davranışlarını nitelemek için kullanılmaktadır. Bu çerçevede bir devletin dış politikası hem belirgin bazı dış politika amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik tutum ve davranışları hem de devlete dışarıdan yönelen etkilere karşılık ortaya konulan tutum ve davranışları kapsar. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, dış politikada olaylar ve gelişmeler karşısında bir tepki, bir reaksiyon göstermek eşyanın tabiatı gereğidir ve devletlerin günlük dış politika eylemler çoğunlukla bu tür tutum ve davranışları kapsamaktadır.

Fakat şurası bir gerçektir ki, dış politikada gerçek başarının yolu re aksiyoner bir dış politikadan (reaktif dış politikadan) değil, proaktif bir dış politika izlemekten geçer.

Proaktiflik kavramı, genel anlamıyla ‘ön almak’ demektir. Dolayısıyla ‘proaktif dış politika’ gelişmeleri öngörüp, istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasını engellemek, buna yönelik tedbir almak ya da daha avantajlı bir pozisyon elde etmek için en başından belirgin bir tavır takınmak, harekete geçmek anlamına gelmektedir.

Proaktif dış politika bir yönüyle olağan koşulların taşıdığı risklere karşı tedbir almayı gerektiren bir ‘ihtiyatlılık’ taşırken; bir yönüyle de bilerek ve istenerek yeni koşulların oluşmasını sağlamaya yönelik ‘inisiyatif’ kullanmayı da içerir. Dolayısıyla proaktif dış politika her yönüyle bir analitik düşünce, karar verme ve eylem sürecidir. Diğer bir deyişle proaktif dış politika, geçmişin ve bugünün verilerinin analiz edilerek, aralarında mantıksal ve işlevsel bağlantılar kurularak gerçekleştirilen çözümlenme üzerinden geleceğe yönelik tutum ve davranışları şimdiden tasarlama, karar verme ve uygulamaya sokma sürecidir.⁵⁵

“Proaktif dış politika” izlemeyi hedeflemek ile onu üretebilmek aynı şey değildir. Bu bağlamda “proaktif dış politika” üretebilmenin asgari koşulları şunlardır:

⁵⁵ Bülent Şener, Arap Baharı Sürecinde Türk Dış Politikasında Proaktiflik Yitimi, (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/07/30/7135/arap-bahari-surecinde-turk-dis-politikasinda-proaktiflik-yitimi>, 30 Temmuz 2017

- a) Sürekli değişen uluslararası ortamın çok iyi gözlemlenmesi
- b) Birden çok alternatifli tutum ve davranış biçimlerinin oluşturulması (Her durum için a, b, ve c planlarının olması)
- c) “İhtiyatlı olma” ve “inisiyatif kullanabilme” arasındaki denge gözetme.
- d) Söylem ile eylem arasındaki çelişkileri minimum düzeyde tutabilme (Hedef olarak “arzu edilen”in değil, “yapılabilir”in baz alınması.)
- e) “Ulusal güç” kapasitesinin potansiyel ve kinetik sınırlılıkların iyi analiz edilmesi.
- f) Dış politikanın “siyasi” bir mesele olarak değil, “ulusal” bir mesele olarak ele alınması ve bu çerçevede eleştiriye, özeleştiriye açık olmak.
- g) Dış politikayı “ideolojik”, “idealist” ve “oportünist” bir kulvara hapsetmeden, “ulusal”, “realist” ve “pragmatist” bir kulvarda yürütmek.

Türkiye'nin artık yeni okumalar yapması, cepheleri ona göre değerlendirmesi gerekmektedir. Reaksiyonlarını ona göre düzenlemek ve zihinlere bu duruşu yönlendirmesiyle gerçekleştirebiliriz. Peki, bu nasıl olacak? Ortadoğu gibi zor bir coğrafyada bu nasıl gerçekleşecek? Ortadoğu “cehenneminde”, Atlantik'ten Pasifik'e kadar proaktif dış politika dönüşümü mümkün mü? Bu dalgalanma hareketliliği nasıl olacak? Siyasi kararlılık ve içtimai hazırlıklar nasıl somutlaşacak? Ekonomik güç olma maksadı nasıl hâsıl olacak? Tüm bu ve benzeri sorunlara karşılık bulmak için hedef istikametinde yol formülü ne olacak?

Bu hesapların şifresi: bin yıllık devlet geleneğimizin sistematik kodlarında yatmaktadır. Cepheleri, siperleri, hedefleri, düşman ve dostları buna göre tanımlamak gerekmektedir. Yeni dünya denkleminde, global gerçekleri iyi görüp, kendi gerçeklerimizi tarihimizden kopuk olmadan öylesine entegre etmeli. 90 yıllık bu meşum vesayeti yıkmak için evvela üzerimizdeki gömleğin bize dar geldiğine karar vermek akabinde proaktif hayaller ışığında pragmatist bir iradeyle geleceğe yönelmek ana temamızdır.

Türkiye'nin dış politikada bir dalga öne geçmesi, kendi etki potansiyelini fark etmesi ve son dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin kararlı ve yoğunlaştırılmış bir bölgesel güvenlik okumalarını iyi analiz edip ona göre şekil

almaktır öncelikli hedef. Dış politikada atılacak bir adımın Afrika'nın en derinine bizi yakınlaştırması gerektiğini kurgulamalı ve Ortadoğu gerçekleri öyle bina edilmelidir.

Dünyada gelişmeler nasıl olursa olsun, Türkiye her türlü müdahaleye rağmen, kendi "yerli ve milli" plan, program ve projelerini öylesine sabit, sağlam kendi direniş frekansını tasarlamalıdır.

Coğrafyamızda süren işgal sonsuza kadar süremeyecektir, Osmanlı Devleti bakiyesi üzerine bina edilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, "Yeni Türkiye" olarak rasyonel kanalları takip edip, tutum ve davranışlarımızı, dış politika hassasiyetinin gerektiği istikamete sürdürmenin gerçekçi emareleri çoğaltmalıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri –edilgen- bir dış politika çizen hariciye siyasetimiz artık çağın gereklerine cevap verememektedir. 2000'li yılların ilk çeyreğinden itibaren 'tarihsel miras'ını sahiplenen ve bu minvalde Ortadoğu'daki gelişmeleri okuyup, bu tek taraflı gelişmeleri sindirmeyeceğini üst perdeden söyleyen Ankara, artık proaktif bir dış politik gündem oluşturup bu kalibrasyonda adımlarını atmaktadır. Olaylar ve gündemler karşısında bir 'yerli ve milli' gündem oluşturan, kendi ajandasının gereğini yapan Türkiye bu şekilde 'merkez' ülke olmanın gereğini yapmaya devam etmelidir.

Bu adımlar, küresel iktidarın hegemonyasına soyunanları düşündürmekte ve hasta adam'ın orta ölçekteki gücü nasıl oluyor da Ortadoğu ülkelerinde bu 'ayağa kalkma' ümidini uyandırmaktadır. Egemen güçlerin Ortadoğu'da çizdiği simetriyi bozan Türkiye çok büyük bir oyunla karşı karşıya kaldığının farkındadır. Türkiye olmak ya da olmamanın bileşkesindedir. Ortadoğuluların özgürleşme çabası da Türkiye'nin kurduğu plana dâhil olmalı ve ebedi özgürleşmenin temellerini beraber atmalılar. İşte buna "büyük yürüyüş" denilmektedir.

"Dünya beşten büyüktür" mottosuyla davranan Yeni Türkiye, dünyayı üç beş egemen gücün insafına bırakılamayacak kadar olayların akışının farkındadır, İslam coğrafyası ise asla ama asla bu insafa bırakılmayacaktır. Ne Ortadoğu, ne de Ankara belli başlı başkentlerden yönetilmeyecektir. Bunu Türkiye ispat ederek, Ortadoğu

halklarına yeni bir ‘yükseliş ve diriliş’ meşalesini yakmıştır. Daha avantajlı pozisyonlar elde etmek için olayların akışını beklememeli, olabilecekleri öngörüp ‘ön almanın’ hesabını Türkiye şekillendirmelidir. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemindeki Türk Dış Politikası bu minvalde ilerleme kaydederken, yerine göre zorlu patinajlar da yapmıştır. Bu patinajlar daha da zorlaşacak, daha da büyük kavgalara zemin hazırlayacaktır. Ancak oyun böyle kurulmuştur. Bu diriliş meşalesinin ebedi olması kolay olmayacaktır.

Bu bakış, kısa vadede gerçekleşmeyecek bir tefekkürdür. Ancak mümkündür, gerçekleşecektir. Bu tefekkürün küresel ölçekteki teşebbüsü çok zor olacaktır. Siyasi tarihimiz bu zorluğun, bu yürüyüşün zorluklarıyla doludur. Ancak “Yeni Türkiye”nin uyandırdığı sıçrama, dünyada ilgiyle ve endişeyle takip edilmektedir.

Rasyonel veriler ışığında kısa vadede gerçekleşmesi zor olan bir beklenti içinde olunabilir; ancak sonucu, batılıların tayin edemeyeceğine dair itirazlarımız belirleyecektir. Çünkü “Yeni Türkiye” Selahaddin-i Eyyubi’nin, Fatih’in, Yavuz’un, Kanuni’nin, II. Abdülhamit’in, Menderes’in, Özal’ın, Necmettin Erbakan’ın emanetini muhafaza eden ve bu bilincin tefekküründeki Recep Tayyip Erdoğan’ın aklı ve gönlü arasındaki iradeye emanettir.

4.3. Yeni Araçlar

Teori ve pratiği aynı pasaja yükleyip yepyeni araçlarla çağın algısını okuma algısı oluşturma ehemmiyeti ortadadır. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk Dış Politikasındaki diplomatik kanalların genişlemesi, elverişleri koşullar üretmek, alternatif dolu seçenekleri iyi ortaya çıkarmak gerekmektedir. Kendi kimliğini kendi değerleri ve çağın gerekleriyle buluşturup ülke çıkarına sürükleyecek hamleler yaparak yol alınabilir. Stratejisini tarihin köklü derinliklerinden alıp, küresel bir köy haline gelen ‘Yeni Dünyanın’ ihtiyaç duyduğu yeni araçlara sahip olmak Türkiye’nin gerekliliğidir.

“Yeni araçları” tanımlarken işimize yarayacak hamlelerin dengelenmiş bir ofansif ve defansif süreç analizi olduğunu bilme mecburiyeti ortadadır. 2017’in ilk çeyreğinde henüz askerleri Suriye topraklarında olan bir Türkiye’nin icap ederse

Halep'e kadar inmesi veya başka bir icapla Türk askerinin hemen Türk sınırlarının gerisine çekilmesi çok anlamlıdır. Bu durum şuna işaretir: Kendi kaderini kendisi tayin eden bir Türkiye'nin, dış politikasında yeni hamleler kurgularken, yanında teknik-taktik açısında sahip olması gereken diğer bir zaruriyet ise “yeni araçlar” dır.

Bu ‘araç’ların başında milli kimliği önemseyen, manevi kökümüze müşahhas bir dış politika stratejisinin varlığına dikkat çekilir. Dışişleri bakanlığı, kurum ve kuruluşları, STK’lar, askeri ve kültürel hamleleri, özel sektörü, diğer kamusal ve tüzel kurumlarla yeniçağın yeni yorumuna sahip olma adına “yeni araçlar”a ihtiyaç hissedilir. İşte bu şekilde on yıllarca mahkûm edildiğimiz ‘klasik edilgen stratejisi’ tarihin tozlu sayfalarına bırakılarak cihanşümul hedeflerin projeleri çizilebilir.

Tüm bunlarla birlikte iç bütünlüğün ortak kâr getirisi üzerine hedefler konulabilecektir. Zamanının diplomatik metodolojisi post-modern malumatlarının varlığını gerekli kılmaktadır. 80-90 yıldır izole edildiğimiz dünya gerçeklerine bambaşka bir perspektifle bakıp, bütünlüğümüzü yeniden onaracak, yeni yollar, yeni araçlar ve yeni dengeler kurmak esas ölçü olmalıdır. On yıllardır kaybettiğimiz milli eksenimizi kendi doğrularını temel alan nesnel temalarla şekillendirmeye girişmeliyiz. Ötesi, dünyanın kapital düzenine mahkûm olmaktır. Silah sanayisi baronlarının yönlendirmesine terk edilmekle karşı karşıya bırakılan dünyaya yeni bir dil, yeni araçlar elzemdir. Türkiye adına da bu konu önemin ötesinde, hayatiyet taşımaktadır.

“Merkez Ülke Söylemi, Bölgesel Güç Söylemi, Çok Boyutlu Dış Politika Söylemi, Akil Ülke Markalaması, Donör Ülke Markalaması, Model Ülke ve Adalet ve Kalkınma Partisi Hikâyesi Kültürel diplomasisi”⁵⁶ Bu söylemeler üzerinden yürüyen Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk Dış Politikası mesafe kat edilmiş olsa bile bazı noksanlıklar taşıdığı ortadadır. Sadece söylem ve demagogik kavramlarla yürünemeyeceği, bu kavramların somut dayanaklarla desteklenmesi gerekir. Uluslararası arenada atılacak adımlar TİKA gibi kuruluşlarla desteklendiği ölçütü sahada avantaj kazanabilirsiniz.

⁵⁶ Muharrem Ekşi, **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**. Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014, s.75.

5.ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN YENİ ORTA DOĞU YAKLAŞIMI VE NİTELİĞİ

Türkiye’de 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin yeni Orta Doğu yaklaşımı, eskinin bölgeden uzak durma ya da bölgeye batı adına yaklaşma politikasından uzaklaşarak, komşularla sıfır sorun hedefi çerçevesinde her alanda ilişkileri geliştirmeyi, bölge ülkeleriyle ilişkileri stratejik üstünlük ve artı değer haline getirmeyi ve bu şekilde Türkiye’nin etrafında stratejik bir derinlik ve güvenlik çemberi oluşturmayı öngörmektedir. Belli çevrelerin ve ülkelerin tepkisini çeken yeni yaklaşım, Türkiye’yi bölgede eskisinden çok daha etkili ve kabul gören bir devlet haline getirmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın başbakanlığı döneminde 30 Ocak 2004’te Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmasında, Türkiye’nin Ortadoğu’ya yaklaşımını ve yeni Türkiye perspektifini ele alırken, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türk Dış Politikasında Ortadoğu’ya yaklaşımının yeni bir birliktelik ekseninde olacağını ele aldı.⁵⁷

Eski önyargıları yıkan Türk yetkililerin bölgeyle ilgili girişimleri ve düşünceleri, bölge devletlerince belli derecede dikkate alınmakta ve bölgede olumlu yönde gelişmeler ortaya çıkarmaktadır. Yeni yaklaşım, kökleşmiş bölgesel sorunları ve tarihsel düşmanlıkları bir anda ortadan kaldırmayacak olsa da bölge ülkeleri ve dünya güçleri açısından doğru yönü işaret etmektedir. Türk dış politikası bakımından da bağımsız dış politika izlemenin sıkıntılarını, sınırlarını ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁵⁸

Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren Ortadoğu ile ilişkilerine mesafe koyan Türkiye son dönemlerde bu stratejisini değiştirerek Ortadoğu algısına başka bir boyut kazandırmıştır. Ortadoğu’yu taşınmaz bir yük, gelecek vadetmeyen bir liman, tarihin ağır travmalarını yaşayan hantal bir beden ve adeta Ortadoğu’ya metruk ve çorak bir kara parçası olarak bakan Türkiye artık bunun bakış açısının realist ve pragmatist olmadığını düşünmeye başlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde.

⁵⁷ Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın 30 Ocak 2004’te Harvard Üniversitesinde “Orta Doğuda Demokrasi, Avrupa’da Çoğulculuk ve Türkiye Perspektifi” başlıklı konferansı, Hürriyet, 31 Ocak 2004.

⁵⁸ Nasuh Uslu, “Türkiye’nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı”. **Bilig**. 52, 2010, ss.147-180.

Cumhuriyetle birlikte kabuk değiştirmeye çalışılan toplum, yönünü her cenahtan batıya çevirerek ilerleme kat edileceğini düşünmüştü. Batılı bir hüviyete dönüştürülmeye çalışılan toplum bir Şekilde kendi karakteri olmadığını fark ederek kendi aslına rücu edip Ortadoğu ile ilişkilere önem vermeye başlama hassasiyetini son dönemlerde fark etmiştir. Türkiye'nin, tarihi boyunca Ortadoğu'yu bir yük olarak grdğni ifade eden Nasuh USLU, yeni Türkiye'nin yeni Ortadoğu yaklaşımında bu bakışın değiştiğini ifade etti.⁵⁹

Gerek ‘‘Soğuk Savaş’’ döneminde, gerekse de ‘Kıbrıs krizinde’ batıdan istenilen ilgi ve desteği göremeyen Türkiye aslında kendisinde biçilmeye çalışılan ‘batı gömleği’nin ne kadar da büyük bir aldatmaca olduğunu düşünmüşse de, yirminci asrın sonlarına kadar batı adeta tek güvenli liman sayılıyordu. İşte bu aşamadan sonra ‘Doğu Bloku’yla yakınlaşma tezleri gündemi meşgul etmeye başladı. Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler işığında kendi göbek bağını kesme kararı alan Ankara, batının istediği politikalar ekseninin dışına çıktığını ifade eden Kemal İNAT, buna yönelik Türkiye Suriye’nin kuzeyine operasyonlar düzenledi.⁶⁰ (Fırat Kalkanı harektı, Zeytin Dalı operasyonu.)

Yarım asır boyunca AB ile ‘yelik’ müzakerelerinde ciddi mesafe alamayan Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde açılan fasıllarla yol almış olsa da, her ufak krizde fasılları kapatmakla Türkiye’yi tehdit eden AB, en nihayetinde 16 Nisan 2017’de Türkiye Cumhuriyet Devleti’nin parlamenter sistemi tasfiye edip ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine’ halk oylamasıyla geçilmesiyle, AB’nin tehditkr söylemleri tavan yapmış, AB Türkiye’yi ‘‘siyasi denetime’’ aldığını ilan etmesi adeta bardağı taşıran son damla oldu. Buna mukabil Ortadoğu ile ilişkiler zaten Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı dönemlerinde popülaritesini muhafaza ederken, bu ilişkilerin ehemmiyeti daha da anlaşılmıştır. SETA uzamanı Kemal İNAT, Türkiye’nin Ortadoğu’da kuracağı ittifakın bütün bölgenin geleceğini hayati derecede ilgilendirdiğini düşünmektedir.⁶¹ Ancak yine Türkiye

⁵⁹ Uslu, **a.g.m.**, ss.147-180.

⁶⁰ Kemal İnat, Türkiye’nin Ortadoğu Politikası. (evrimii)
[http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/turkiye_nin_ortadoğu_politikasi_kemal_inat.pdf](http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/turkiye_nin_ortadoğu_politikasi_kemal_inat.pdf), 1 Ağustos 2017.

⁶¹ İnat, **a.g.m.**

soğukkanlılıkla davranarak ilişkileri tam anlamıyla koparmayarak, 'bekle-gör' politikasını biraz daha uzatmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu ile yakınlaşmasını iyi kritik etmek gerekir. Türkiye'nin Ortadoğu'ya yakınlaşması Türkiye'nin doğrudan arzusu ile olmamıştır.1980 ihtilaliyle AB'nin Türkiye'yi dışlama sürecine alması, Ortadoğu-Türkiye yakınlaşmasını tetiklemiştir. Bu ilerleme zamanla kendine akışkan bir yol oluşturmuş ve 21. asrın ilk dönemlerinde bu yakınlaşma kendini iyiden iyiye göstermektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi dış politikada tek kutba bağlı kalmayacağını ilan etmiş ve bu istikamette adımlar atmış olsa da, batının ikircikli tavrı, batının terör örgütlerini alenen barındırması ve 16 Nisan 2017 halk oylaması öncesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan'ı Türk büyükelçiliği binasına almaması vb. sorunlar AB-Türkiye arasındaki güveni minimize etmiş ve Türkiye kendine başka limanlar bakma durumunda kalmıştır.

Türk yöneticiler Ortadoğu ülkeleri ile siyasi ve ekonomik yakınlaşma başlatmakla birlikte Avrupa Birliği üyelik müzakereleri kapsamında gerekli reformları da gerçekleştirme eğilimini göstererek içeride biriken asırlık vesayet kalıplarını kırmıştır. Siyasi ve ekonomik reformist çizgi Türk Dışişleri Bakanlığını dışarıya karşı daha cüretkâr hale getirmiş; ancak bu özgüven Türkiye'yi Ortadoğu ile daha temel ortaklıklara götürmenin ilk adımlarını da attırılmıştır. Serhat GÜRLEYEN, Türkiye Ortadoğu ile ilgili her ne kadar bu adımları atıyor olsa da, ABD'nin yeni Ortadoğu politikasının görmezden gelinemeyeceğini düşünmektedir.⁶²

Türkiye'nin Ortadoğu politikasına eğilim göstermesi hatta yön veriyor konumuna gelmesi gelecekte Türkiye ile batı dünyasını net bir şekilde karşı karşıya getirecektir. Bu yüzden Türkiye-AB ortaklık konsepti hangi zeminde şekil alacak? Bu gibi ana ve tali sorunlar yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlayacaktır. Güçlü finansal altyapısı, artan demokratik gelişmeler, Kürt konusunda atılan sağlam hamleler, kendi kendine yeten savunma sanayisi ile Ortadoğu ülkelerine adeta yepyeni bir ışık olan Türkiye, batılı güçleri tedirgin etmektedir. İşte bu durum

⁶² Serhat Gürleyen, ABD'nin Yeni Ortadoğu Politikasının Yaratacağı Tehdit. *Dünya*,10 Nisan 2017.

‘Türkiye’nin Ortadoğu Yaklaşımını’ bambaşka resmetmekte ve Türkiye’yi tarihi kararlar atmaya itmektedir.

Türkiye ile Ortadoğu birbirlerine ihtiyaç hissederken aslında taban tabana ayrı aktörler olduğu gerçeği, Türkiye’nin son dönemlerde artan etkinliğiyle net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu ayrım Türkiye’nin beynelmilel politikasını ilgilendiren ‘çıkışları’yla daha da belirginleşmektedir. Bu misyon Türkiye’yi Ortadoğu’nun derinliklerine nüfuz eden tarihsel mirasa sürüklemekte ve bunu kıymetli kılan adımlar önümüzdeki süreçlerde daha da netleşecektir.

5.1.Yeni Türk Dış Politikasına Genel Bakış

Başbakanlık başdanışmanı ve daha sonra dışişleri bakanı olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu’nun oluşumunda büyük rol oynadığı Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin yeni Orta Doğu stratejisine göre Türkiye, coğrafi derinliğini harekete geçirerek, bunu stratejik derinliğe dönüştürebilmek için komşularıyla sıfır problem ilişkisine geçmek durumundadır. Yeni strateji çerçevesinde düşünülen şey, yakın komşularla ilişkilerde ekonomik ve kültürel olarak insan hareketliliğini artırmak ve Türkiye’nin çevresinin ürettiği değer ve ilişkilerin Türkiye’ye doğru akmasını sağlayacak bir politika izlemektir.⁶³ Rıza TÜRMEEN, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde dış politikanın dinsel ritüeller üzerinde şekillendiğini düşünerek, ulusal çıkarlara din cenahıyla yaklaşıldığını düşünmektedir.⁶⁴

Eskinin düşüncesi olan “her tarafımız düşman” algısına ters düşecek yeni bir politikanın getirisiyle, coğrafik komşuların tamamıyla huzur ve istikrar içinde yaşayarak, ilerleyen ekonomik ve dostluk ilişkileriyle adımlar atmak ve Ortadoğu’yu böyle anılır kılmak asıl istenilen amaçtır. İşbirliğini geliştirmek, diyalog kanallarını açık tutmak, tarihsel kutuplaştırmaların getirdiği gerginlikleri yarınlara ulaştırmamak ve içinde bulunan Ortadoğu coğrafyasının dinamik gelişimini sağlamak. Oluşturulacak güven ortamıyla, karşılıklı pragmatist projeleri hayata katarak kültürel ve ekonomik yaygınlıkla ilişkilere pozitif bir derinlik kazandırılır. Hükümet yetkililerince ‘çevremiz düşmanlarla dolu’ algısının Türkiye’ye çok şey

⁶³ Uslu, **a.g.m.**, ss. 147-150.

⁶⁴Rıza Türmen, Yeni Türk Dış Politikası. *Milliyet*. 23 Ocak 2011. s.16.

kaybettirdiğini ifade eden USLU, komşularla girilebilecek işbirliği sayesinde yeni Ortadoğu çıkarımlarına göre davranmak gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵

Komşularla daha aktif ilişkiler kurarak, egoist projeler gütmek yerine tüm bölge ülkelerinin menfaatine katkı sağlayacak iyi niyet teşebbüslerine yönelmek sağlıklı neticeler alacaktır. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemindeki politikacılar, diplomatlar devlet ve hükümet adamları bu hususta en etkin adımları atma gayesiyle Ortadoğu'yla yakından ilgilenmişlerdir. Tarihin derin virajlarından akarak bugüne kadar ulaşan Türkiye ve Ortadoğu halklarının kardeşlik gerçeği bu ilişkileri daha samimi bir zemine taşıyacak ve daha somut neticeler almaya sevk edecektir. İKÖ ve yeni kurulabilecek ekonomik, kültürel ve siyasi birlikler sayesinde tarihsel mirasımızı şekillendiren ruhu yeniden yakalayabilir ve Ortadoğu üzerinde asırlardır devam eden mütecaviz güçlere ancak bu sayede 'dur' denilebilir. Kendi iç güvenini tesis etmeyip, birlik ve beraberlik politikası içerisinde dünyayı okumayan bir Ortadoğu ve İslam coğrafyası ilelebet batının tahakkümü altında kıvrınmaya devam edecek ve gelecek nesillere ümit olmayı sağlayamayacaktır.

Yeni yaklaşım çerçevesinde Türk yetkililer, Orta Doğuda eskisine göre daha aktif ve farklı politika izledikleri ve bölgeye yönelik sorumluluk ve görevlerinden kaçmadıkları izlenimi vermektedirler. Yaptıkları, dünyanın bu karmaşık ve kritik bölgesinde gelişmelere karışmamaları ve yönlendirmemeleri halinde gelişmelerden Türkiye'nin zarar göreceğinin bilincinde olarak, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin davranışlarının ortaya çıkardığı fırsatları ve meydan okumaları gerçekçi bir şekilde değerlendirmektedir. Türkiye'nin Orta Doğudaki yeni aktif tutumunun, dinî yönü ağır basan, Arap ve Müslüman ülkelerle dinî, tarihsel ve kültürel yakınlığı önemseyen muhafazakâr bir partinin geleneksel Batı eğilimli dış politikadan ayrılması olarak ortaya çıkma ihtimali bulunmaktadır.

Türk politikacılar çok uzun bir süre boyunca Ortadoğu'yu "cehennem ve bataklık" olarak görmüşlerdir. Ne zaman Ortadoğu'ya bulaşırsak o zaman bataklığa saplanmış oluruz, düşüncesi bizi Ortadoğu'dan uzun bir süre uzaklaştırmış ve Ortadoğu'da dolaşan alev topu Türkiye'ye kadar gelebilmiştir. Bu bağlamda,

⁶⁵ Uslu, **a.g.m.**, ss.149-150.

Mustafa KUTLAY, eskinin bu algısı kırılarak, eskiye oranla Ortadoğu'yla daha aktif ilgilenildiğini belirtmiştir.⁶⁶

Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikası Ortadoğu'yla barışık, sorumluluklarını yerine getiren, komşularıyla komşuluk hukukunu gözeten, yarınların ortak kaderini yaşamaya aday bir birliktelik şuuru içinde davranmak üzerine bina edilmiştir. Bu gayeye rağmen aksaklıklar yaşanıyor olsa da “öz” değişmeyecek bu kırılğan ilişkiler onarılarak yarınların büyük ve güçlü Ortadoğu'suna ulaşılabilir. Hasan KÖSEBALAN, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'nin sonunda iktidara gelmesiyle radikal değişiklikler sonunda bir siyasi dönüşümle, Türkiye'nin Ortadoğu siyasetinde yeni bir sürece girdiğini ifade etti.⁶⁷

5.2.Türkiye'nin Reform Çağruları

Türk yöneticilerin düşüncesinde Orta Doğu ülkeleri daha iyi konumda olmayı hak etmektedirler. Davutoğlu'nun ifadesiyle, “Orta Doğu, en zengin doğal kaynaklara sahip olduğu halde ekonomik refaha ulaşamamış, kültürel olarak tarihin en derinlerine giden mirasın sahibi olduğu halde batının karşısına alternatif bir kültür sunamamış ve çok eski, köklü ve ciddi siyasî gelenekler sahip olduğu halde siyasî rejimler açısından sınıfta kalmıştır.” Bu talihsizliklerin tersine çevrilebilmesi için bölgedeki çatışmalara son verilmeli, İslam dini ile kültürünün öngördüğü şekilde uzlaşmadan yana olunmalı, sorunların barışçıl yol ve yöntemlerle çözülmesine çalışılmalı, petrol gibi doğal zenginlikler bölge halklarının refahına katkı sağlayacak şekilde kullanılmalı ve dünya güçleriyle çıkar ittifakları yerine insanî gelişme üzerine odaklanılmalıdır.

Dünyanın en önemli jeopolitik ve jeostratejik coğrafyasında bulunan Ortadoğu toprakları ve bununla beraber dünyanın en verimli yeraltı zenginlikleriyle dolu bu bölge maalesef halklarına gelecek vadetmekten acizdir. Çağın teknolojik ve düşünsel gelişimine ayak uyduramayıp, bilimsel, sanatsal ve kültürel gelişmeleri takip

⁶⁶ Mustafa Kutlay, “Yeni Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 9 (35), 2012, ss. 101-127.

⁶⁷Hasan Kösebalan, **Türk Dış Politikası**. Ankara, Bigbang Yayınları, 2014, ss.365-373.

etmeyerek, sürekli tüketip, buna mukabil edilgen olmaktan şikâyetçi olamayan Ortadoğu halkları ve yöneticileri bu kusurda başrol oynamaktadır.

Ortadoğu milletleri, devlet ve hükümetleri yeni bir uyanış için kolları sıvamalıdır. Zira yeniçağ, ‘petrol sat ve yat’, tezini kabul etmemekte, teknolojik donanımını çağın şartlarına taşıyamayan ve ayrıca dünya siyasetinde söz sahibi olmayan halklara ve devletlere refah getirmeyecektir. Demokrasiyle bütünleşmemiş bir Ortadoğu içinde sürekli ‘‘Arap Baharları’’ türetilecek ve Ortadoğu kan ve hüznün adası olmaya devam edecektir. Yaşar HACISALİHOĞLU, Ortadoğu’da bölünmenin kati surette huzur getirmediğini, tam aksine parçalanmak için daha farklı dinamiklerin devreye girdiğini belirtti.⁶⁸

Halkların yönetime katılması, ilerleyen demokratik hamlelerle Ortadoğu ülkeleri bakir enerjilerini sinerjiye dönüştürerek yarınları güçlü adımlarla ancak yürüyebilecektir. Bu konuda Türkiye ideal bir modeldir. Yüzde doksan dokuz oranında Müslüman olan Türkiye halkları her türlü dış kaynaklı tehdit ve kaos senaryolarına rağmen demokratik ilerlemeler sayesinde ayakta durmayı başaramıştır. Parça montaj etmeyi kabullenmeyip, kendi ağır sanayisini kurmaya azmeden, tüm güçlü ülkeler nükleer faaliyetler sürdürürken ‘‘neden biz de sahip olmayalım’’ sorusunu kendine soran Türkiye bu ışığı Arap ülkelerine de uyandırmayı ümit etmiştir.

Ortadoğu ülkelerinin ve Arap Emirliklerinin kralları reformlara imza atmaktan çekinmemelidir. Aksi takdirde onların da sonu Saddam Hüseyin ve Muammer Kaddafi gibi olacaktır. Çünkü dünyayı yöneten egemen güçlerin ‘‘üst aklı’’ bunu uygun görmektedir. Bu bağlamda demokratik gelişmeler ve yerli yerinde reformlar hem halklara hem de yöneticilere yarayacak ve Ortadoğu, sahip olduğu ruhu yeniden kazanacak ve dünyada etkin bir söze sahip olacaktır. İşte bu bağlamda Ortadoğu’nun Türkiye’yi model olarak ve gelişmeleri beraber yönlendirerek kendi ülkelerine sahip çıkabileceklerdir.

⁶⁸ Yaşar Hacısalihoğlu, Türkiye’den Ortadoğu’ya Barış Çağrısı. (Çevrimiçi), <http://www.ihacom.tr/haber-turkiyeden-ortadoguya-baris-cagrisi-475237>, 30 Haziran 2017.

5.3.Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç

Kavram olarak Yumuşak Güç:

“Güç hava gibidir, herkes ona bağlıdır, onula ilgili konuşur fakat çok azı anlar. Aynı zamanda güç aşk gibidir, onu denemek, açıklamak ve ölçmekten daha basittir, fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz.”⁶⁹

Son dönemlerde akademik çevrelerce çokça tartışılan “yumuşak güç” sözü tam da Türkiye gibi zor bir coğrafyada olan ve sürekli farklı stratejileri tedavüle koyması gereken bir ülkenin sahip olma durumunda kaldığı bir sinerjik akıl teorisidir “yumuşak güç.”

Modern dünyada sürekli karşımıza çıkan “yumuşak güç” kavramı ülkelerin konumunu, özel faaliyet alanları ve caydırıcılığı özel dengelerle sağlaması ve başka diğer denge gözetim mahiyeti sağlar. Dış politikanın diplomasi, kültür, diyalog, işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve tarihsel birikim gibi unsurlar üzerine dayandığı bir anlayışa işaret etmektedir. Necati ANAZ, Yumuşak Güç kavramına temkinli yaklaşılması gerektiğini söylemekle birlikte, artık uluslararası politikada, sert güç (hard power) formatına gelindiğini vurgulamaktadır.⁷⁰

Türk dış politikasında ise Türkiye'nin yumuşak gücüne temas edeceğiz. Türkiye'nin yumuşak gücü sayesinde bölgesel politikalarına nasıl yön verdiğini, diplomatik hamlelerini nasıl yapması gerektiğine eğileceğiz.

Türkiye kendi coğrafyasından kaynaklanan, jeopolitik ve jeostratejik havzada bulunması hasebiyle bu kozu “yumuşak güç” ölçeğinde nasıl dengelediği incelenmeye değer bir alandır. Bu sayede diplomatik kaynakları nasıl harekete geçirmesi gerektiği, ilgili tüm “yumuşak güç” kaynakları vasıtasıyla bölgesel sorunların çözümüne dair nasıl çözümler ürettiği konusu ciddi bir ehemmiyet taşımaktadır. Türkiye'nin kendine has “yumuşak gücü”: coğrafik konumundan kaynaklanan jeopolitik gücü, Ortadoğu'yla asırlar boyu süren tarihsel mirası,

⁶⁹Joseph NyeJk, **Yumuşak Güç**. 2. Baskı. Ankara, BB101 Yayınları, s.124.

⁷⁰Necati Anaz, Bir Dış Politika Söylemi Olarak ‘Yumuşak Güç’. *Star*, 27 Ocak 2018.

Türkiye'nin son dönemlerde savunma sanayisinde artan hamlelerle sahip olduğu askeri kapasite, demografisinden kaynaklanan genç nüfusu 'yumuşak gücüne' örneklik teşkil edecek daha birçok başlık sayılabilir. Bütün dünyanın üzerinde hassasiyetle durduğu Ortadoğu bölgesi gibi siyasetinin hemen şekillenemeyip, sık kabuk değiştirdiği bir ortamda Türkiye'nin birden fazla seçeneğinin olması gerekmekte ve Türkiye'nin caydırıcı gücünün yanında en ciddi caydırıcılığı sahip olacağı 'yumuşak güç' metaforudur. Son dönemlerde Türkiye'nin yumuşak gücü nedir? Hangi "yumuşak güç" alternatiflerine sahiptir? "Yumuşak güç" stratejilerini nasıl şekillendiriyor? Türk dış politikası "yumuşak güçle mi" şekilleniyor? gibi temel sorular sorularak bir sonuç alabilmek ancak mümkün olabilir.

5.3.1.Yumuşak Güç ve Yumuşak Güç Stratejileri

Devletler güvenliklerini sağlamak, tehlikelere karşı koymak ve istedikleri sonuçları elde edebilmek için askeri güçlerini kullanırlar. Ekonomik gücü kullanmak da çoğu zaman, aynı şekilde basit ve sonuçları kısa zaman alan bir güç kullanımıdır. Fakat yumuşak gücü kullanmak zor, zaman isteyen bir iştir. Yumuşak güç kaynaklarını kullanmak, sert güç kaynaklarını kullanmaktan daha yavaş, daha yaygın ve ağırdır.⁷¹

Yumuşak gücün kullanımının başarılı olduğu hallerde elde edilen kazanç da daha kalıcı ve uzun sürelidir. Daha önce de değindiğimiz gibi, kültür ve tarih, değerler, devletlerin izledikleri iç ve dış politikalar, kurumlar, ekonomik gelişmişlik, bilim, sanat ve edebiyatta ilerleme gibi unsurlar, yumuşak gücün önemli kaynakları arasında sayılmaktadır.⁷²

Dış politikada bu kaynakları kullanarak yumuşak güç stratejisi izlemenin belirli birtakım yolları vardır. Küresel veya bölgesel norm olabilecek statüde değerlere sahip olmak ve bunları yaymak, tanınmış ünlüler ya da kahramanlar

⁷¹NyeJk, a.g.e., s.167.

⁷²Sanathi Kalathil, "China's Soft Power in the Information Age: Think Again", Institute For the Study of Diplomacy, ISD Working Papers in New Diplomacy, Mayıs 2011,

vasıtasıyla mesajlar iletmek, ulusal veya küresel olmak üzere, çekiciliği olan söylemler yapmak bunların sadece birkaçıdır.⁷³

Her ülke birtakım yumuşak güç kaynaklarına sahiptir ve ülkeler bu kaynakları vasıtasıyla kendilerine uygun yumuşak güç stratejileri geliştirirler. Yumuşak güç kullanımı uzun süreye yayılan zahmetli bir iştir. Yumuşak gücün ilgi alanı, hangi ülkeye hangi taktikle yöneleceği iyi hesap edilen, zamanı geldiğinde bu gücü yöneltme teşebbüsü önemlidir. Herhangi bir tehlike anında veya olağan dışı gelişmelerde askeri veya ekonomik tepki üretmek ilk akla gelen refleks olsa da, “yumuşak güç” biraz daha ayrıntıyla ve iyi hesap edilerek verilecek bir tepkidir.

Devletlerin uluslararası konjonktürde ve yabancı insanların zihnindeki imajı olabilecek en özgün “yumuşak güçtür”. Bir devletin uluslararası barışa katkısı ve devler arası arabuluculuğu ya da bir devletin tarihinden beri gelen bir ‘kara sayfasıyla’ yüzleşmesi gibi hassas konularda takındığı tavır ve o devletin beynelmilel arenada sürdürdüğü denge politikası ve masadan yani çözümden kaçmaması o ülkenin “yumuşak güce” ne kadar önem verdiğinin en net göstergesidir. Bu bağlamda, Ünal ÇEVİKÖZ Türkiye’nin Yumuşak Güç Stratejilerinin eridiğini dile getirdi.⁷⁴

Uluslararası üne sahip sanatçı, sporcu ve devlet adamlarının ‘barış ve gönül’ elçisi olarak kendi devleti adına insani lobi üretmesi günümüz post modern diplomasiye sağlam bir örnektir. Ülkelerin kendi doğal imajlarını üretmesi ve bundan tali neticeler almaya girişmesi çok etkili ve nitelikli bir konudur. STK’lar vasıtasıyla yabancı ülkelerde yaydığınız diliniz, kültürünüz tarihsel tüm mirasınız insanların ve devletlerin zihninde teşkil edeceği algıyla, yenedünya düzenin yeni dönem lobi yürütme ya da yeni dönem dış politika prosedürü olarak tarihteki yerini alacaktır. Geçmişten beri buna benzer bir vasıtayla, aslında İngiltere ve başka ülkeler sömürgeleştirme faaliyetleriyle hem kendi kültürlerini yaymakta hem de o ülkeyi sömürgeleştirme eylemiyle ekonomik olarak çökertiyordu; ancak kastımız buna

⁷³Geun Lee, “A Theory of Soft Power and Korea’s Soft Power Strategy”, **Korean Journal of Defense Analysis**, 2(2), June 2009, pp. 205-218

⁷⁴ Ünal Çeviköz, Türkiye’nin Eriyen Yumuşak Gücü. *Hürriyet*, 3 Ağustos.2017.

benzer bir etkinlik değil, meşru, legal, insan hak ve hürriyetlerini çiğnemenen kendi diasporasını üretmektir.

“Yumuşak güç” hamleleriyle oluşturulacak strateji hayati derece ehemmiyet taşımaktadır. Özellikle Türkiye gibi bir ülkenin Ortadoğu ülkeleri ve halkları üzerindeki tarihsel, kültürel ve dini rabıtası bu “yumuşak güç” sayesinde derinleştirmesi, tarihi bir misyonu yeniden canlandıracak ve Ortadoğu siyaset stratejileri için bir adım önem geçme şansı doğacaktır. Bir diğer hamle, Türkiye ile Ortadoğu arasında oluşturulacak bir ekonomik ve insani kalkınma girişimi her iki tarafın etkinliğini maksimize edecek ve dış politikada Ortadoğu halklarının geleceğini Ortadoğu tesis edebilecektir. Her alana yaygınlaştırılmayan ilişkiler, güç olarak ülkelere dönemeyecektir. Bu anlamda “yumuşak güç” parametrelerini kullanmak ve sonuç odaklı adımlar atmak gerekmektedir.

5.3.2. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları ve Yumuşak Güç Potansiyeli

Soğuk savaş dönemi boyunca NATO içerisinde yer alan ve ABD yanlısı politika İzleyen Türkiye'nin, soğuk savaş sonrası dönemde, diğer bütün devletlerin politikalarında olduğu gibi, Türk dış politikasında (TDP), iç ve dış etkenlerden dolayı büyük değişimler yaşanmıştır. TDP'nda diğer devletlere oranla daha büyük bir değişim yaşanmıştır ki 11 Eylül sonrası dönem olan 'küresel terörizm'in gündemde olduğu bir dönemde, Türkiye'nin stratejik konumu daha farklı bir öneme sahip olmuş, dolayısıyla TDP'nda da bu bağlamda değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir.⁷⁵

Her ülkenin yumuşak güç kaynakları olduğu gibi, bazı ülkeler bu kaynakların farkında olup bazılarıysa bu kaynakları gerektiği ölçüde kullanamamaktadır. Türkiye, bulunduğu jeopolitik konum, sahip olduğu kültür ve tarih, askeri gücünün ihtişamı ve evrensel değerlerle örtüşen değerleri itibariyle, zengin yumuşak güç kaynaklarına sahiptir. Kadir SANCAK, Türkiye'nin bölgesinde önemli bir avantaja sahip olduğunu özellikle Ortadoğu ile birçok değeri olduğunu belirtmiştir.⁷⁶ Türkiye'nin Ortadoğu'da yumuşak güce sahip olduğunu savunanlar, Türkiye'nin

⁷⁵ Burhanettin Duran, **Ortadoğu Yılığ**. İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.75.

⁷⁶ Kadir Sancak, “Balkan ve Yakınoğu”, **Sosyal Bilimler Dergisi**. 3(4), 2016, ss. 16-24.

mevcut dış politikası ışığında, Ortadoğu ile ilişkilerini yakın seviyede tutması, sorunlarla ilgilenmesi ve düzen kurucu bir politika izlemesi sonucu etkisinin arttığı gerçeğini öne sürmektedirler. İştar GÖZAYDIN gibi bazı yazarlarsa Türkiye'nin bu coğrafya üzerinde 'din' unsurunu kullanarak yumuşak güç elde ettiğini savunmaktadır.⁷⁷

Türkiye'nin Avrupa'da bulunan Müslüman diasporanın ve Ortadoğu'nun Müslümanlarıyla, Müslümanların kurduğu çeşitli kuruluşlarla, iyi ilişkiler oluşturup, desteklerini sağlayabileceğinin altını çizmektedir. Dinin uluslararası ilişkiler alanında, tarihte önemli bir unsur olduğu bilinmektedir. Günümüzde ise uluslararası politikada din unsuru ön planda olmasa da, etkisi inkâr edilmemesi gereken bir husustur. Ortadoğu'da Arap Bahar'ının gerçekleşmesi ve Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak demokrasiyle yönetiliyor olması, liberal bir ekonomiye sahip olması, Türkiye'nin yumuşak gücünün gündemde olmasını sağlayan etkenlerden birkaçıdır. Oğuzlu, Türkiye'nin modernleşme sürecinin, AB'ye üye olmasıyla beraber Ortadoğu'nun Batı ile barışmasına yardımcı olabileceği açısından yumuşak gücüne vurgu yapmaktadır.⁷⁸

Türkiye'nin modernleşme sürecinin, küreselleşmeye ayak uyduramamış Ortadoğu'da örnek olarak görülerek çekicilik yaratması etkili olan faktörlerden bir diğeridir. Türk Dış Politikasının çağdaş değerlere sahip olması, demokrasiyle yönetilmesi, serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarını ön planda tutması, yumuşak gücünü arttıran hususlardır.⁷⁹

Türkiye'nin ekonomik durumu, soğuk savaş dönemindeki ve savaşı izleyen yıllardaki gibi zayıf değildir. İthalat ve ihracat artmış, ticaret hacmi genişlemiş, girişimcilerin de önceki dönemlere kıyasla kendilerine olan güveni artmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi teknoloji ve iletişim araçlarında ilerleme yaşanmıştır. Bu vasıtaıyla medya da ilerlemiş, dolayısıyla medyanın gücü de artmıştır. 1980'lerde

⁷⁷ İştar Gözaydın, "Religion as Soft Power in the International Relations in Turkey", (Çevrimiçi) http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2010/1365_1228.pdf, 11 Ekim 2018.

⁷⁸ Tarık Oğuzlu, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", **Foreign Policy: A Quarterly of the Foreign Policy Institute**, 37(1-2), May 2011, ss. 6-25

⁷⁹Fuat Keyman, "Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil," SETA Policy Brief (December 2009): 39.

olan medya sınırlaması ‘tamamen olmasa da’, o dönemlere oranla, büyük ölçüde özgürleşmiştir. Türkiye’de günümüzde yaklaşık 200 TV kanalı ve 1000 radyo kanalı yayın vermektedir.

Mevcut değerler sistemi, Müslüman bir ülke olması ve bulunduğu coğrafyada Doğu ile Batı arasında, deyim yerindeyse, her iki tarafında dilinden anlayan bir ülke olma özelliği Türkiye’nin yumuşak gücünü arttıran etmenlerdir. Türk Dış Politikasının temelini oluşturan ‘Yurtta Sulh cihanda sulh’ ifadesi, Türkiye’nin politikasının ne yönde olduğunu açıkça göstermektedir. Talha KÖSE, Türkiye’nin bölgesel krizlerde uzlaştırıcı kimliğiyle, özellikle Ortadoğu’da Arap- İsrail çekişmelerinde rol alabileceğini dile getirmektedir.⁸⁰ Bu ilkeyi ortaya koyan Atatürk’ün “Bir kere daha tüm dünyaya ifade etmek isteriz ki, biz uluslararası hukuk ve kuruluşlarla uyumlu bir biçimde yaşamak isteyen uygar bir toplumuz” cümlesi ile “Savaş kaçınılmaz olmalıdır; bir ulusun hayatı söz konusu olmadıkça savaş bir cinayettir” sözleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin devraldığı zihniyeti ve barışa yönelik olan bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır.

Zaman içerisinde ülkelerin dış politikalarında evrimler olmaktadır. Zaman mevhumu sayesinde uluslararası konjonktürün dönüşüm geçirmesiyle ülkelerin güç parametrelerinde ciddi oranda değişim olmaktadır. Her ülke kendi ölçeğinde “yumuşak güç” çapı barındırmaktadır. Ancak bunu ne kadar harekete geçirdiği önemlidir.

Türkiye bu kaynağını keşfetmesi, yeniden değerlendirmesi ve harekete geçirebilmesi için evvele Türkiye sınırları dâhilinde ve haricinde mevcut bulunan terör tehdidini bertaraf etmesi gerekir. Küresel bir tehdit olan terör konusu Türkiye’nin stratejik amaçlarını ciddi mahiyette tehlikeye düşürmekte ve Türkiye’nin uluslararası menfaatlerini zayıflatmaktadır. Türkiye’nin Ortadoğu’da “yumuşak güç” kaynaklarına sahip olduğu ortadadır. Bu kaynakları ne kadar harekete geçirdiği ve ne kadar verim aldığı tartışılmalıdır. Tarihsel bağı olan Ortadoğu ile Türkiye’nin yaklaşması ve ortak hareket kabiliyeti üretmesi dış politikasına canlılık

⁸⁰ Talha Köse, “Türkiye’nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkan ve Sınırları”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 11 (41), 2014, ss. 29-61.

kazandıracaktır. Ayrıca medya kaynaklarıyla yapılacak propagandanın Ortadoğu sokaklarında Türkiye nezdinde karşılığı olacaktır. Özellikle son dönemlerde Türk dizilerinin Arap televizyonlarında yer alması ve Arap halkının Türk dizi ve film sanayisine sempatiyle bakması çok ciddi bir güç birikimi ve ‘yumuşak güç’ örneğidir. Bu yaygınlaştırılmalı ve bu hususta önemli projeler gerçekleştirilmelidir. Bir şekilde tarihsel kardeşlik yeniden sağlanmalı ve Ortadoğu kendi bölgesel gücüyle küresel ölçekte siyaset üretebilmelidir. ‘Arap Baharı’ sürecinden Türkiye’nin bölgedeki gücünün değerlendirmelerini yapan Talha KÖSE, küresel ilişkilerde güç kavramının farklılaşmasıyla birlikte Türkiye’nin gücüne dair değerlendirmelerin önem kazandığını vurgulamaktadır.⁸¹

Türkiye’nin Ortadoğu devletleriyle sahip olduğu “din” paydası kıymeti tartışılmayacak derecede önem taşıyan bir güçtür. Müslüman âleminin kendi arasında oluşturacağı ve dinamizm kazandıracığı ‘din diasporası’, ‘haçlı’ ittifakına karşı caydırıcı ve sağlam bir ölçek olacaktır. Ayrıca Türkiye’nin en sağlam ve en kalıcı “yumuşak güç” örneği, Türkiye tarihinin tüm sayfalarında aynı simetride olduğu “değerler ve köklü tarih” gerçeğidir. Müslüman bir ülke olan Türkiye’nin laik yönetim biçimiyle entegre edilerek Avrupa vizyonuna dahil edilmesi, Türkiye’nin Hristiyan dünyası ve Müslüman toplumlar ve ülkeler arasında köprü görevi görmesi, dünya dengeleri ve barışı için hayati derecede öneme sahip ve çok az ülkenin sahip olabileceği bir tecrübedir.

Bu özellik Türkiye’yi sahip olduğu tarihi misyonundan uzaklaştırmamalıdır. Müslüman Türkiye, dünyanın ağır kaoslar geçirdiği 2000’li yıllarda çok önemli bir balans ayarı konumundadır. Bu özelliğini teknolojik ilerlemeler ve stratejik konumuyla endekslediğinde, ‘yumuşak güçten’ yarınların ‘süper gücü’ konumuna ilerlemesi kuvvetle muhtemeldir.

Tarih boyunca onlarca imparatorluk kurmuş bir mirasın tecrübesini yaşayan Türkiye Cumhuriyeti devleti bugün sahip olduğu İslam mirası ile sahip olabileceği en büyük “yumuşak gücü” yarınlara taşımanın ve bununla ülke yönetmenin plan,

⁸¹ Köse, **a.g.m.**, ss. 29-61.

program ve projelerini her an hazırlamalı ve uluslararası camiada, özellikle Ortadoğu’da bununla öncü bir iklim oluşturabilecektir.

5.3.3. Kültürel Etkileşim Faaliyetleri

Yumuşak gücün kaynakları olan kültür, politik değerler ve meşruiyet kazandırılmış politika olması sebebiyle bir dış politika aracı olarak kültürün kullanılması sıkça karşılaşılan bir durum olmakla beraber Türkiye’nin de başvurduğu yöntemlerdendir. Kültürel etkileşim faaliyetlerinden kasıt; kamu diplomasisine yönelik programlar, öğrenci değişim programları, turizm, eğitim, bilim gibi hususlarda kaydedilen gelişmeler, dünyayla olan işbirliği, bu anlamda gerçekleştirilen projeler, kısacası Türkiye’nin kültürünün, dilinin ve kendisinin tanıtımına katkıda bulunabilecek faaliyetler değerlendirilmektedir.⁸²

Türkiye’nin Ortadoğu halkları ve kamuoyu nezdinde tanıtım faaliyeti kapsamında kültürel misyon odaklı yapacağı çalışmalar, Türkiye’yi öne alacak ve kültürel işbirliği sayesinde derinlikli bir Ortadoğu politikası geliştirilebilecektir. Şerif MARDİN, Ortadoğu siyasetinde kültürel geçişlerin önemini dile getirerek, Ortadoğu’daki fikri ve dini akımların izlediği ehemmiyeti incelemeye değer görmüştür.⁸³

5.4. Türk Dış Politikasında Düzen-Kurucu Rol

Türkiye’nin yumuşak güç stratejilerinde, en çok başvurduğu yöntemlerden bir tanesi, son dönemlerde aktif olarak sürdürdüğü, arabulucu ve çok yanlı dış politikasıdır. ‘11 Eylül’ saldırılarından itibaren, küresel terörizmin gündeme oturmasıyla önem kazanan Doğu ile Batı arasındaki jeostratejik ve jeopolitik önemi dolayısıyla girişilen medeniyetler ittifakı projesindeki rolü ve sorunlu bir bölge olarak bilinen Ortadoğu ile Batıdan farklı olan ilişkileri çerçevesinde sürdürdüğü yapıcı politika ve bu anlamda Türkiye’nin Doğu, Batı ve ABD açısından kazandığı önem, bu yönde altı çizilmesi gereken bir konudur.

⁸² NyeJk, a.g.e., s.241.

⁸³ Şerif Mardin, **Ortadoğu’da Kültürel Geçişler**. İstanbul, Doğubatu Yayınları, 2007, s.67.

Gerek bölgesel düzenlerin gerekse uluslararası düzenin kurulmasında bu ‘düzen’e Türkiye sonradan intibak olan bir ülke olarak değil, bizzat düzenin kurulması fikrine öncülük eden bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Mensur AKGÜN, Türkiye’nin, bunu yumuşak güç endeksiyle, yani ürettiği bilgi, ekonomik çekiciliği vb. kalkınma hamleleriyle başarabileceğini düşünmektedir.⁸⁴ İki temel eksen vardır. Bunlardan birincisi, yeni diplomatik üslup ve önleyici barış diplomasisi ekseninde çevre bölgelerde ve küresel alanda çıkabilecek muhtemel krizleri önlemeye çalışmak ve Türkiye’nin istikrar ve barışın sağlanması için yapıcı bir diplomasi takip etmesini sağlamaktır. İkincisi ise, bölgesel ve küresel düzlemde etkin olan uluslararası örgütlerde yer alarak hem bu örgütlerin yapısal değişikliğe uğratılmasında hem de bu değişiklikler ekseninde “düzen” fikrinin öncülüğünü yaparak buna uygulama alanı açmaktır.

Türkiye, ‘Medeniyet Derinliği’ bağlamında, tarihi ve kültürel yakınlık bulduğu alanlar olan Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve genel olarak Orta Asya’daki uzun sürmüş ve sürmekte olan çatışmalar ve anlaşmazlıklarla yakından ilgilenme ve arabulucu politika stratejisi yürütmektedir.⁸⁵

Suriye ile İsrail, Afganistan ile Pakistan ve ABD-Batı ile İran arasındaki sorunlarla ilgilenip, aktif ve yapıcı bir dış politika izlemesi, Türkiye’nin potansiyel yumuşak güç olma arzusunu göstermektedir. Türkiye, Kafkasya’nın istikrarı konusundaki çıkarları çerçevesinde de aynı yapıcı politikayı sürdürmüş, Rusya’nın Gürcistan ile olan anlaşmazlıktaki politikası, Ermenistan’la ilişkilerin düzeltilmeye çalışılması, Çin’in Uygur Türkleriyle olan sorununda üstlendiği arabulucu rol, bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Dünyanın tüm küresel güçlerince jeopolitik açıdan önemsenen odak ülke olma hüviyeti Türkiye’yi daha değerli ve rasyonel adımlar atmaya sevk etmektedir. Doğu, Batı arasındaki geçiş kavşağı, kültürlerarası etkileşim mahiyeti, harita savaşlarının merkezinde bulunması, sahip olduğu boğazlarının stratejik önemi vasıtasıyla altı çizilesi bir husustur. Türkiye sahip olduğu harita avantajını ve Ortadoğu ile olan

⁸⁴ Mensur Akgün, Düzen kurucu rol oynayacaksa, . *Star*, 11 Mayıs 2012.

⁸⁵ Duran, a.g.e., s.94.

tarihsel ilişkileri sayesinde kurucu rolle dönüştürebilir. Batı dünyasının İslam ülkeleri ile kopuk ilişkileri, Ortadoğu haritasına müdahil olacak bir bölgesel şartlar Türkiye üzerinden şekillenebilir ve Türkiye bu hayati konumu, tarihi bir avantaja çevirebilir.

Kafkaslar ve Ortadoğu'nun yer altı zenginliklerinin Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılması ve özellikle Rusya ve Türkiye arasında imzalanan büyük petrol aktarım kanallarının merkez üssü konumunda olan Türkiye'nin bu kozu, Türkiye'ye düzen kurucu rol vermektedir. Ayrıca son dönemde oldukça popüler olan 'kara ipek yolu' projesinin Çin'den başlayıp Türkiye üzerinden Asya'nın Avrupa'ya ulaştırılacak olması Türkiye'nin gelecek yüzyıldaki uluslararası fırsatını yıldız derecesine yükseltecektir. Bu gelişmelere Türkiye'nin kayıtsız kalması düşünülemez. Türk dış politikasını şekillendiren ekip, başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere tüm bu fırsatların bilincinde olup, yeni fırsatları yeniden tanımlamaktadırlar.

Bu yüzden Türkiye düzen bozucu değil, düzen kurucu rol olarak yeni gündemlerde yer alıp sahip olduğu bu doğal "yumuşak güç" konseptinden şekil almalıdır. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ciddi oranda yansıtacak ve Türkiye'yi yeni asrın model ülkesi kılacaktır. 'Yumuşak güçlerini' hesap edilmiş bir şekilde harekete geçiren Türkiye, yarın bu güçlerden güçler devşirecek ve geleceğine bu şekilde yön verecektir.

5.5. Yeni Ortadoğu'da Bölge İçi Dengeler

Ortadoğu jeopolitiğinin en temel coğrafi ve tarihi denge mekanizmasını Mısır-İran-Türkiye hassas dengesinde aramak gerekir. Tarihi kökleri Hitit-Asur-Mısır, Bizans-Selçuklu-Fatımi, Osmanlı-Safevi-Memluk ilişkilerine kadar götürülebilecek olan bu bölgesel denge faktörü, Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan ana dünya kıtasının su yolları ile temel deniz bağlantı yollarının kesiştiği merkez üçgenini oluşturmaktadır. Modern dönemde petrole dayalı ilişkiler olgusunun daha da renklendirdiği bu stratejik üçgen, uluslararası aktörlerin bölge ile ilgili planlarında göz önünde bulundurmaları zorunda oldukları en temel parametrelerden birisini teşkil etmektedir. Erdem EREN, Türkiye'nin Ortadoğu'daki iç dengelere kayıtsız

kalamayacağını, Arap Baharı sürecinden sonra oluşan dengelerde, Ortadoğu'daki kaynaşmayı yönetecek ülkenin Türkiye olacağını düşünmektedir.⁸⁶

Bu dengeler göstermektedir ki, bölge dışı aktörler açısından bu üç ülkeden ikisinin aynı anda dışlanması bölge içi kaldırılamayacak bir yük oluşturmaktadır. Bu üç ülkeden herhangi ikisi arasında sistem dışında oluşacak bir ittifak büyük bir tehdit kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Bunun içinde aslında sürekli olarak birbirlerini kollamaya ayarlamış bu üç ülkeden biri dışlanırken diğer ikisi mutlaka sistemin içine çekilmektedir. Şu ana kadar bu denge içindeki hakem rolünü Türkiye oynuyor gözükmektedir. Türkiye her iki dışlama sürecinde de bir taraftan dışlanan faktörle dengeli ilişkiler kuran, diğer taraftan da sistem içi taraf ile ittifak oluşturan bir tavır izlemiştir. Şimdi de batılı ülkeler, İran ile dengeli ilişkiler sürdüren Türkiye'yi keskin bir sistem içi role soyunan Mısır'ın safına çekmeye çalışmaktadır. Bu ittifakların en ayırıcı vasfı da sistem dışına itilen ülkenin yetmişli yıllara kadar Mısır, seksenli yıllardan sonra İran-İsrail'i tehdit eder bir politika izlemesidir. Mısır dışlandıkça İran sistemin merkezine yerleşmekte ve Türkiye ile desteklenmekte, Mısır sistem içine kaydıkça İran sistem dışına itilmekte ve Türkiye'nin pozisyonu da bu yeni dengeye uyarlı hale getirilmektedir.

Bölgede uzun süreli bir barışın en temel şartlarından birisi bu üç ülkenin rasyonel bir zeminde işbirliği içine girmesidir. Böylesi bir rasyonel zeminin bölge içi manipülasyonlara engel olacağını bilen dış faktörler sürekli olarak ikili ittifaklarla denge politikası sürdürmektedirler. Türkiye bu tür manipülasyonlara uyarlı bir politika takip etmektense dengeli bir bölgesel strateji ile bu kutuplar arasındaki gerginliği azaltan bir yol izlemelidir. Bu hem Türkiye'nin çıkarlarına daha uygun hem de bölge barışı için daha emin bir yoldur. Bu diplomatik beceriyi gösterebilen bir Türkiye bölge içi dengelere her an ağırlık koyabileceğini de göstermiş olacaktır. Bu dış üçgenin dengeleri Irak-Suriye-Suudi Arabistan iç üçgeni ile girift bir ilişkiler ağı oluşturur. Aslında Ortadoğu'daki ittifakları ve karşılıklı dengeleri tahlil ederken

⁸⁶ Engin Erdem, Ortadoğu'daki Yeni Dengeler, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/ortadoguda-ki-yeni-dengeler/> , 12 Aralık 2017.

daha küçük ölçekli ve bu dengelerde daha edilgen konumda bulunan Ürdün-Filistin-Lübnan üçgenini de göz önünde bulundurmak gerekir. İsrail ile doğrudan cephe ilişkisinden bulunan Ürdün-Filistin-Lübnan üçgenindeki dengeler büyük ölçüde dış üçgenlerdeki ilişkiler tarafından belirlenir. Bu üçlü dengeler diyalektiği Ortadoğu’da iç içe geçen çok renkli bir satranç oyununu ortaya çıkarır. İttifakların genellikle çıkar temelli ve geçici olduğu bu satranç oyununda güçler dengesini her türlü ihtimale açık acıması oyunları sergilenir. Aktörler bir diğerini kollayarak sergiledikleri diplomasi satrancında kendi çıkarlarına en uygun ittifaklarla diğer rakip ülkeleri bertaraf etmeye çalışırlar.⁸⁷

Ortadoğu coğrafyasının en büyük ülkelerinden olan Mısır-İran-Türkiye üçlüsü ayrırcı özellikleriyle Ortadoğu’daki diğer ülkelere örneklik teşkil edebilirler. Ancak bu ülkelerin kendi aralarındaki çekişme süreci ilişkileri sarpa sarmaktadır. Bu üç ülkenin tarihsel köklerine bakıldığında yine aynı çekişme ve motivasyonunu taşımaktaydılar. Bugüne taşınan bu aralıksız çekişme tavırları, Ortadoğu’daki diğer gelişmekte olan ülkeler vasıtasıyla siyaset satrancı daha da zorlaşmaktadır. Tüm bu ülkelerin bölgede rol kapma teşebbüsleri ve bu ülkelerin batılı müttefikleriyle sürekli paslaşması ve bu ülkelerin batılı ülkeleri Ortadoğu siyasetine dâhil etmesi, bölgeyi tam anlamıyla eksen kaybına uğratmakta ve uzun vadede ciddi bir belirsizlik doğurmaktadır. Bölgedeki derin dengeler tarihten taşınan sorunlarla ve sorun taraflarının çokluğuyla istikrarsız bir gelecek doğurmaktadır. Bu istikrarsızlığa bölge dışı dengelerin katılmasıyla Ortadoğu’nun yol haritası sekteye uğramaktadır. Tabi bölgedeki kilit ülkelerden olan İran-Türkiye ve Mısır gibi güçlerin tam bir uzlaşma içinde davranması olası değilken bu gerginliklerin bitmesi henüz konuşulamamaktadır. Bu üç ülkeden biri başka adımlar attığında sistem başka alarmlar vermekte ve bu üç ülkeden her üçü de bölgenin amiral gemisi olma hayalleri, ciddi sapmalar oluşturmaktadır.

Bu belirsizlik sürecinde Türkiye’ye düşecek rol, bölgede hakem konumunda kendini görmesi ve icabında masayı istikrar üzerine toplama etkinliği yarınlar için ümit uyandırabilir. Türkiye’nin Çin ile ilişkilerinden AB’ye katılma hamleleri ve

⁸⁷ Davutoğlu, **a.g.e.**, ss.396-437.

Rusya ile ilişkilerinden ABD ile stratejik ortaklığına kadar dünya çapında sürdürdüğü pragmatist ilişkiler Ortadoğu'ya örneklik teşkil etmelidir. Ortadoğu ülkeleri kendileri ile çekişmektense dünyayla entegre olmayı önemsemeli o minvalde adımlar atmalıdır.

Batılı ülkeler Ortadoğu istikrarını, bir ülkeyle iyi ilişkiler kurarken bir diğeriyle ilişkilerini bozma noktasına getirmekle çok derinlikli ve stratejisi iyi hesap edilmiş bir politika gütmektedirler. Açık bir kısır döngü ile karşı karşıyayız. Aslında oluşturulmaya çalışılan bir danışıklı dövüş hali vardır. Ortadoğu ülkeleri bu oyuna karşı bir siyasal mühendislik oyunuyla cevap verip kendi 'birliklerini' sağlamaktansa tarih boyunca sürekli aynı çekişmenin içinde yer almaktadırlar. Bu kısır siyasetin devam etmemesi için Türkiye'nin rol üstlenip diplomatik girişimlerle Ortadoğu ülkeleri arasında Ortadoğu'nun kaderini teşkil edecek kararları aldırma çabasında olmalıdır.

Ortadoğu coğrafyasında kalıcı bir barışın tesis edilebilmesi için bu üç ülkenin (Türkiye-Mısır-İran) aynı düzlemde temel dinamikleri değerlendirip ülkelerinin ikbalini şekillendirecek adımları atması, tarihsel birliktelik ve din olgusundan kaynaklanan değerleri aynı potada eriterek geleceklelerini ona göre şekillendirmeleri gerekmektedir. Bölge üzerindeki dış güçlerin emelleri asırlardır bölgeyi istikrarsız kılmış ve dış kaynaklı gayretler maalesef bölgeyi kaos adasına dönüştürmüştür. Bu duruma bölge ülkelerinin bencilce yürüttüğü politikalar sebep olmuştur.

6. SONUÇ

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk dış politikasına genel bakılarak, Türk dış politikasının tarihsel süreç içerisinde hangi dinamikler üzerinde şekil alarak geliştiği irdelenmiştir. Bu çerçevede tarihsel miras zengin bir kapsamda değerlendirilerek Selçuklulardan Osmanlılara ve günümüze gelinceye değin hangi benzerlikleri taşıdığı ve hangi temel dengeler üzerinde kendisine zemin bulduğu üzerinde durulmuştur. Türk dış politikasının arka plan ve temel nitelikleri üzerinde durularak, temel niteliklerden statükoculuk, dengecilik ve batıcılık irdelenmiştir.

İkinci bölümde Türk dış politikasını etkileyen faktörlere temas edilerek, hangi ana akım merkez dinamiklerin Türk dış politikasını etkilediği vurgulanmıştır. Tarihsel miras süreci göz önünde bulundurulduğunda Ortadoğu'da uzun bir dönemdir mezhepsel varlık, Ortadoğu politikasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikası şekillenirken, Ortadoğu'daki mezhepsel ayrılıklar, dış ilişkileri etkilemiştir. Türk dış politikasını etkileyen bir diğer önemli konu, TİKA ve Yunus Emre gibi kuruluşların varlığıyla gerçekleştirilen lobi etkisi ve bu kuruluşlarla yabancı ülkelerdeki tarihsel mirasımızı canlandırmak, ayrıca Türkiye'nin önemseydiği konulara katkıda bulunmaktır.

Üçüncü bölümde dış politikamızı etkileyen yeni alan, yeni eğilim ve yeni araçlar açarak, kültürel mirasın önemi, ekonomik kapasitenin genişliği, askeri ve siyasi gücün mevcudiyetiyle yön verilen bir dış politikada Ortadoğu'da Türkiye'nin nasıl yol alacağı ve sahada nasıl etkin olacağı üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin arabuluculuk rolüne soyunarak, tarihsel mirasından aldığı güçle nasıl reaksiyoner olacağı üzerinde durularak tez zenginleştirilmiştir. Proaktif bir dış politika izlemeyi önemseyen Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikası, özgün hamleler yapma gayretiyle Ortadoğu'daki siyasi kaoslarda pay çıkarmaya çalışmıştır. Türkiye Ortadoğu'nun siyasi bataklığında her ne kadar istediği hamleleri yapamamış olsa da uzun vadede neticeler alabileceğinin emarelerini vermektedir.

Dördüncü bölümde Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türkiye'nin yeni Ortadoğu yaklaşımı ve niteliği, tezimizin son bölümü aslında ana omurgasıdır. Türkiye'nin Ortadoğu'da reform çağrılarını yaparak, aslında Ortadoğu üzerindeki tarihsel hegemonyasını uyandırmak istemesi etkili olmuştur. Türkiye her ne kadar muvaffak olamamış gibi görünse de uzun vadede Ortadoğu halkları üzerinde etki uyandıracak gelişmelere imza atılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türk dış politikasında Ortadoğu hususunda yumuşak güç teorileri de önemli argümanlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi yumuşak güç parametrelerine ağırlık vererek netice almaya çalışmıştır. Her ne kadar dünya, savaş teorileriyle kavrulurken, yumuşak güç eksen yitirmiş gibi olsa da esasında siyasal zeminde uzun vadede yumuşak güç nüansları zaman içerisinde kendisini yeniden hissettirecektir. Türkiye'nin Ortadoğu ile mevcut olan kadim kodları Türk dış politikasına alan açabilir. Türkiye bu yumuşak güç teorileriyle politik figürler üzerinde çalışmalar yaparak Ortadoğu üzerinde emellerine ulaşabilir. Bu alan Türkiye'nin yumuşak güç ve yumuşak güç stratejilerine verdiği ağırlık akıllıca bir misyon yüklenimidir. Kültürel etkileşim faaliyetleriyle oluşturulabilecek bir sinerji dış politikaya yardımcı olabilecek nitelikte olsa da, yeni dünya dengeleri bu konuda atılacak adımları kısır da bırakabilir. Ancak Ortadoğu ve Türkiye birlikteliğindeki tarihsel miras yeniden halklar arasında işlenmeli ve kültürel düzeyde bir zenginlik üretilerek dış politikada birlik sağlanabilir ya da en azından bir benzerlik sağlanabilir. Adalet ve Kalkınma Partisi Türk dış politikasında özellikle Ortadoğu politikasında edilgen olmaktan çıkıp düzen kurucu bir role soyunarak, Ortadoğu halkları üzerinde yeni bir beklenti uyandırarak geleceğe yönelebilir.

21. asırda dış politikalarda yeni bir anlayışın söz konusu olduğu aşikârdır. Birden fazla parametrenin değerlendirildiği ölçeklerle dış politika üretilmektedir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak siyaset üretmenin ve siyaset sahnesinde yer alarak kalıcı olabilmenin formülü iç politika - dış politika dengesi tercihlerindedir. Bir ülkenin kendi içindeki esaslı dönüşüm reformları, çağrı rasyonel okumalar yaparak takip etmesidir. Bu da bölgesel ve küresel istila hamlelerine cevap vermenin kodudur. Tezimizdeki bu argümanlar hızla süren derin ayrımlara referans üreterek ülkelerin geleceğini şekillendirme malumatı sunmaktadır.

Askeri, siyasi, sosyal, istihbari, teknoloji gibi birçok konu aynı denklemin birer önemli gerçeği gibi görülmezse siyasete yön veremez ve haritalara hükmedemezsiniz. Bu bağlamda söz konusu tez gelecek endişeleri aynı mevzide karşılama reaksiyonu sunmaktadır. Hedefe varma şifreleri, tarihten ders çıkarmakla beraber küresel bir köy haline gelen dünyanın okumalarını yaparak, en gerçekçi adımları atmanın yanında, birlikte tarih yazdığımız dostlarımızı ve gönül coğrafyamızı yeniden tanımlayıp bir 'sulh siyasetinin' yanında heyecan uyandıran bir caydırıcı gücümüzü tarih sahnesine sürmek gerekmektedir.

Ulusal güvenliğimizin iç barıştan geçtiğini, bekaımızın ekseninin ulusal birlikteliği oluşturan frekanslardan geçtiğini bilerek davranmak. Bu tezde bunu işleyerek, yeni olumlu süreçlere evrilmenin resmini görebiliriz.

KAYNAKÇA

Akgün, Mensur, Düzen kurucu rol oynayacaksa, *Star*, 11 Mayıs 2012.

Altıok, Melih, Kürtler, Ak Parti ve Türkiye. *Sabah*, 25 Aralık 2017.

Anaz, Necati, Bir Dış Politika Söylemi Olarak ‘Yumuşak Güç’. *Star*, 27 Ocak 2018.

Arcan, Hazal, “Yeni Bir Dünya Kurulurken Türk Dış Politikası”, **Gelenek Dergisi**, 2014, sayı:81, (Çevrimiçi) , <https://www.gelenek.org/yeni-bir-dunya-kurulurken-turk-dis-politikasi>, 17 Temmuz 2017.

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 8. Baskı, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2009.

Berkan, İsmet, Kürt Sorunu Diye Bir Sorunumuz Yok Mu? *Hürriyet*, 22 Kasım 2016.

Biçer, Bekir, **Kürtler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014.

Bulut, Halil İbrahim, **Şia, Köken ve Ortaya Çıkışı**, (Çevrimiçi) , <http://www.beyaztarih.com/Islam-tarihi/sii-mezhebi-ve-ortaya-cikis-sureci>. 2 Kasım 2017.

Burkay, Kemal, **Neolitik Çağdan 1. Dünya Savaşı’na Kürtler ve Kürdistan**, 6. Baskı. İstanbul, Phoenix Yayınevi. 2015.

Çeviköz, Ünal, Türkiye’nin Eriyen Yumuşak Gücü. *Hürriyet*, 3 Ağustos.2017.

(Çevrimiçi), www.yunusemreenstitusu.jo, 31 Ağustos 2017.

(Çevrimiçi), www.yunusemreenstitusu.jo, 31 Ağustos 2017.

Çiftçi, Kemal, **Türk Dış Politikası**, İstanbul, Siyasal Kitabevi, 2010.

Çulhaoğlu, Melih, İleri haber, (Çevrimiçi), <http://www.ilerihaber.org>. 20 Mart 2018.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, 25. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları. 2008.

- Demir, İdris, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Bursa, Dora Yayıncılık, 2014.
- Duran, Burhanettin, **Ortadoğu Yıllığı**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.
- Ekşi, Muharrem, **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2014.
- Erdem, Engin, Ortadoğu'daki Yeni Dengeler, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/ortadoguda-ki-yeni-dengeler/>, 12 Aralık 2017.
- Erdoğan, Recep Tayyip, "Orta Doğuda Demokrasi, Avrupa'da Çoğulculuk ve Türkiye Perspektifi" 30 Harvard Üniversitesi Başlıklı Konferans, *Hürriyet*, 31 Ocak 2004.
- Erer, Tekin, **Kürtçülük Meselesi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1990.
- Gözaydın, İştâr, "Religion as Soft Power in the International Relations in Turkey", (Çevrimiçi) http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2010/1365_1228.pdf, 11 Ekim 2018.
- Gözen, Ramazan, **Türk Dış Politikasında Barış Vizyonu**, 1. Baskı. Ankara, Palme Yayınları, 2006.
- Gürleyen, Serhat, ABD'nin Yeni Ortadoğu Politikasının Yaratacağı Tehdit. *Dünya*, 10 Nisan 2017.
- Hacısalihoglu, Yaşar, Türkiye'den Ortadoğu'ya Barış Çağrısı. (Çevrimiçi), <http://www.iha.com.tr/haber-turkiyeden-ortadoguya-baris-cagrisi-475237>, 30 Haziran 2017.
- Hilmi Demir, Teostrateji araştırmaları merkezi, İstanbul, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/07/17/7705/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir>, (Çevrimiçi), 20 Temmuz 2017
- Hourani, Albert, **Arap Halkları Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

İnat, Kemal, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. (Çevrimiçi) http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/turkiye_nin_ortadogu_politikasi_kemal_inat.pdf, 1 Ağustos 2017.

Kalathıl, Sanathi, "China's Soft Power in the Information Age: Think Again", Institute Forthe Study of Diplomacy, ISD Working Papers in New Diplomacy, Mayıs 2011,

Kalın, İbrahim, Türkiye Mezhepçi Bir Dış Politika Mı İzliyor?, *Star*, 13 Ağustos 2012.

Kaplan, Yusuf, Kültürle Kazanılmayan İstiklal Mücadelesi Kaybedilmeye Mahkumdur, *Yeni Şafak*, 18 Haziran 2017.

Kardaş, Tuncay, Ramazan Erdağ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2012, 7(1), ss. 167-194.

Kaymal, Cansu, "Şiada İmamet Meselesi ve Egemenlik", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(1), Haziran, 2017, ss. 172-195.

Keyman, Fuat, "Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil," SETA Policy Brief (December 2009).

Köse, Talha, "Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkan ve Sınırları". **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 11(41), 2014, ss. 29-61.

Kösebalan, Hasan, **Türk Dış Politikası**. Ankara, Bigbang Yayınları, 2014.

Kutlay, Mustafa, "Yeni Türk Dış Politikasının Ekonomi Politığı: Eleştirel Bir Yaklaşım", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 9(35), 2012, ss. 101-127.

Külünk, Metin, **Büyük Anadolu Aklı**, 3. Baskı. Ankara, Haber Ajanda Yayınları, 2017.

- Lee, Geun, A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy, **Korean Journal of Defense Analysis**, 2(2), June 2009, pp. 205-218
- Mardin, Şerif, **Ortadoğu'da Kültürel Geçişler**. İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2007.
- Mert, Okan, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası**, İstanbul, Seta Yayınları, 2007.
- Miroğlu, Orhan, **Yeni Yüzyıl, Kürtler ve Bağımsızlık**, İstanbul: Doğan Kitap, 2018.
- NyeJk, Joseph, **Yumuşak Güç**. 2. Baskı. Ankara, BB101 Yayınları.
- Oğuzlu, Tarık, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", **Foreign Policy: A Quarterly of the Foreign Policy Institute**, 37(1-2), May 2011, pp. 6-25
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2015.
- Ortaylı, İlber, **Türkiye'nin yakın tarihi**. 4. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları. 2010.
- Öztürk, Kemal, Yeni Strateji: Sünniler işid'ci, Şiiler Modern, Kürtler seküler, *Yeni Şafak*, 25 Şubat 2016.
- Report of the Advisory Committee On Cultural diplomacy, Cultural Diplomacy The Linchpin Of Public Diplomacy, Us Department of State, 2005.
- Sancak, Kadir, "Balkan ve Yakındoğu", **Sosyal Bilimler Dergisi**. 3(4), 2016, ss. 16-24.
- Şener, Bülent, Arap Baharı Sürecinde Türk Dış Politikasında Proaktiflik Yitimi, (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/07/30/7135/arap-bahari-surecinde-turk-dis-politikasinda-proaktiflik-yitimi>, 30 Temmuz 2017.
- Şener, Bülent, Türk Dış Politikasını Etkileyen Unsur: Askeri Kapasite, (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/11/14/7296/turk-dis-politikasini-etkileyen-bir-unsur-askeri-kapasite>. 14 Kasım 2017.

Tan, Altan, **Kürt Sorunu**, 2. Baskı. İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

Tansi, Deniz, **Türk Dış Politikasında Güncel Eğilimler**, İstanbul, Kanak Yayınları, 2015.

Tarakçı, Nejat, Askeri Güç ve Dış Siyaset, (Çevrimiçi) , http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5405/askeri_guc_ve_dis_siyaset. 4 Kasım 2017.

Tekin, Yusuf ve Okutan, Çağatay, **Türk Siyasal Hayatı**, Ankara, Orion Kitabevi, 2013.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 10, İstanbul, 2014.

Türmen, Rıza, Yeni Türk Dış Politikası, *Milliyet*, 23 Ocak 2011.

Uslu, Nasuh, “Türkiye’nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı”, **Bilig**, 52, 2010, ss. 147-180.

Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk. (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>, 2 Ocak 2018.

Ünal, Aydın, Ak Parti ve Gelecek – 5 Kürt meselesi. *Yeni Şafak*, 31 Ağustos 2017.

Yeğen, Erdoğan, **Sultan Abdülhamid**, 1. Baskı, Ankara, Sentez Yayıncılık, 2014.

Yetkin, Murat, İsrail: Suriye İle Arabulucu Olun, *Radikal*, 26 Aralık 2003.

Yılmaz, Y. Mehmet, Proaktif Dış Politika Böyle Olmaz, *Hürriyet*, 14 Ocak 2009.